

TARTALOM

TANULMÁNYOK

DR. CSIKÓS GELLÉRT 5
A kereskedelem bűnözés, avagy én Santiagóval vagyok

DR. FIALKA GYÖRGY 11
2004 kihívásai a pénzintézetek biztonságvédelmi
tevékenysége kapcsán

DR. BARABÁS A. TÜNDE 15
Mediáció: új szerepek és feladatok az eljárásban

DISPUTA – KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

MOLNÁR BERNADETT 23
Gondolatok a közvetítői eljárásról a büntetőeljárásban
(Összefoglaló az Országos Kriminológiai Intézetben
2005. április 26-án megtartott kerekasztal-beszélgetésről)

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

DR. FAZEKAS GÉZA 37
Vukovártól Szarajevóig

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

DR. STEINER TIBOR 41
Útjelentés
(Beszámoló)

FIGYELŐ – OKRI FIGYELŐ

DR. TILKI KATALIN 47
Beszámoló egy könyvbemutatóról

DR. FEHÉR LENKE 49
A nemzetközi emberkereskedelem

TÓTHNÉ DR. DEMUS MÁRIA 53
Új kihívások a hazánkat érintő illegális migráció kezelésében

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

ÁY MÓNKA 59
A családon belüli erőszak ellen készült német törvény

KÖNYVAJÁNLÓ

DR. TILKI KATALIN 73
Dr. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve
(Könyvismertetés)

KÖNYVISMERTETŐ

SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA 79
Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET

Az EB Zöld Könyve a Közösség pénzügyi érdekeinek a védelméről, 83
valamint az Európai Ügyész intézményének a felállításáról – 9. rész
(A fordítást készítette: dr. Fodor Bea, dr. Ükös Gabriella, dr. Kiss Anna)

A KERESKEDELMI BŰNÖZÉS, AVAGY ÉN SANTIAGÓVAL VAGYOK

Olyan, az állampolgárok jelentős részét érintő jelenségekre szeretnék rámutatni, amelyek az elmúlt 10 évben felerősödtek, az ezeket rendező jogszabályok viszont hiányoznak. A címbeli személyt mindannyian ismerjük, mondhatom, szeretjük is. Bízom abban, hogy írásom végére kiderül, miért is került ő ide.

Kereskedelmi áttekintés

1990-es éveket megelőzően a magyarországi kereskedelmet nagyobb mértékben az állami, kisebb mértékben a magántulajdonban lévő kereskedelmi egységek jellemezték. (Flórián, Sugár, KERAVILL, stb.) A kereskedelmi egységekben elkövetett tulajdon elleni cselekmények jellegükönél és mértékükönél fogva nem igényelték az összetett biztonsági rendszerek működtetését, így az többnyire kimerült néhány kamera felszerelésében és rendész szolgálat alkalmazásában.

A 90-es évek közepétől Magyarországon az 5.000 – 120.000 m² alapterületű hipermarketek, bevásárló- és szórakoztató központok folyamatos térhódításának lehetünk szemtanúi. A magyar családok – hasonlóan a több évtizedes hagyománnyal rendelkező nyugat-európai országokhoz – hetente több alkalommal látogatnak el a központokba, és ott vásárolnak, illetve kikapcsolódnak. A magyar kereskedelmet és vásárlói szokásokat alapvetően megváltoztató hipermarket-láncok és bevásárlóközpontok beruházóinak túlnyomó többsége multinacionális vállalat. Ezek igénylik a befektetés és működtetés biztonságos körülményeinek folyamatos garantálását.

A hipermarketekben és a bevásárlóközpontokban széleskörű és a vásárlói igényeket messzemenően kiszolgáló kereskedelmi törekvés mellett a komplex kármegelőzési és biztonsági rendszer kialakítása a jellemző. Az alábbi főbb témakörök köré csoportosíthatók:

- alkalmazotti- és szerződéses munkaviszonyban kármegelőzési és biztonsági szolgálatot működtet, ennek fő feladata az eladótérben megelőzni a lehetséges rendkívüli helyzeteket, mint az áruház, a vásárlók sérelmére elkövetett tulajdon elleni cselekményeket; elkövetés esetén pedig a hivatalos eljárások megindítása,
- a telepített nagyteljesítményű biztonságtechnikai eszközök üzemeltetése, mint kamera-, betörésvédelmi-, tűz-, áruvédelmi rendszerek,
- kereskedelmi vezetők kármegelőzési és biztonsági szemléletének kialakítása, mely megjelenik a vezetői irányítási tevékenységükben,
- minden munkát végző személy – akár alkalmazotti, akár szerződéses munkaviszonyban lévő, kármegelőzési és biztonsági képzése a bevezető és frissítő oktatás részeként,
- a kereskedelmi folyamatok kockázati elemzése.

A Magyarországon működő nagyobb kereskedelmi láncok, bevásárlóközpontok a következők: Auchan, Baumax; Bricostore, CBA, Cora, DM, Electroworld, IKEA, Interspar, Kaiser's, KIKA, MediaMarkt, Metro, OBI, Penny Market; Praktiker, Profi, Rossmann, Skála-Divatház, TESCO.

Vásárlói elfogási adatok

Egységes kereskedelem-biztonsági statisztikai gyűjtéssel még nem rendelkeznek a hatóságok, kereskedelmi-láncok, bevásárlóközpontok, ezért irányadónak csak a TESCO belső gyűjtésű adatait vehetjük figyelembe. Ezek több év adatait értékelve következetességet mutatnak.

2003 évben 25 ezer, 2004 évben 29 ezer vásárlót értünk tetten lopáson áruházainkban, különösen októbertől februárig, naponta 11 és 19 óra között, akik 39%-a nő és 61%-a férfi volt.

A tetten ért vásárlók 25%-a 18 év alatti személy volt, akik 17%-a 14-18 év közötti fiatalkorú és 8%-a 14 év alatti gyermekkorú személy. Ez azt jelenti, hogy naponta 11 fiatalkorú és 4 gyermekkorú személyt értünk tetten az áruházainkban.

Az eltulajdonításokat 85%-ban szabálysértési értékre (10.000,-Ft alatt) követték el. Ezekben az ügyekben a lakóhely szerint illetékes önkormányzat végez vizsgálatot.

15%-ban azonban bűncselekményi értékre (10.000,-Ft felett) követték el azokat, amelyek a rendőrség hatáskörbe tartoznak. Ide sorolhatóak azok a lopások is, melyeket ugyan szabálysértési értékre követték el, de a lopásnak például a dolog elleni erőszak volt a minősítő körülménye (ennek minősül a termék megszerzése érdekében az áruvédelmi eszköz, mint a kemény etikett, a széfer erőszakos

vagy rendeltetés ellenes eltávolítása). Megjegyezzük, hogy az ügyek feldolgozása jelentős leterheltséget jelent az önkormányzatok, a rendőrség, az ügyészség és a bíróságok számára is.

A budapesti és a vidéki áruházaink számának aránya 20% – 80%, azonban az elfogások 45%-a Budapesten történt, ami a főváros jelentősebb bűnügyi fertőzöttségére utal.

A bolti tolvajokat leginkább a szokatlanul feszült testtartásuk árulja el, nézegetik a cctv-kamerák helyeit, izgatottan és indokolatlanul fogdossák a termékeket a kosárban, várva az alkalmas pillanatot a termék elrejtésére. A kézi táskát a termékeken vagy azok közelében helyezik el előszeretettel. Jellemzően a termékeket a ruházatba vagy a táskákba rejtik, de előfordul a vonalkód-csere, valamint az is, hogy az olcsóbb termék dobozában akarják a drágább terméket megvásárolni.

A felkészült bűnözői csoportok már a lopást – akár több százezer forint értékre – szervezeten követik el, a szerepeket kiosztják egymás között.

A büntetőjog és a bírósági gyakorlat következetesen befejezett lopásként értelmezi azt, ha valaki az eladótérben a táskájába vagy az öltözetébe helyezi a terméket, azaz sajátjaként rendelkezik azzal, kivonva a terméket mások ellenőrzési lehetősége alól.

Bűnismétlés

Felmérést végeztünk 2004. január 1-je és 2004. szeptember 15-e közötti időben a 7 budapesti áruházunkban, ahol a bűnismétlés megjelenését kutattuk. Ez időszak alatt közel 7 ezer főt értünk tetten lopáson.

Közülük tudunk 370 olyan személyről, akiket 1.080 alkalommal értünk tetten az értékelt időszakban. Ezen bűnismétlők 30%-a volt kiskorú, azaz 18 év alatti személy.

Ismerünk ebből a körből továbbá 48 olyan személyt, akiket 487 alkalommal értünk tetten lopáson, és kezdeményeztünk ellenük hivatalos eljárást.

Több elkövetőt lepleztünk le 5, 15, 22, 28, 31 alkalommal is, azonban a rekorder az a személy, akit összesen 47 alkalommal fogtunk el mind a 7 hipermarketben a 8 hónap alatt.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy a bűnismétlés valós jelenség; ezek az emberek életvitelszerűen bűnöznek, és veszélyesek a társadalomra, továbbá jellemző rájuk a vándorló elkövetés.

Feltételezhető, hogy a bűnismétlők más kereskedelmi egységeket – a butiktól a hipermarketig, a bevásárlóközpontokig – is rendszeresen megkárosítanak. A bűnismétlés előfordulhat még tömegközlekedési járművön, piacokon, üzemanyagtöltő-állomásokon a fizetés nélküli elhajtásnál és az élet bármely más területén is.

A kialakuló helyzet érzékeltetése kapcsán eszembe jut Hemingway híres regénye, Az öreg halász és a tenger. Itt a kardhalba a cápák egyszerre csak kicsit haraptak, mindig kicsit, egyre többet, egyre

többen jöttek a vér szagára, és nem volt, aki segítsen Santiagónak, a halászok külön utakon jártak, így a cápák győztek.

Felmerülnek a következő kérdések a bűnismétlés mint társadalmi jelenség kapcsán.

- Tekintve, hogy az önkormányzatok helyi adatbázissal rendelkeznek, észleli-e, észlelheti-e az önkormányzat, a rendőrség, az ügyészség a bűnismétlést és annak mértékét?
- Ha észleli, mit tehet és mit tesz annak érdekében, hogy megelőzze és/vagy szankcionálja a bűnismétlést, elrettentse a bűnismétlőket?
- Képes-e a hatóság a jelenség hatékony kezelésére, rendelkezik-e hozzá elegendő erőforrással?
- Rendelkezőnk-e Magyarországon megfelelő jogszabályi támogatottsággal a bűnismétlők elleni fellépéshez, akkor is, ha a kereskedelmi lopások 80%-t szabálysértési értékre követik el?
- Lehetővé teheti-e az adatvédelmi jogszabály a bűnismétlők adatainak megosztását az üzleti vállalkozások között irányítottan, ellenőrzöttan, vagy az anonimitással inkább a bűnismétlőknek kedvez?
- Van-e megfelelő mennyiségű és megfelelő minőségű, következetes kommunikáció a hatóságok között?
- Milyen a bűnmegelőzési jellegű együttműködés a hatóságok és az üzleti szféra között, szükséges-e ennek a fejlesztése?
- Mit tehet az üzleti szféra a biztonságos vásárlói környezet megtartása érdekében, ha észleli a bűnismétlést? Köteles-e eltérni, hogy – az általa üzemeltetett – közforgalom számára megnyitott magánterületére az ismert bűnözők korlátozás nélkül visszatérjenek, és lopjanak akár naponta több alkalommal is?
- Kiszámolta-e már valaki gazdaságossági szempontok szerint, mekkora költségbe került a rendőrségnek, az önkormányzatnak országosan a kereskedelmi lopások miatti feljelentések vizsgálata? Lehetséges költségek: munkabér, irodafűtés, üzemanyag a járőr gépkocsiba, adatbázis kezelés, telefonköltség, kihallgatások, kihallgatásra történő sikertelen idézések sorozata.

Jogszabályi háttér

ALKOTMÁNYOS ALAPJOGOK ÜTKÖZÉSE

Megítélésünk szerint a tisztázatlan helyzetet az eredményezi, hogy olyan alapvető alkotmányos jogok ütköznek egymással, mint

- a bűnismétlő részéről a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga (Alkotmány 58.§),
- a kereskedelmi egységek részéről a köztulajdon és a magántulajdon egyenlő védelméhez fűződő érdek (Alkotmány 9.§.) valamint az állam bűnmegelőzéshez és bűnüldözéshez fűződő érdeke.

A sportról szóló 2000. évi CXLV. törvény 93.§-a (1) bekezdésének h) pontjába foglalt felhatalmazása alapján a Kormány elrendelte, hogy a Szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény II. fejezet 13.§.(2) bekezdésének e) pontjában szereplő és a 22/A.§-a szerinti kitiltás intézkedést a szabálysértési hatóság alkalmazhatja a sport-létesítményekben történt rendbontások elkövetőivel szemben 6 hónaptól 2 éves időtartamig.

A magyar jogrendszer ismeri tehát a kitiltás intézményét, elérkezettnek látszik az idő, hogy ez felülvizsgálta kerüljön a társadalomra veszélyes bűnismétléssel kapcsolatban mind a vásárlók biztonsága, mind a magántulajdon védelme, mind az állam bűnmegelőzéshez és bűnüldözéshez fűződő joga alapján.

Európai uniós tapasztalat

Az Európai Unió Tanácsának a 2002/C 153/01 Ajánlása szerint a tagállamoknak ösztönözniük kell a magán biztonsági szektorért felelős hatóságok közötti együttműködést és szerveződést. Meg kell osztaniuk egymással a közbiztonság szempontjából fontos információt és az adatok kezelésének gyakorlatát.

ANGLIA, HOLLANDIA, BELGIUM, FRANCIAORSZÁG ÉS NÉMETORSZÁG TAPASZTALATAI¹

Növekvő kereskedelmi bűnözés mellett a hatóságok már nem tudják egyedül ellátni a reagáló-megelőző feladatukat. A rendőrség vagy nem érkezik ki az esetek 17%-ban, vagy későn érkezik az esetek 8%-ban. Megindult az üzleti szférával való partneri együttműködés, ami nem jelent hatósági jogkört, többlet jogosítványokat, jelenti azonban a meghatározott, irányított és ellenőrzött együttműködést. A jelenség kezelésére állami szerepvállalás történik az Igazságügy-, a Belügy-, a Gazdasági Minisztérium és az Adatvédelmi Hivatal részvételével, például:

- helyi szintű adatmegosztás (rendőrség, önkormányzatok, más hatóságok, gazdasági szereplők között)
- bűnismétlők adatainak és fényképeinek megosztása egymással – anonimitás megszüntetése
- bűnismétlők kitiltása az áruházakból – 6 havi elzárás lehetséges
- polgári kártérítés
 - o a lopás kivizsgálására fordított idő költsége
 - o rongált vagy lopott termék ára
 - o biztonsági költségek

¹ Forrás: Report on retail crime in Europe – 2004. július – PlatformDetailhandel.nl

- bűnmegelőzési partnerségi regisztráció – üzlet-üzlet / üzlet-hatóság között
- nem becsületes alkalmazottak nyilvántartása – 4 ÉVIG
- térfigyelő rendszerek fejlesztése.

Hiszem, hogy a hatóságok és a gazdasági társaságok között elkezdődött – bűnmegelőzési célzatú – partneri együttműködés olyan üzenetet továbbít, mely tisztán fogalmazza meg a „halászknak” a közös gondolkodás és cselekvés szükségességét.

2004 KIHÍVÁSAI A PÉNZINTÉZETEK BIZTONSÁGVÉDELMI TEVÉKENYSÉGE KAPCSÁN

A 2004. év a pénzüintézetek életében a folyamatosan fenntartott minőségi biztonságot tekintve olyan lépcsőfok, amelyről a továbbhaladás komplex szemléletmódot igényel. Foglalkoznunk kell a hagyományos banki biztonsági tevékenységeken kívül az új, megváltozott körülmények által gerjesztett kihívásokkal is.

A banki biztonság védelmi feladatköre tagozódik azokra az alapfeladatokra, amelyek ügyfeleink, alkalmazottaink, üzleti folyamataink és értékeink védelmére irányulnak, valamint a 2004-ben megjelenő új kihívásokra, amelyek együttese határozza meg a komplex biztonsági feladatok körét pénzüintézeteink részére.

Feladataink meghatározásakor az országunkban kialakult, pénzüintézeti biztonságot érintő környezeti feltételeket is figyelembe kell vennünk, hiszen ezek komolyan befolyásolják a védelmi tevékenységünk végzését. Ezek közül a legfontosabbak a következők.

1. Nem készült el az a PÉNZINTÉZETI TÖRVÉNY, amely a bankok egységes biztonsági működés-rendszerét határozná meg.
2. Az EU-tagság új követelményrendszert támaszt a pénzüintézetek biztonsága tekintetében.
3. Az EU-tagság hátrányaként jelentkezik, hogy nyitottabb, átjárhatóbb az ország a nemzetközi bűnözők számára is. Ezért új elkövetési módokra és elkövető csoportokra számíthatunk.
4. Állandósult a terrorveszély, és ezen belül az új típusú terrorcselekmények jelenléte.
5. Az intelligens bűnözés színvonala és aktivitása folyamatosan növekszik.

A kialakult fenyegetettség érzet, mely hétköznapjaink részévé vált, a következő forrásokból ered:

- terrorizmus
- erősödő bűnözés
- szabotázscelemek
- katasztrófa helyzetek
- profi „kíváncsiság”.

E sorban haladva első helyen korunk rákfenéje, a terrorizmus áll. Ennek léteznek a már hagyományosnak tekinthető ágai, mint a nyílt fegyveres támadás, mely párosulhat rablással, túszedéssel, gyilkossággal egyaránt, valamint a bombafenyegetés. Új ágai a vegyi anyagokkal (mérges gázok, vegyületek) vagy biológiai fegyverekkel (anthrax) történő fenyegetések, támadások.

Második helyre a bűnözés kerül. Ennek erőszakos ágában található a bankrablások (nyitott és zárt fiókoknál), a „nápolyi” típusú bűncselekmények (kifigyelés, kerékkiszúrás, kocsiblak betörés stb.) és az ATM fosztogatások, intelligens ágában pedig a csalás, hamisítás, vesztegetés és a korrupció található, mindig megújuló módszerekkel.

Viszonylag újszerű a szabotázs-szituációk jelenléte életünkben, de az okozható kár nagysága nem engedi meg ezek nagyvonalú kezelését. Hiszen szabotálható a komplex energiahálózat, az adatátviteli rendszer, mely a tevékenységünket gátolhatja, sőt komoly veszteségeket okozhat, vagy a létesítmény üzemeltetése a környezetünk forgalma is korlátozható, és téves információk közzétételével napi tevékenységünk eredményessége befolyásolható.

Meg kellett ismerkednünk a katasztrófa helyzetekkel is. Ezek egy része természeti jellegű, mint a földrengés, az árvíz és egyéb időjárási szélsőség, a környezetünkéből fakadóan a csőtörés víz és gáz veszélyét, a tűzveszélyt, és az energiarendszer vagy az adatátviteli hálózat összeomlásából keletkező mérhetetlen károkat.

Viszonylag újszerűnek tekinthető a „kíváncsiság”, vagyis az üzleti hírszerzés is országunkban. Profi szakemberek végzik általában, magán nyomozati fedéssel, gátlástalanul, a cél elérése érdekében átgázolva személyiségi jogokon is, ha kell. Lehetséges eredményei a kiszivárogtatás, rossz hír keltése, ügyfélvesztés, üzletvesztés és jelentős anyagi veszteség.

Elhárítása érdekében, az információ hordozók kezelését, a hozzáférés módját, valamint a szóbeli közlések lehetőségeit szükséges leszabályozni feltétlenül. Megfelelő biztonsági szakemberek és eszközök alkalmazásával érzékeltetni kell az idegen céltudatos aktivitást, és felismerése után az információ megvédésével megakadályozhatjuk a tényleges károkozást.

Milyen lehetőségek állnak rendelkezésünkre a fentiekben felsorolt veszélyforrások elhárítására? A FIZIKAI VÉDELEM tekinthető elsődleges prevenció megoldásnak alapvetően a fiókok, létesítmények tekintetében. Ez kezdődik már a létesítendő intézmény környezet vizsgálatánál, ahol az üzleti érdekek mellett számottevő érv a bűnügyi fertőzöttség és a védettség is. A létesítményünk külső felületét,

valamint az ügyfélteret a banküzemi tértől elválasztó felületeket a banki előírásoknak megfelelő szilárdságúvá építjük. A nyílászárók tekintetében hasonló módon járunk el. A pénztároló-pénzfeldolgozó tereket megfelelő módon leválasztjuk a publikus terektől, a pénztároló eszközöket értékhatarátfüggően megválasztva időzárakkal ellátottan üzemeltetjük. (trezor, páncélszekrény, multisafe). AZ ELEKTRONIKAI VÉDELEM alkalmazható eszköztárába tartoznak a behatolás érzékelő, beléptető, videó dokumentáló, távfelügyeleti és az intelligens tűzjelző eszközök. Ezek feladata a behatolás megbízható érzékelése, átjelzése a felügyeleti központba, a behatolási kísérletek, rendkívüli események detektálása, dokumentálása.

A FOLYAMATVÉDELEM feladatai közé tartoznak a készpénztárolási, kezelési, szállítási belső szabályozási rendszerek folyamatos ellenőrzése, igény szerinti alakítása. Lényeges feladat a pénzkezelési folyamatok nyílt videó dokumentálása, a kezelések előírás szerinti végrehajtásának ellenőrzése. A banki folyamatok bemeneti adatai valóságtartalmának ellenőrzése a folyamatbiztonság kulcskérdése. Ezen ellenőrzésnek vannak lényeges, biztonsági tevékenységet igénylő elemei. Feltétlen szükséges az illetéktelen hozzáférési kísérletek minden válfaját gátolni, sőt ha lehetséges, akkor bekövetkezéseit dokumentálni is. Munkatársaink felhasználói kódjainak biztonságát, rendszeres, előírt cseréi végrehajtását, valamint a használatok jogosultságát folyamatosan nyomon kell követni. AZ ÉLŐERŐS ŐRZÉS leglényegesebb feladata a szerződés szerinti minőségi alapszolgáltatás. A biztonsági őr alapvetően az a demonstratív erő, aki ELRETTENTHETI a bűnözőket a banki bűncselekmények elkövetésétől. Feladatkörébe tartozik az előírások szerint végzett beléptetés, ügyfélkezelés, valamint a küldemény és csomagforgalom ellenőrzése. Jelentős segítséget nyújthat a biztonsági megelőző tevékenységben, a devianciák észlelésében és a kifigyelések kiszorításában, amely a „nápolyi” típusú rablások kezdő lépése. Elősegíti a biztonságtechnikai eszközök helyes, folyamatos üzemeltetésének ellenőrzését.

A BŰNÜGYI ISMERETEK a hazai és külföldi bűncselekmények napi megismerésével, feldolgozásával segítik a megelőző munkát. A korszerű kriminalisztikai módszerek és krimináltechnikai eszközök megismerése és adaptív alkalmazása új utakat teremt a megelőzésben, a felderítésben, az elhárításban és a bizonyítási folyamatokban.

A RENDKÍVÜLI ESEMÉNYEK ADATBÁZIS létrehozásával, a már bekövetkezett események feldolgozásával hasznos segítséget kaphatunk az elemző értékelő tevékenységünk végzéséhez, valamint a megelőző módszerek kidolgozásához. Némileg nehezíti munkánkat az adatvédelmi törvény személyes adatok kezelésére vonatkozó előírása.

A BANKKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS a pénzügyi bűnmegelőzés lehetséges új lépcsőfoka. Az elkövetett bűncselekmények közös elemzése, értékelése a bankközi bűncselekmények elleni közös fellépés hatékonyabb, eredményesebb munkavégzést eredményezett. Feladatorientált személyek közvetlen összeren-

delésével elhárítási, megelőzési eredményeink javultak. A BANKSZÖVETSÉG mint közösítő forrás veszi ki részét a feladatok megoldásában. AZ ORFK EGYÜTTMŰKÖDÉS a bűnmegelőzés következő új lehetősége. A BANKSZÖVETSÉG és az ORFK között létrejött együttműködési megállapodás tartalmilag megteremtette a lehetőségét a bankbiztonsági vezetők és az ORFK területilletékes vezetőinek a közvetlen kommunikációjára, rendszeres fórumszerű találkozókön, hogy tapasztalatszerjűkkel hatékonyabb banki bűnmegelőző tevékenységet végezhesenek. Közösítették az együttműködés alapelveit, vállalkoztak közös oktatási alapanyagok és feladat specifikus közös célcsoportok létrehozására. További céljaik között szerepel a területilletékes kapcsolatrendszerek kiépítése, a pénzüntézetek státus kérdése és az átjelzések fogadásában kialakult helytelen gyakorlat megváltoztatása.

Összefoglalva tehát a védekezésben hangsúlyozottan szerepet kap a felderítés, a technikai elhárítás, a védelmi folyamatok szervezése, a kriminalisztika eszközei, módszerei, a tájékozottság és a kapcsolatfejlesztésben rejlő új lehetőségek. Ezek fejlesztésével a pénzüntézeti bűnmegelőzés hatékonysága, valamint a bűncelekmények felszámolása hatékonyabbá válhat.

MEDIÁCIÓ: ÚJ SZEREPEK ÉS FELADATOK AZ ELJÁRÁSBAN

A mediáció, a bűncselekmény áldozata és elkövetője közötti megegyezés, jóvátétel a megbékélés létrehozásának eszközeként már az 1990-es évek óta működik Európában. Különböző jogi és gyakorlati megoldásait a hazai szakemberek is jól ismerik. Tény az is, hogy európai uniós csatlakozásunk következtében immáron számunkra is elkerülhetetlen a mediáció bevezetése és alkalmazása 2006-tól a büntetőeljárásban, miként azt az EU Tanácsa 2001. március 15-én kelt kerethatározatának 10. cikkelye minden tagállamának, így nekünk is előírja. Felismerve a szükségszerűséget a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája (a továbbiakban Bűnmegelőzési Stratégia) is feladatként jelöli meg a felek közötti közvetítést (www.obmb.hu), sőt az Igazságügyi Minisztérium éppen jelenleg foglalkozik jogi formába öntésével az áldozatvédelmi szabálycsomag részeként. Erről a tervezetről azonban az e témában működő szakemberek jó része még nem bír hivatalos ismeretekkel, mivel őket a jogi szabályozásnak sem koncepcionális, sem pedig praktikus részébe nem kívánta – legalábbis eddig – bevonni a minisztérium. Joggal merülhet fel az olvasóban a kétely, hogy mindezek után vajon van-e értelme, és ha igen, akkor mi, a mediációval a továbbiak során foglalkozni. Vajon nem csupán egy újabb bőrt kívánnak a kutatók a témáról lehúzni? Hiszen minden rendben van, minden elő lesz készítve, azután történik, aminek történnie kell. Ez valójában akár így is lehet, azonban maga a jogi előkészítés olyan titkos, hogy a meg nem keresett, ám magukat jólértesültnek hinni kívánók is legfeljebb mendemondák, szóbeszéddek alapján értesülhetnek az egyes kérdésekről, nem pedig szakmai vita során. Ez pedig fontos lenne, mert egy olyan intézmény bevezetéséről kell dönteni, amely valóban újdonságot jelent a mai magyar joggyakorlatban. Emellett a közhangulat sem tűnik igen kedvezőnek egy alternatív, kimondottan a szabadságvesztés kiváltását célzó törekvés irányában. Sokkal inkább hallható manapság a minél

súlyosabb és hosszabb, az életfogytig tartó, sőt a halálbüntetés mielőbbi visszaállítását hangoztató népakarat, mint arról a médiából nap mint nap értesülhetünk. Ez persze nem jelenti a visszavonulás szükségességét. Rámutat azonban arra, hogy nem lenne szerencsés a megegyezés lehetőségét váratlanul a közvélemény nyakába zúdíttani azzal, hogy ez a sértett érdeke is. Könnyen megtörténhet ugyanis, hogy kimondott ellenállásba ütközik az egyébként arra nagyon is rászorulók részéről. De előfordulhat teljes negligálása is, miként azt pl. a családjogi vagy polgárjogi ügyekben már alkalmazható közvetítői eljárással kapcsolatban tapasztalhattuk.

Alapkérdés a mintául szolgáló eljárási forma kiválasztása is. Hiszen, mint tudjuk, hazánk elsősorban a már máshol bevált jogi eszközöknek átvevője, nem pedig elsődleges létrehozója rendszerint. Ezért azután különösen fontos egy-egy jelentősebb külföldi példa kiválasztása, és hogy az a mi jogrendszerünkkel is kompatibilis megoldást tartalmazzon (mint pl. a német vagy az osztrák rendszer). Az sem árt persze, ha az adott országban már régebben és nagyobb esetszámmal alkalmazzák a mediációt büntető ügyekben, és nem most próbálgatják ők is.

Vagyis a látszat ellenére továbbra sem tűnik értelmetlennek polémiát folytatni a mediációról, hiszen olyan új aspektusok merülhetnek fel, amelyeket akár még figyelembe is vehetnek a témában illetékesek. Az EU kerethatározat szerinti közvetítésre vonatkozó előírások igen lazák, azaz tág teret engednek az egyes tagállamoknak a tényleges megvalósítás terén. A 10. cikk nem tartalmaz rendelkezést sem a bűncselekmények súlya, sem típusa tekintetében, egyetlen mérvadó a tagállam saját belátása. A jogi megoldásra hasonlóan nem tartalmaz még ajánlást sem, annyiról szól csupán, hogy a sértett és az elkövető között az ilyen közvetítés útján elért megállapodást a büntetőeljárásban figyelembe lehessen venni. Vagyis az EU, egyébként igen bölcsen, az egyes országokra bízta a teljes szabályozást. Nyilván teszi ezt abban a reményben, hogy mindenki megtalálja a maga számára megfelelő mediációs formát, nem pedig egy formális jogszabályt hoz majd kötelezettsége teljesítésének igazolására. Reménykedhetünk abban is, hogy a magyar kodifikáció, a külföldi és különösen a hozzánk közeli nyugat-európai tapasztalatok figyelembevételével, egy jól működő intézmény előkészítésére törekszik, és egy minden tekintetben jól átgondolt egyezségi eljárás honosul meg hazánkban. Ehhez azonban szükséges az is, hogy néha, akár a nagyon is kínálkozó megoldásokat félretéve, valóban új szülessen, és „az adaptálás a magyar sajátosságokhoz” címszó alatt ne a hazai, egyébként más célra jól használható intézményekből és jogi lehetőségekből mixáljunk valamiféle helyi specialitást.

Jelen tanulmánynak a mediáció mint büntetőeljárásban történő közvetítés fogalmának meghatározása nem feladata. Így szükségtelen részletesen elemezni tartalmi elemeinek alakulását, a különböző értelmezéseket. Célszerű azonban elfogadni, hogy a szerző a mediációt a bűncselekmény áldozata- és tettese közötti kiegyezési folyamatának tekinti, amely minden esetben közvetítő, avagy mediátor közreműködésével zajlik. Célja elsősorban a felek közötti megbékélés elősegítése, és ezzel a megzavart

jogbéke helyreállítása. Ez történhet akár egy egyszerű bocsánatkéréssel is a tettes részéről, amennyiben ezt a sértett elfogadja, de lehet akár jelentősebb mértékű kárhelyreállító munka, vagy anyagi kártérítés is az áldozat részére. Az azonban nyilvánvaló, hogy semmiképpen sem célja a megtorlás, a távoli jövőre irányuló fenyegetés. Az eljárás következtében a tettes megbánását, és ezzel a jövőben a hasonló cselekedetektől való tartózkodását reméli elérni. Emellett, a sértett érdeke is azonos súllyal esik latba, amelyet más, a jelenlegi magyar büntetőeljárásban található eszköz nem képes tekintetbe venni. Már csak ezért is üdvözlendő a kiegyezés, hiszen itt végre szóhoz jut az is, akit a tényleges sérelem ért. A kiindulópont tehát e két, a bűncselekmény által közvetlenül érintett személy, akik között a saját kapcsolat a keletkezett konfliktus hozta létre, vagyis maga a bűncselekmény. A szabályozás nyilvánvalóan kitér majd a sértett beleegyezésének szükségességére, a tettestől megkívánt törekvés megmutatására. A jogalkotó feladata eldönteni, hogy kívánja-e korlátozni, és ha igen, milyen mértékben a mediálással megoldható ügyek körét. Szükséges-e súlybéli határ, vagy elsődleges a sértett egyezségi akarata. Célcsoportja a megmentendő lelkek köre, és csak elsőbűntényesek körében alkalmazandó-e, vagy visszaesők is bevonhatók, hiszen az áldozat kárának nagyságát nem befolyásolja a tettes előélete. Bevezetőként csak fiatalokúrú elkövetőkre korlátozzák-e alkalmazhatóságát, vagy rögtön a kezdetektől a felnőttek is bevonhatók legyenek. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája, úgy tűnik, nem alkalmaz ilyen disztinkciókat, bár az alternatív, tényleges szabadságvesztéssel nem járó esetek között az ún. „enyhébb megítélésű” ügyeket említi, ami vélhetően a kisebb súlyú bűncselekményeket jelentheti. Az pedig, hogy az áldozatvédelmi csomag része lett a közvetítés, a tettes-áldozat egyezség (TÁE) körében szintén az áldozati szempontok elsőlegességére utal, bár a Bűnmegelőzési Stratégia később a bűnismétlés megakadályozásáról szóló részben ismét említi. Tény, hogy bevezetésekor jellemzően először a fiatalokúrú elkövetők körében próbálták ki a TÁE-t Európában, majd a siker következtében azután a felnőttekre is kiterjesztették alkalmazását. A hazai jogalkotók így kezdenek rögtön szélesebb kör bevonásával, hiszen előttük lebeghetnek a pozitív külföldi tapasztalatok. Mindenképpen lényeges azonban a sértett és az elkövető helyzetének meghatározása a közvetítés folyamatában (jogok, lehetőségek, kötelezettségek), hiszen eddig nem gyakorolt, új szerephez jutnak: saját konfliktusukat, bár a közvetítő segítségével, de maguk rendezik.

Az elkövető szempontjából különösen fontos a garanciális elvek, így elsősorban az ártatlanság védelme érvényesülésének kérdése. Hiszen itt az elkövető a bíróság bűnösséget kimondó ítélete nélkül vesz részt a közvetítői eljárásban, és ilyen ítélet nélkül vállalja a jóvátételi, kárrendezési stb. kötelezettségét. Erre a kérdéses helyzetre utal pl. az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R(87)18 sz. „A büntetőeljárás egyszerűsítéséről” szóló Ajánlásában használt „állítólagos elkövető” kifejezés alkalmazása is. Vannak akik ennek kapcsán felvetik a vélelem megfordulását – azaz a bűnösség vélelmének érvényesülését – a modern büntetőeljárásban (Vigh, J.: *A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve*, Börtönügyi

Szemle 2004/2. szám, 1-12. p.). Így tehát mindenképpen szabályozandó a szükséges feltételek megléte, és a garanciális elvek működése, ill. helyettesíthetősége/helyettesítésének kérdése a mediáció alkalmazhatóságához (pl. beismerő vallomás, egyértelmű tényállás, esetleg tettenérés).

Lényeges a mediációhoz kapcsolódó eljárási szereplők, ill. feladatkörük kijelölése is. Ez egyrészt új feladatot jelenthet a már eddig is az igazságszolgáltatásban működők számára, másrészt pedig új, eddig nem létező szereplők megjelenését eredményezheti. A mediáció sikerének egyik alapköve a jó esetfelismerés. Így az ügyben kulcsfigura az eset alkalmasságának észlelője, aki a jogszabály döntése alapján az eljárás meghatározott szakaszában észrevételezi, hogy az eset megoldására alkalmas a mediáció, ill. a közvetítés kezdeményezője is. Ez a két feladat kötődhet ugyanahhoz a szereplőhöz, de szét is válhat. Ilyen személy az eljárás kezdetén a rendőr, majd az ügyész, a pártfogó felügyelő, és értelemszerűen a bíró, ők ugyanis azok a szereplők, akik a konkrét cselekménnyel hivatalból találkoznak, és az adott ügyszakban az összes ismeret a rendelkezésükre áll. A hazai megvalósításban az ügyész látszik a leginkább alkalmasnak a javaslattevő szerepére. Több oka is van annak, hogy a mediáció lehetősége az ügyész belépéséhez köthető a legoptimálisabban. Ekkorra ugyanis a kezdeti stádiumon már túljutott az eljárás, a felek érzik az ügy súlyát. Az ügyész mint az ügy ura jelentős jogi ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkezik, amelyek a vádemeléshez nélkülözhetetlenek. Ugyanezek az ismeretek azonban lehetővé teszik annak felmérését is, hogy a mediáció céljainak és feltételeinek jó meghatározása esetén eldönthesse, javasolható-e az adott ügy közvetítői eljárásra. Sőt, amennyiben e feltételek megvannak, és mégis nemleges a döntése, indoklási kötelezettséget írhat elő a számára a jogalkotó, pl. a fiatalkorú elkövetők körében. Ez is erősítheti a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárásokban kinyilvánított törvényhozói szándékot az alternatív szankciók használatára. A rendőrök javaslattevő szerepe főként az angolszász országokban működő közvetítői eljárásokban fordul elő, ahol ezzel gyakorlatilag a teljes elterelés valósul meg. Ez a szerep a rendőrök esetében jelentős képzést igényel, de ennek alapján jól működik, elsősorban a fiatalkorúakkal szembeni eljárásokban. A magyar jogi szabályozástól, valamint a jogalkalmazói gyakorlattól azonban némileg idegennek tűnik ez a megoldás. Emellett az eddigi stratégiai elképzelések, amelyek a mediáció jogi megoldását a vádelhalasztás intézményéhez kötik, szintén nem a rendőri javaslatétel irányát mutatják. Ezzel szemben, amennyiben a mediáció pl. a próbára bocsátáshoz kötődne, értelemszerű lenne a pártfogó felügyelő vagy a bíró észlelési, ill. javaslattevői funkciója. Erre is több, jól működő külföldi példát találhatunk. Ha azonban a beavatkozás gyorsaságát és az eljárás gazdaságossági oldalát tekintjük, akkor ismét az ügyész szerepvállalása mellett kell letennünk voksunkat. A Bűnmegelőzési Stratégia egyébként kiemeli a bíróság, ill. az ügyészség szerepét a helyreállító igazságszolgáltatás folyamatában. Mivel ennek mindenképpen része a TÁE, feltételezhető, hogy hasonlóan alakulnak e szerepek a mediációs törvényjavaslatban is.

Hasonlóan lényeges a közvetítói eljárásban magának a közvetítőnek a pozíciója. Közreműködése nélkülözhetetlen, és feltétlen előképzettséget igényel. Ugyanakkor semmiképpen nem ügydöntő a részvétele, sokkal inkább csendesen, részrehajlás nélkül segíti a feleket saját közös döntésük meghozatalában. Így, bár a mediátor nem főszereplő, nélküle nincsen eljárás. Közreműködése elősegíti a megoldás megtalálását, zálogul szolgál arra, hogy a felek egyike se használjon erőfölényt a megállapodás kikényszerítéséhez, ne legyen aránytalan, méltatlan vagy jogtalan az egyezkedés és eredménye. Hiszen a megegyezés pozitív tartamának teljesebbé segít a sértettet és az elkövetőt egyaránt, és szolgálja a jogalkotó céljait mind az áldozat segítése/kártalanítása, mind pedig a bűnisméltés megakadályozása területén. Kérdéses a közvetítő elhelyezése az igazságszolgáltatás rendszerében. Lehet-e valamilyen, már egyébként is működő szereplő új feladata, ami egyébként igen csábító lehetőség, vagy önálló feladatkör, netán új szakma-e a közvetítés? Kell-e képzés, és ha igen milyen, a közvetítói tevékenység végzéséhez? A külföldi példák igen sokszínűek, mediátorként működhet jogász éppúgy mint pszichológus vagy szociális munkás, pedagógus. Szervezetileg tartozhatnak a mediátorok az igazságszolgáltatás szervezetéhez, működhetnek pl. bíróság mellett, de hasonlóan eredményesek a valamilyen non-profit szervezet, egyesület kötelékében dolgozók is. Mindez nyilvánvalóan szorosan összefügg a mediáció jogi szabályozásával. A mediátor szerepkörének meghatározásakor eldöntendő kérdés, hogy vajon milyen szakképesítés szükségeltetik a közvetítói tevékenység végzéséhez. A két jellemző, ám igen eltérő megoldás közül az egyik a laikus közvetítói irányzat, amely elsősorban a skandináv országokban elterjedt. Ez azon az elven alapul, hogy mivel a mediátor szerepe semleges, segítő jellegű, ezért ehhez semmilyen szakirányú végzettsége sem kell legyen a közvetítőnek. Elég az élettapasztalat és bölcsesség, amihez az önként jelentkezők közül kiválasztottak még egy 4-5 napos felkészítő tréningen vesznek részt. A másik irányzat viszont, pl. Nyugat-Európában a mediátorokat szakmai képzésben részesíti, mégpedig valamilyen előképzettségre építve. Vélhetően Magyarország számára is ez utóbbi példa a követendő, mert a laikusok ilyen mértékű bevonását sem a közvélemény, sem pedig a jogalkalmazók nem biztos, hogy akceptálnák. Az bizonyosan nem járható út, hogy a jogszabály semmiféle speciális képzettséget sem ír elő a magukat önként közvetítőnek minősítők számára, ahogyan ez korábban, a civiljogi közvetítés szabályozása kapcsán megtörténhetett. Így ugyanazok az ügyvédek, akik a napi peres ügyeket intézik az egyik fél érdekeit képviselve, kellene, hogy befolyásmentesen és semlegesen közvetítsenek ellenérdeklő felek között, pusztán a korábbi gyakorlatukra hivatkozva. A képzés követelményének hiánya is okozhatja a közvetítés eddigi kudarcát azokon a területeken, ahol egyébként már jól működhetne. Ez a megoldatlanság a büntetőügyekben fokozott problémákhoz vezethetne, mivel itt nem két, legalábbis elméletileg egyenrangú fél konfliktusról van szó, hanem egy, a bűncselekmény miatt megviselt áldozat, és az őt bántalmazó sértő/tettes közötti találkozásról. Ez persze magával hozza a képzés megszervezésének szükségességét, és azt,

hogy a mediáció lehetőségének életbelépésétől kezdődően rendelkezésre álljanak felkészült mediátorok. Arra a kérdésre, hogy valójában kik is legyenek ők, a Bűnmegelőzési Stratégia a pártfogó felügyelői intézményben találja meg a választ. Ez azonban semmiképp sem tűnik jó választásnak. A pártfogó felügyelő, mint az már elnevezéséből is kitűnik, pártos személy, feladata a bűnelkövetőhöz kapcsolódik, őt segíti, támogatja a beilleszkedésben, és remélhetőleg így a bűnismétlés meggátolásában. Szerepe kapcsolódik az áldozathoz is annyiban, hogy támogatja az elkövető általi kárjótátételt, bocsánatkérést stb. a részére, ettől azonban nem válik semlegessé. A pártfogó felügyelők feladatai igen sokrétűek, fontosak és nélkülözhetetlenek a bűnelkövetők segítségével, és ezzel a bűnelkövetés megelőzésében is. Nem szabad azonban a feladatokat összekeverni, és az amúgy is túlterhelt pártfogókat újabb feladatok elé állítani. Érthető a törvényalkotó szándéka, aki felismervén az idő rövidségét a törvény életbelépéséig, igyekszik valamilyen bűnmegelőzésben, a bűnelkövetők kezelésében jártas személy kezébe adni a mediációt. Ennek ellenére, sokkal inkább megfontolandó a közvetítők külön képzése a közvetítői munka végzésére valamilyen szakirányú előképzettség alapján. Hogy ezután milyen szervezeti formában, önálló hivatalként, egyesületként, vagy akár bíróság mellett működnek-e majd a mediátorok, ez további eldöntésre szoruló kérdés. Annyi azonban már most, a polgárjogi közvetítés-tapasztalatai alapján bizonyosnak látszik, hogy semmiképpen sem lehet magukra hagyni a közvetítőket, hanem valamilyen szervezetben kell összefogni őket, ahol kimondottan a közvetítői tevékenység végzésével foglalkoznak, és gyorsan rendelkezésre tudnak állni megkeresés esetén.

Így érkezünk el a mediációval kapcsolatos, bár e tanulmányban utolsó, de más szempontból semmiképpen sem utolsóan tekinthető ponthoz, a népszerűsítés kérdéséhez. Mint azt már a Bűnmegelőzési Stratégiában is olvashattuk, az alternatív szankciók, a kárhelyreállítás, áldozatsegítés, és ezzel a mediáció népszerűsítése is a média feladata. Ehhez azonban a hírközvetítőknél információkra van szüksége. Vagyis elkerülhetetlen, hogy a jogszabály előkészítője gondoskodjon a PR stratégia kidolgozásáról is. Ez azért is szükséges, mivel a jelenlegi közhangulat amúgy sem kedvez majd feltehetően a közvetítés lobbistáinak, és már a jogalkotók elé is megfelelő érveket kell felsorakoztatni a tervezet elfogadtatásához. Hasonlóképpen meg kell majd győzni a jogalkalmazókat is, hiszen az ő egyetértésük nélkül a lehetőség pusztán a papíron létezhet. Ugyanilyen fontos a lakosság, vagyis a közvetlen érintettek megismertetése a közvetítői eljárás igénybevételének lehetőségéről, annak előnyeiről a hagyományos büntetőeljáráshoz képest. Ezek a lépések a polgári közvetítés törvénybeiktatása után elmaradtak, és feltehetően szintén alaposan közrejátszottak a közvetítés eddigi sikertelenségében. Mindezek után sem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a mediáció sikerét nemcsak igénybevételének gyakorisága jelenti, hanem azok a ténylegesen létrejött megegyezések, amelyek azután eredményesen teljesülnek is. Ehhez azonban, a külföldi példák alapján, elkerülhetetlen lesz egy ún. állami kármegelőzési alap létrehozása, amely a rossz anyagi helyzetű elkövetőknek meghatározott formában

segítséget nyújt a teljesítéshez. E nélkül ugyanis, az esetek jelentős részében valamilyen anyagi jóvátételt is tartalmazó egyezségek gyakran teljesíthetetlenek lesznek. Így azután vagy a mediáció tűnik majd sikertelennek, vagy a közvetítésre javasolt esetek csúszhatnak el a bagatell bűncselekmények irányába, ami a jogalkotónak semmiképpen sem célja.

Mint látható tehát, ez az egyszerűnek tűnő lehetőség meglehetősen bonyolult a valóságban, szabályozása nagy körültekintést igényel, és semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagyni a jelenlegi magyarországi környezetet, ahol alkalmazni fogják. Az alapkérdések tisztázása után azonban, eldöntve, hogy mit várunk ettől a lehetőségtől, hogy hol kívánjuk elhelyezni az eljárásban, és milyen konzekvenciái lesznek, egy olyan hatékony és jó alternatívát honosíthatunk meg, amely megfelel az uniós normáknak és a hazai követelményeknek egyaránt.

A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

(Összefoglaló az Országos Kriminológiai Intézetben
2005. április 26-án megtartott kerekasztal-beszélgetésről)

Tekintettel „Az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról” szóló, 2001/220/JI Európai Unió keret-határozatra, amely 2006. március 22-i határidővel a tagállamok számára előírja az egyezség alkalmazásának bevezetését a büntetőügyekben is, a kerekasztal-beszélgetés célja a közvetítői eljárás hazai alkalmazhatóságának megvitatása, illetve olyan javaslatok megfogalmazása volt, amelyek segíthetik a jogalkotási folyamatot.

A beszélgetés résztvevői:

Görgényi Ilona – a Miskolci Egyetem docense,

Gyórfi Éva – a Család, Gyermek, Ifjúság felelős szerkesztője,

Hatvani Erzsébet – az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Segítségnyújtó Szolgálatának főigazgatója,

Herczog Mária – az OKRI munkatársa

Kerezi Klára – az Országos Kriminológiai Intézet osztályvezetője,

Róth Erika – a Miskolci Egyetem docense,

Király Tibor – az ELTE ÁJK egyetemi tanára, emeritus

Opóczy László – az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői, Jogi Segítségnyújtási és Kárpótlás Felügyeleti Főosztályának vezetője,

Vígh József – az ELTE ÁJK egyetemi tanára, emeritus.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Vajon milyen szakmai fogadtatás vár a büntető ügyekben történő mediációra Magyarországon, illetve hogyan fogja ez az új jogintézmény a hazai rendszert átalakítani? Ezekkel a kérdésekkel indította *Görgényi Ilona* a kerekasztalbeszélgetést. Az EU irányából nézve azért nagyon fontos ez a témakör, mert kapcsolódik az áldozatok kompenzációjáról szóló irányelvhez is. Az állam általi kárenyhítés másodlagos szerepet tölt be, mert a bűnelkövető általi jóvátétel az elsődleges célkitűzés. Az állam általi kárenyhítésre vonatkozóan, illetve a bűncselekmények áldozatainak megsegítésével kapcsolatban törvénytervezet készül, de az első helyen lévő kárhelyreállítás, a bűnelkövető általi jóvátétel érvényesülési köre és megoldási, megvalósulási módjai még nem kellően kialakítottak Magyarországon. Ez a kárhelyreállítás végbemehet a mediáció keretében is, amely mint jól tudjuk, 2006-tól kötelező lesz Magyarországon. Az Európai Unióról szóló szerződés 2. és 29. cikkelye is előírja a tagállamok számára a bűnmegelőzési tevékenységet. S a kárjóvátétel, a mediáció témaköre pedig vitathatatlanul a bűnmegelőzést szolgálja.

Barabás A. Tünde a témával kapcsolatos kétségeinek adott hangot, hiszen a minisztériumban, a mediációval kapcsolatban már folyik az előkészítő munka és olyan előterjesztések láttak napvilágot, amelyekről a szakma nem sokat tud. Annyit tudnak a kívülállók, hogy létezik valamilyen törvény-előterjesztés a mediációról, erről hivatalos tudomásuk azonban nincsen. Így nagyon nehéz a témáról szakmai szempontból vitatkozni, mert Barabás szerint nem tudjuk, hogy a törvényelőkészítő milyen megoldásokban gondolkodik. Azt sem tudjuk, hogy van-e értelme egyáltalán, változtathatunk-e még valamit, vagy ezt a kérdést már eldöntötték. Az nyilvánvaló a kerethatározat alapján, hogy mediációnak Magyarországon lennie kell. Lehet azonban, hogy még azért nem tudunk a tervezett szabályozásról, mert az képlékeny talajon áll. Ebben az esetben mégis van értelme a témáról beszélni, mert ha eddig nem is volt szakmai vitája, akkor legalább ne utólag kritizáljunk, hanem amiket fontosnak tartunk, azt most mondjuk el előre.

Az is nyilvánvaló a kerethatározat alapján, hogy olyan közvetítői eljárásunk lesz, amelyet mi akarunk – hangoztatta Barabás. A kerethatározatban ugyanis nagyon tág a leírás, ami csak annyit jelent, hogy legyen valamilyen büntetőjogi mediáció. Tehát ha csak azt akarjuk, hogy jó pontot kapjunk az EU-nál, akkor bármilyen jogszabályt megalkothatunk, a lényeg, hogy fel tudjunk mutatni valamit. Így megtörténhet ugyanaz, ami a polgári, illetve családügyi ügyekben, hogy elvben létezik ugyan a közvetítői eljárás, de ez gyakorlatilag nem jelent egy valóban hatékony probléma-megoldási eszközt. Barabás szerint kérdés, vajon csak papíron akarjuk-e felmutatni, hogy nálunk van mediáció, s ezzel már teljesítettük is a kötelezettségünket, vagy tényleg akarunk-e találni egy nagyon jó, hatékony, új eszközt. Nyilvánvaló, hogy a mediáció nem megváltó eszköz, tehát csak a kisebb súlyú bűncselekmények körében alkalmazható, de azért ott, ahol lehetne alkalmazni, ott érdemes lenne jól alkalmazni, – mondta a felszólaló. Miután a jogszabály előterjesztését sokan nem ismerik, ezért

Barabás hivatkozott a bűnmegelőzési stratégiára, mert úgy gondolta, hogy ez lehet a kiindulási pont, hiszen a szabályozás talán ebben az irányban indulhatott el. A törvényhozó majd nyilván jól átgondolja, hogy milyen körben, milyen bűncselekmények esetén akarja ezt alkalmazni; eldönti, hogy fiatalok körében kezdi meg ennek alkalmazását – ahogy ezt általában a Nyugat-Európai példák mutatják –, vagy ezzel párhuzamosan, a felnőtteknél is bevezeti. Korábban az új jogintézményeket általában a fiatalok körében kezdték el alkalmazni, ezt követően tértek át a felnőttekhez. Ez a módszer eddig még mindenhol bevált. Mindez tehát teljesen a törvényhozó döntése. A stratégiából Barabás azt a következtetést vonta le, hogy egyértelműen az „enyhébb megítélésű esetek”-nél kell ezt majd alkalmazni. Ez valószínűleg a kevésbé súlyos, kisebb súlyú bűncselekményeket jelenti. Ezzel egyet értett, mert nyilvánvaló, hogy most még a mediáció nem általános gyógyír, de lehet, hogy később, a súlyos bűncselekményeknél is alkalmazható lesz.

Vajon a büntetett előélet milyen szerepet játszik? – kérdezte Barabás. Ez mindig attól a megközelítéstől függ, hogy mit várunk, honnan nézzük a mediációt: áldozati szempontból, elkövetői szempontból vagy mindkettőből. Mivel a mediáció az áldozatvédelmi csomag része, ez arra utal, hogy elsősorban áldozati érdekek kerülnek előtérbe, ugyanakkor a stratégia a mediációt kiemeli a bűnisméltés megelőzésében is. Ha ezt nézzük, akkor elsősorban első büntényeseknél kellene alkalmaznunk, hiszen ott különösen lényeges a bűnisméltés megelőzése, ha pedig áldozati oldalról nézzük, akkor elmondhatjuk, hogy az áldozatnak mindegy, hogy visszaeső, többszörösen visszaeső vagy első büntényes volt az elkövető. Neki az a lényeg – kárenyhítési vagy kártalanítási szempontból –, hogy a pénzéhez jusson. Ezek tehát mind eldöntendő és megfontolandó kérdések, de először nyilván kevesebbet kell markolnunk, hogy később többet foghassunk.

Nagyon fontos kérdés, hogy az eljárás egyéb szereplői helyzetét hogyan szabályozzuk. Nyilván a felek, a tettes és áldozat adott, azzal nincs mit tenni, majd szabályozásra kerülnek a részletek, vajon hogyan keresik meg őket, beleegyeznek-e, egyetértenek-e, egyezkednek-e. De kérdés, hogy mi van az eljárás többi szereplőjével, és az eljárás mely szakaszában lesz majd lehetőség a mediációra. Az egyik – és részben a felszólaló által is képviselt gondolat – hogy a vádelhalasztás intézményéhez a mediáció jól illeszkedik. E jogintézménybe most is, minden különösebb változtatás nélkül be lehet a mediációt illeszteni. Nyilvánvaló, hogy nagy szerepe van az ügyésznek. De milyen külső szereplők léphetnek be az eljárásba? Kell valaki, aki észleli, hogy az eset alkalmas mediációra. Ez összefügg azzal is, hogy vajon az eljárás mely szakaszában léphet be a Be. e szereplője. Hangsúlyozta, hogy ez nem javaslati jog, csak észlelési jog.

Következő kérdésfeltevése az volt, hogy ki tehet javaslatot a mediációra: ugyanaz, aki észleli – mert van ilyenre is példa – vagy más személy, például az ügyész. De ez megint eljárási kérdés, – hangsúlyozta. A harmadik probléma a mediátor személye, hiszen a jövő évtől valószínűleg lesz olyan jogszabályunk,

amelyben a közvetítői eljárás már szerepelni fog. Akkor ki fog mediálni? Értesülései szerint a pártfogó felügyelő lesz a közvetítő. Barabás elmondta, hogy bár nagyon tiszteli és becsüli a pártfogó felügyelőket, de már a nevükben benne van a „pártosságuk”. Ők fogják pártját az elkövetőnek. Másrészt a pártfogó felügyelőnek van épp elég feladata, amit el kell látnia, és éppen ezért úgy gondolja, az is túl leterhelő. Barabás szerint – a külföldi tapasztalatok alapján is – a mediátornak minden esetben semleges személynek kell lennie. Miközben kulcsfigurája az egész ügynek – mert nélküle nem létezik a mediáció – közben az a legjobb, ha olyan, „mint egy jó szülő, aki csak ott ül, és a gyerek tudja, hogy mit kell tennie”. Tehát a mediátornak nem kell beleszólnia, nem kell tanácsot adnia, nem kell utasítania, hanem csak ott kell ülnie, és elő kell segítenie a felek között a saját konfliktusuk feldolgozását. Nem lehet senkinek a pártján, és tevételesen, aktívan nem is szállhat bele a mediációba. Mindez távol áll tőlünk, magyaroktól, és az eddigi rendszertől. Olyan új szerepkör ez, amihez megfelelő képzés szükséges. Első lépésben el kell döntenünk, hogy milyen mediátorokat akarunk. Laikusokat, mint a skandináv országokban? Például Norvégiában, ahol azt vallják, hogy nem kell semmilyen különleges szaktudás, elegendő, ha jó emberismerő, bölcs személy. Ott a mediátorjelöltek maguk jelentkezhetnek, és ha bizonyos feltételeknek megfelelnek, akkor semmilyen más elvárás nincsen velük szemben, csak az, hogy részt vegyenek egy öt napos képzésen. Vagy ilyet akarunk tehát, vagy olyat, ami általában Nyugat-Európában szokás: egy alapképzés, ami lehetőleg szakirányú képzés – például pedagógus, pszichológus, jogász –, és kapcsolódik hozzá egy posztgraduális képzés. Amit még Barabás kiemelt, a következő: ezt az új lehetőséget meg kell ismertetnünk a közélettel, a népezzel, a lakossággal. Ha a lakosság – ugyanúgy, mint a civiljogban – nem fogja megismerni, nem tudja, hogy van ilyen lehetőség, akkor valószínűleg alkalmazni sem fogja. Nyilván, ha az egésznek a „propagandája” olyan lesz, mint a civiljoginak, akkor akinek észlelnie kellene, majd nem fogja észlelni, hogy az eset alkalmas mediációra, a javaslattevő pedig nem fogja javasolni. Valahogy tehát formálni kell a közvéleményt, s ez a média feladata. De a média magától ezt nyilván nem kezdi el, tehát ahhoz is valamit tennünk kell, hogy a média ezt felismerje. Nem lehet az emberek nyakába zúdítani, hogy ezentúl a tettes és áldozat leülhet és kibékülhet, mert a közhangulatban egyszerűen csak felháborodnának az emberek. Hiszen látjuk – bár nyilván ez a kirívóan súlyos bűncselekmények kapcsán jellemző –, hogy milyen közhangulat a mérvadó, és ez egyáltalán nem abba az irányba megy el, hogy az elkövetők hadd térjenek jó útra, látván a sértett szenvedéseit. Ez érthető, de meg kell mutatnunk az embereknek, hogy a bűncselekmények nagyobb része szerencsére nem ilyen kirívóan súlyos, és igenis vannak olyanok, ahol a mediáció célravezető lehet.

Barabás kérdéseire *Opóczky László* próbált válaszolni. Azzal kezdte mondandóját, hogy nem titkos az anyag, csak nagyon friss még. Két része van a javaslatnak: egyrészt tartalmaz a Be.-vel kapcsolatos szabályokat, másrészt – mivel büntetőeljáráson kívüli egyeztetésként ragadja meg a

közvetítői eljárást – külön törvényt ír elő, hasonlóan a civilisztikai közvetítői eljárásról szóló törvényhez. A külön törvény tervezete még nem készült el. A Be.-vel kapcsolatban azzal kezdődik a szabályozás, hogy meghatározza, mi a közvetítői eljárás. Olyan eljárásról van szó, aminek az eredményét figyelembe kell venni. A terhelt önkéntes beleegyezésén kell alapulnia, és a terhelti nyilatkozat vallomásként nem vehető figyelembe. Az eljárás kimenetele a terhelt terhére nem értékelhető. A javaslat markánsan azt az álláspontot képviseli, hogy a pártfogó felügyelő folytassa le az eljárást. Opóczky szerint a pártfogó nem tekinthető elfogultnak, és egyébként is a külön törvény részletesen meghatározza majd az eljárás részleteit. Az idézett stratégia nagyon sok olyan feladatot szab a pártfogónak, amikor az áldozatokkal, a sértettekkel kell foglalkoznia, és nyilván nem elfogult módon. Másrészt a külön törvényben lehet majd olyan a szabályozás, hogy bár a Pártfogó Felügyelői Szolgálat folytatja le a mediációt, de azon belül külön szervezeti egység, külön kiképzett mediátorok járnak majd el. Tehát lehet olyan összeférhetlenségi szabályokat hozni, hogy az a kiképzett mediátor, aki a mediációt lefolytatja – ha abban az ügyben utóbb mégis pártfogó felügyeletre kerül sor – nem járhat el. Az előterjesztő abban foglalt állást, hogy van olyan szolgálat, amely a szabadságelvonással nem járó büntetések, intézkedések végrehajtásával foglalkozik, de már most is vannak büntetőeljárásbeli feladatai – a környezettanulmányok, pártfogó felügyelői vélemények elkészítése, az egész vádemelés elhalasztása kapcsán – és ennek a szolgálatnak a munkája bővíthető a közvetítéssel. Tehát nem adná ki ezt civil szervezeteknek.

Következő fontos kérdés, hogy mely cselekmények esetében kerülhet sor közvetítésre, illetve ki legyen a kezdeményező. A javaslat azt tartalmazza, hogy az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő cselekmények esetén kerülhetne erre sor, és nem tesz különbséget fiatalkorúak és felnőttkorú elkövetők között, tehát általánosan használja ezt a kategóriát. Jótételt célra kell irányulnia, és a jogkövető magatartás érdekében kell működnie. A vádemelés elhalasztásához kapcsolja ezt a jogintézményt úgy, hogy az ügyész utalhatja az ügyet erre az eljárásra olyan formában, hogy hat hónapra felfüggeszti az eljárást.

Bizonyos feltételeket is rögzít a javaslat. Egyrészt megköveteli a beismerést, továbbá azt is, hogy a terhelt kész legyen a jóvátételre, valamint, hogy mind a két fél hozzájáruljon, és a büntetőeljárás mellőzhető legyen. Ezen túlmenően tartalmazza a javaslat, hogy a mediáció eredményét a Be. szabályai szerint figyelembe veheti az ügyész, illetve a bíróság, sőt az ügyésznek még az a jogosultsága is meglenne, hogy úgy veszi figyelembe az eredményt, hogy vagy lezárja a büntetőeljárást, vagy a vádemelés elhalasztását választja. A kizáró okokkal ér véget a Be.-beli szabályozás: nem tartja lehetségesnek a javaslat a mediációt a többszörös, illetve a különös visszaesők esetében, bünszervezeti elkövetés, halálokozás esetében, illetve összefoglalóan azt lehet mondani, hogy bármilyen próbaidő alatti elkövetés, illetve vádemelés elhalasztása esetében.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Összefoglalva tehát, a javaslat leteszi a voksot amellet, – hangoztatta Opóczy, hogy elterelési eszközként és nem általános eszközként ragadja meg a mediációt. Ez talán a kanadai szabályozáshoz áll közel, és abszolút nem hasonlít például a cseh megoldásra, ahol sokkal általánosabb eszközként használják a mediációt, és bármely bűncselekmény esetén alkalmazásra kerülhet. Leteszi a voksot a javaslat amellet is, hogy az enyhe és közepes súlyú bűncselekmények esetén tartja elképzelhetőnek ezt az eljárást, de nem akar taxációt alkalmazni, hanem minden, öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetén megengedi. Egyértelműen az ügyészhez telepíti a jogosítványokat, bár vannak országok, ahol a nyomozó hatóság is kezdeményezhet, például Csehországban. A tapasztalat azonban az, hogy nem nagyon válik be ez a megoldás. Más kérdés, hogy a javaslat tevékeny megbánásra vonatkozó része büntethetőséget megszüntető okként, illetve adott esetben korlátlan enyhítő körülményként veszi figyelembe a kárenyhítő jóvátételt. Mindez arra utal, hogy a külön törvény lehetővé kívánja tenni a közvetítői eljárás kezdeményezését a terhelt és a sértett, valamint a képviselőjük részéről.

Jelenleg tehát ez a Büntetőjogi Kodifikációs Főosztály elképzelése. Később mód lesz kifejtetni a szakmai álláspontokat mind a Be. módosításáról, mind a külön törvény kapcsán.

Hatvani Erzsébet szerint hasznosak az ilyen szakmai fórumok, ez magához a javaslatához is sokat hozzátehet. Két fontos követelmény van: egyrészt, jogszabályi szinten úgy kell rögzítenünk a feladatokat, hogy azok megvalósíthatóak legyenek, másrészt pedig gondolnunk kell arra is, hogy ezt a gyakorlatban alkalmazhassák. Az ügyész kérésére a pártfogó felügyelő már most is megkeresheti a sértettet, de megkeresheti az elkövetőt is, megkérdezheti, hogy hajlandó-e valamilyen jóvátételre. A vádemelés elhalasztása körében megjelennek a mediációs lehetőségek: a konkrét kárjóvátétel, kártérítés a sértettnek, illetve a más módon történő jóvátétel, kárhelyreállítás, szimbolikus jóvátétel, így pl. a bocsánatkérés. A mediáció csírái mellett nagyon hiányzik az a szabályozott eljárás, ami a sértett és elkövető közötti, egyezsére törekvő folyamatot formalizálja.

Fontos kérdés, hogy ki legyen maga a közvetítő, és hova helyezzük el a közvetítői rendszert. Ha általában megnézzük, hogy milyen elvárások, követelmények jelentkeznek a közvetítő fogalmánál, akkor az európai gyakorlatban nem járható út a teljesen laikus közvetítők bevonása, nem is erre mutat a gyakorlat, és nem valószínű, hogy ez eredményre vezetne a büntető ügyekben alkalmazott mediációs eljárásban. Ha a professzionális utat választjuk, akkor olyan közvetítőről beszélünk, aki ismeri a tettes-áldozat egyezségben résztvevőket, valamint a konfliktuskezelésben képzett és jártas. A tapasztalatok szerint legjobb, ha kifejezetten mediátori képzettséggel rendelkezik. Ha ez rövidebb képzést jelent, akkor mindenképpen szükséges a megfelelő alapképzés. Ki lehet választani, hogy melyek azok az alapképzések, amelyek segítik ennek a speciális szakmának az elsajátítását. Hatvani nagyon fontosnak tartja a képzettséget. Fontosak még az esetleges egyéb kiegészítő képzések,

amelyek – kifejezett mediátori tanulmányon kívül – a konfliktuskezelésben, a csoportos foglalkozásokban való jártasságot jelentik. A mediátornak speciális ismeretekkel kell rendelkeznie arról, hogyan lehet az elkövetővel és az áldozattal foglalkozni. Szükséges továbbá, hogy ismerje a büntetőeljárás jogi hátterét, bár nyilván semmiféle jogköre nincsen arra, hogy a semlegesség határát túllépje, és bármilyen állásfoglalást tegyen, hiszen nem a tanácsadás a feladata.

A jogszabálytervezetre figyelemmel fontos feltétel továbbá – hangoztatta Hatvani, hogy egy időben, egyszerre, országosan azonos szinten megvalósulhasson a mediációs eljárás lehetőségének bevezetése. Az EU kerethatározat erre konkrét határidőt szab. Nagyon rövid időn belül országosan is bevezethető, egységes rendszert kell létrehozunk, és lehetővé kell tennünk a képzési és a tárgyi feltételeket. Meg kell néznünk, hogy milyen más példák léteznek, akár a magyar jogrendszeren belül is. Hatvani szerint nem jó megoldás az, ami a polgári eljárásban kialakult, miszerint speciális képzettség nélküli mediátorok járhatnak el. Más mediációs eljárásokban fontosnak tartották képzettséghez kötni a közvetítői szerepet, mint pl. a gyermekvédelemben, az egészségügyi közvetítői eljárásnál és a munkajog világában. Általában a polgári eljáráshoz hasonló névjegyzékes rendszer működik, de szükséges a mediációs tanfolyamon való részvételi kötelezettség, esetenként meghatározott alapképzettség. Fontos, hogy 2006-ban már elegendő létszámú mediátor álljon rendelkezésre. A büntetőeljárásban – a tervezet szerint – az ügyészség mérlegelhet, nincs szó a közvetítői eljárás kötelező kezdeményezéséről, még meghatározott esetekben sem. Ugyanakkor Európában, pl. az osztrákoknál, illetve a cseheknél a fiatalkorúak ellen indult eljárásban kötelezően előírják a mediáció alkalmazását. Nálunk a kötelezőség nem merül fel, de kiemelt jelentőségű, hogy a törvény szövege ne maradjon holt betű, és az alkalmazása ne a rendelkezésre álló mediátorok számától és a munkaerő kapacitásától függjön. Ne olyan jogintézmény legyen, amely a gyakorlatban nem működik.

A számba vett feltételek végiggondolása segíthet minket abban, hogy milyen szervezeti keretek között alakítsuk ki a közvetítői rendszert.

Hatvani szerint nem járható út a képzés nélküli, az ún. „jegyzékes rendszer”.

Ha szervezeti keretekben, intézményes formában gondolkodunk a közvetítői eljárás lefolytatásáról, újabb kérdés, hogyan határozzuk meg az intézmény helyét. Erre szintén nagyon különböző példákat találhatunk. Az osztrák büntetőeljárásban bevezetett közvetítői rendszerben az intézmény erős szállal kötődik az igazságszolgáltatás intézményrendszeréhez, ezen belül is a Pártfogói Szolgálathoz. Hasonlóan a magyar tervezethez, itt is egy intézményi „ernyő” alatt, de különböző szervezeti egységekben oldják meg e feladatokat. Az osztrák mintán alapuló, de más intézményi rendszert alakított ki a Cseh Pártfogó Felügyelői Szolgálat, ahol az a megoldás született, hogy minden pártfogó egyben mediátor is, és a közvetítésen kívül más, a pártfogó felügyelő által végrehajtandó ügyekkel is foglalkozik. Természetesen ebben az esetben is szigorú összeférhetetlenségi szabályok garantálják a semlegességet.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Ennek az álláspontunknak nyilván még lehetnek vitatott kérdései, – mondta Hatvani.

Görgényi szerint Az ismertetésből nyilvánvaló volt, hogy a jogintézmény megnevezése „közvetítői eljárás”, tehát a magyarosított forma és terminológia a használatos, ugyanúgy, mint a polgári ügyekben. Két korábban elhangzott megjegyzésre hívta fel a figyelmet: Egyrészt, hogy büntetőeljáráson kívüli eljárásról van itt szó, másrészt a mediáció, „mint elterelés”-i forma jelenik meg. Ezek szerint a közvetítői eljárás kizárólag a büntetőeljárás alternatívájaként értendő, és nem fogható fel úgy, mint amely kiegészítené a formális büntetőeljárást. Itt utalt az Európa Tanácsnak a 1999/19. ajánlására és a büntetőügyekben történő, resztoratív eljárásról szóló, 2000. évi ENSZ deklarációjára. Ezek a nemzetközi dokumentumok a mediációs eljárást egyrészt a vádemeléssel bezáruló fázishoz kötik, másrészt lehetővé teszik az ítélet meghozatala előtt, az ítélet meghozatala után, és még a büntetés végrehajtása, a szabadságvesztés foganatosítása alatt is, mintegy kiegészítő eljárásként.

Opóczy szerint nyilván ez még alakulhat, és válthat ki észrevételeket az egyeztetés során. De nagyon úgy tűnik, hogy csak az ügyészi szakaszban lesz majd a mediációra hivatalból lehetőség. Tehát az egyik megoldás, ha büntetőeljáráson kívül alkalmazott eljárásként ragadjuk meg – ezért is gondolja javaslat a részletszabályokat külön törvénybe utalhatónak, de kezdeményezőként egyedül az ügyészt említi meg. Az más kérdés, hogy tartalmaz egy Btk. módosítást is az előterjesztés, „tevékeny megbánás” alcímen (Btk. 36. §). Ennek értelmében nem büntethető, aki a személy elleni, vagy vagyon elleni, három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette. Nincs semmi utalás arra, hogy a bírói szakban lehetővé tenné a javaslat hivatalból a közvetítői eljárást, és ugyanez a helyzet a büntetés-végrehajtási szakra nézve is. Vannak ugyan arra példák, hogy már a nyomozó hatóság is kezdeményezhet, illetve arra is, hogy a bírósági és végrehajtási szakban is van erre lehetőség, de ez a javaslat kifejezetten csak az ügyészhez telepíti hivatalból a közvetítői eljárást. Ez egészül ki a tevékeny megbánással, de anélkül, hogy a bíró közvetítői eljárásra utalhatná az ügyet. Összegezve: hivatalból az ügyész dönthet így, illetve a büntetőeljárás során azt a terhelt, a sértett, illetve a képviselőjük kezdeményezheti.

Hatvani szerint lehetséges lenne a közvetítői eljárás alkalmazása a bírói szakaszban, továbbá a büntetés-végrehajtás folyamán is. Magyarországon nem jellemző gyakorlat, hogy egy új jogintézményt kísérleti formában vezessünk be, és később – mint pl. Kanadában és Ausztriában – a tapasztalatok figyelembe vételével emeljük be a jogrendszerbe.

Több kérdés merül fel: az eljárási szabályok, a képzés, az igazságszolgáltatási rendszer szereplőivel és a közvéleménnyel való elfogadtatás. Nemcsak a közvéleménnyel való elfogadtatás fontos, hanem a jogalkalmazással történő is, hiszen más új jogintézmények bevezetésénél is látható, hogy hosszú időt jelent, amíg az alkalmazás a jogalkotói célhoz közelít.

Görgényi utalt a Nemzetközi Büntetőjogi Társaságnak az 1984. évi 13. kongresszusára, ezen belül is a 3. szekció témaköréhez írt magyar nemzeti jelentésre, és felkérte Vigh Józsefet, mint a téma nagy szakértőjét és dicsérőjét, hogy mondja el a mediációról a véleményét.

Vigh József szerint már évtizedek óta folyik a harc, hogy a mediációt valamilyen formában érvényre juttathassák Magyarországon. Az igazságszolgáltatás azonban a bíróság monopóliuma, és felmerül a kérdés, hogy hová kerülne ez a monopólium, ha az új jogintézményt bevezetnénk. Ugyanakkor mai igényként az igazságszolgáltatás tartama bővült azzal a momentummal, hogy elsősorban az áldozat felé kell megtéríteni a bűncselekménnyel okozott kárt. Ma ez még nem érvényesül széles körben. Általánosságban elmondható, hogy a bűncselekmények 70-80 %-a vagyon elleni bűncselekmény, ebből a sértetteknek csak 7-8 %-a kap kártérítést. Általános követelmény, hogy legalább részben kapjon kártérítést az áldozat. Ezzel az eljárási rendszerrel a kár megtérülése 7-8 %-ról esetleg 50 %-ra nőhetne. Így az egész igazságszolgáltatás is igazságosabb lehetne. A javaslat véleményezése után, a megjegyzések figyelembevételével kell majd kialakítani a teljes rendszert.

Kerezi Klára a részletszabályozással kapcsolatban tette fel kérdéseit. Mi az egész közvetítói eljárásnak a célja? Az a célja, hogy a büntető-igazságszolgáltatást tehermentesítse, vagy az, hogy más konfliktus-megoldási módot próbáljunk meg elterjeszteni (ahogy erre már lépések történtek, például a családjogban), vagy pedig az, hogy feleljünk meg az EU elvárásoknak. Attól függően, hogy mi a cél, nagyon eltérő közvetítói szabályaink lesznek. Melyik a nagyobb halmaz: a mediáció, vagy a jóvátétel? Mi a viszonya a mediáció keretében nyújtott jóvátételnek és a ma is létező polgári jogi igény megítélésének az eljárásban. Kérdés továbbá, hogy ugyanarról beszélünk-e a büntető-igazságszolgáltatás területén közvetítói eljárás címszó alatt, mint a más jogterületeken (választott bírósági eljárás, családjogi, stb.). Fontosnak tartjuk-e, hogy itt bűncselekményről van szó, ahol nem mellérendelt felek közötti konfliktus elsimítása történik. Azt próbáljuk-e meg kiváltani, amit eddig az állam és az elkövető oldott meg egymással, jól, vagy netán rosszul. Esetleg más célunk is van? A kérdések tisztázása nélkül csak olyan bonyolult, áttekinthetetlen, kaotikus rendszer jöhet létre, amit senki sem akar. Ezeket a kérdéseket még a szakma sem tisztázza. Király Tibor azt a kérdést tette fel, hogy vajon csak bűncselekmények esetén indulhat meg a közvetítói eljárás? A szabálysértések miért maradnak ki? Mikor indulhat meg az eljárás, és ki indítja meg? A javaslatból kitűnik, hogy az ügyész kezdeményezheti ezt az eljárási formát. Vajon jó megoldás lesz ez? Milyen típusú bűncselekményeknél alkalmazható? Csak ott, ahol individuális sértettek vannak? Mert a vádelhalasztás esetében nem csak individuális sértettől lehet szó.

Az eddig elhangzottak alapján Király szerint az is fontos figyelmeztetés, hogy meg kell nyernünk a közgondolkodásban az emberek szívét ennek az ügynek. A szakembereknek olyan megoldásokon kell törniük a fejüket, amelyek elfogadtatásra találnak. Gondoljunk csak a korábbi társadalmi bíróságokra! Ezek működése sem volt olyan sikeres.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

A pártfogó felügyelőkkel kapcsolatos észrevétele: ha elfogadjuk, hogy szükséges az alapképzettség (pl. jogász, pszichológus), és erre épül a speciális képzettség, akkor vajon nem lesz-e túl bonyolult ez a rendszer. Valóban szükség van erre a bürokratikus megoldásra?

Herczog Mária elmondta, hogy korábban olyan törvények születnek, amelyeket a szakma nem vitatott meg. A polgári eljárásban már létezik jogszabály a közvetítői eljárásról, mégsem ismert maga az intézmény. A bírák teljesen tájékozatlanok, és nem köti őket az a tény, hogy volt-e az adott ügyben közvetítői eljárás, vagy sem. Mégis, ha az ügyvéd nem írja bele a keresetbe, hogy történt-e közvetítői eljárás, akkor elutasító határozat születik. Kérdés, hogy így mi értelme van az egésznek? Ha a polgári jogban jobban működne, akkor ez elősegíthetné a büntetőjogi mediációt.

További probléma, hogy nincs képzettséghez kötöttség, és így tulajdonképpen több kárt okozhat, mint hasznot. Ezért *Herczog* szerint az intézmény „lejárátódott”, súlytalanná vált, mielőtt az emberek igazán megismerhették volna. Ha a polgári és a családjogi ügyekben kiderülne, hogy mi mindenre jó ez az eljárás, és van haszna, akkor a büntetőeljárásban is sokkal könnyebb lenne elfogadtatni. Másik fontos kérdés, hogy vajon mindig a pénzügyi kompenzáció a fontosabb? *Herczog* szerint nem feltétlenül.

Görgényi utalt arra, hogy milyen érdekes, hogy a társadalmi bíraskodás és a mediáció mutat hasonló vonásokat. Magyarországon korábban volt társadalmi bíraskodás, és olyannyira nem volt sikeres, hogy rövid időszak után már meg is szűnt. Európában pedig éppen ebben az időszakban bontakozott ki a mediáció intézménye.

Kerezi megkérdezte, vajon mit jelent maga az EU kerethatározat? Azt jelenti, hogy az általa megadott időpontra már kész törvénnyel, rendszerrel kell rendelkezniünk, vagy azt, hogy addigra el kell kezdeniünk erről gondolkodni.

Görgényi szerint is problémát jelent a kerethatározat nyelvi megfogalmazása. Vajon mire kötelez minket az EU kerethatározat, hogyan értelmezzük a 10. cikket?

Kerezi utalt arra, hogy szakmai konszenzusra lenne szükség azért, hogy ne szaladjunk annyira előre a jogszabály módosításban, hiszen nem a törvény szövegét annak tartalma formálja. Bizonyos számú kísérleti program megalkotását javasolta, s elmondta, hogy ennek eredménye után kellene módosítani a jogszabályt.

Hatvani egyetértett abban, hogy először a kísérleti formáknak kellene működniük. Kérdés, hogy volt-e már a magyar jogrendszerben arra példa, hogyan lehetne ezt az igazságszolgáltatási rendszerben kialakítani, és hogyan lehetne azt elfogadtatni. Nehézséget jelenthet a jogalkalmazásban a nem egységes bevezetés is.

Kerezi véleménye szerint egyszerűbb lenne a mediációt alkalmazni, ha a gyakorlat „kikínólná” a megoldásait.

Róth Erikától megtudtuk, hogy a „pilot projekt” megoldás inkább Európa más részein működik.

Magyarországon az a jellemző, hogy valamilyen új intézményt először kipróbálnak a fiatalkorúaknál, és ha bevált, utána alkalmazzák a felnőttek körében is.

Felmerült a kérdés, hogy mit is kell tennünk a kerethatározatban foglalt határidőig. A 17. cikk úgy rendelkezik, hogy egyértelműen a határidő lejártáig hatályba kell léptetnünk a jogszabályt. Tehát cinikus lenne az olyan rendelkezés, aminek tartalma csak annyi, hogy Magyarország majd a jövőben gondoskodik a mediáció megvalósításáról. Róth szerint ennél sokkal konkrétabb megoldás kell. Másrészt, felhívta a beszélgetőpartnerek figyelmet arra, hogy az eddigi határidőket nem tartotta be pontosan a többi tagország sem, tehát valószínűleg nem koppintának Magyarország képletes fejére”, ha kicsúsznánk a határidőből. A lényeg tehát, hogy mindenképpen érdemleges munka kell. *Herczogot* nem győzte meg, hogy a „pilot” nem szokás Magyarországon, hiszen csak el kellene kezdeni, mint mondta, és akkor szokássá válna. Egyetértett Kerezi Klárával, és szerinte is az a „pilot”-típusú megoldás vezetne eredményre, amelyik felmérné, hogyan viszonyulnak, pl. a bírák az új intézményhez. Tudnunk kellene, hogy ők hogyan fogadnák.

Király megemlítette a „BAUMAG-ügy”-et, ahol ezrével szerepelnek a sértettek. Vajon hogyan lehetne alkalmazni itt a mediációt?

Csak individuális sértettekről lehet szó a közvetítői eljárás esetében? – kérdezte *Király*, majd megemlítette, gyakran előfordul, hogy tömegesen szerepelnek a Be.-ben a sértettek. De a javaslat mégis úgy fogalmaz, mintha csak egy sértett lenne.

Az egész büntetőeljárás úgy fogant, mintha a középpontjában a vádlott állna. Azért ne higgyük, hogy ez az egész procedúra a sértett ellen működik, mert a büntetőeljárásnak mindenképpen van létjogosultsága, valamint annak is, hogy fő szabály szerint hivatalból induljon az eljárás, legyen nyomozó hatóság és közvádló; hiszen az mégsem lenne jó megoldás, ha a sértettre bíznánk a bizonyítékok beszerzését és az eljárás alakítását.

Azzal *Király* is egyetértett, hogy manapság előtérbe került a sértett rehabilitása, de elvi kérdésnek tartotta, hogy ha bűncselekmény történt, akkor ennek elbírálása büntetőeljárás keretében történjen. El kellene gondolkodnunk azon is, hogy a mediáció és az ártatlanság véelme nem ütközik-e egymással. Fontos, hogy a jogerős ítéletig az ártatlanság véelme ne sérüljön. Hogyan alakítsuk a közvetítői eljárást, hogy ne sérüljenek az elvek? Alkotmányjogi csapdába ütközünk lépten-nyomon, – hangsúlyozta *Király*. A bűnmegelőzésnek is ez a központi kérdése. Bár, ha a közvetítői eljárás mindkét fél egyetértésével történik, akkor talán az ártatlanság véelme sem sérül, mert itt is igaz a mondás, hogy aki beleegyezett, azzal szemben nem áll fenn sérelem.

Görgényi kérdése arra irányult, hogy vajon csak akkor lehetséges-e a közvetítői eljárás, ha mind az áldozat, mind a tettes egyszerre részt vesz a mediációban, vagy indirekten is, ha a mediátor részben a tettessel, részben az áldozattal mediál.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Opóczy válaszából megtudtuk, hogy ez még nem eldöntött kérdés, a külön törvényből ki fog derülni. Görgényi további kérdése a sikertelen mediáció esetére vonatkozott. Nyilván visszakerül az ügy a büntetőeljárás keretei közé, de ezt követően megint érdekes az ártatlanság vélelmének kérdése. (Hiszen a mediáció előfeltétele a beismerés.)

A sikertelen mediációt nem lehet a terhelt ellen értékelni, – válaszolta Opóczy, a beismerés itt nem beismerő vallomás. Érdeemes inkább azzal foglalkozni, hogy mi történik, ha a mediáció sikeres. Hat hónap után az ügyész jelentést kap, ezután vagy jóváhagyja az egyezséget, és a büntetőeljárást megszünteti, vagy ha úgy látja, hogy jó ugyan az egyezség, de még valamivel ki kellene egészíteni, még mindig megteheti, hogy 1-2 év vádelhalasztást, vagy egyéb eljárási cselekményeket kezdeményez. Ha pedig sikertelen volt a mediáció, ugyanaz a helyzet, mintha nem is történt volna mediáció. Vigh megkérdezte, hogy mi az IM-nek az elképzelése arról, hogy vajon a büntetőügyek hány százalékát lehet majd ilyen útra terelni?

Opóczy szerint ezt nehéz megbecsülni, de a vádelhalasztás gyakorlatából kiindulva azt mondhatjuk, hogy a gyakorlatban ezt körülbelül 7-8 ezer ügyben alkalmazzák. (Ez nem jelenti azt, hogy csak ennyi ügy lehet alkalmas mediációra, de a gyakorlatban valószínűleg csak ennyiben valósulna meg ténylegesen.)

Hatvani utalt a tettes-áldozat egyezsége. Ennek célja nyilvánvalóan az is, hogy csökkenjen a bíróságok munkaterhe, de ha a jogintézmény nem működik jól, akkor ezzel nem nyertünk semmit. Minden attól függ, hogy a mediáció megállja-e a helyét a jogalkalmazásban.

Ha a cél a tehermentesítés, – mondta Kerezi, akkor azzal is nagyon vigyázni kell, hogy nemcsak a nagyon megszorító, hanem a nagyon megengedő szabályozás is működésképtelenné teheti az alkalmazást. A bírácoknak és ügyészeknek is van rendszeres képzése, ide lehetne belehelyezni a mediátorok képzését is. Hatvani ezzel egyetértett, mert véleménye szerint a közös képzés valóban jó lenne.

Róth ugyanakkor azt hangsúlyozta, hogy csalóka kiindulni a vádemelés elhalasztásának mennyiségéből, mert ebből megállapítani, hogy hány ügyben lesz mediáció, nagyon nehéz. Már csak azért is, mert az ügyek egy részét az ún. kötelező vádemelés elhalasztások jelentik.

Célszerű az ügyészhez telepíteni a kezdeményezést, hogy ez is a diszkrecionális jogkörébe tartozzon, hiszen az új Be. alapján ő a nyomozás ura, ő dönt minden lényeges kérdésben, ami az eljárást befolyásolja. A rendőrségi kezdeményezés lehetőségével azért kell óvatosan bánni, mert a terhelt már ma is sokszor hivatkozik arra, hogy azért vallotta be a tettét, mert bizonyos előnyökkel kecsegtették. Kellene továbbá olyan előírás, amely szerint az ügyész köteles lenne vizsgálni, hogy mediációra alkalmas-e az ügy. A sértett szempontjából a mediáció arra alkalmas, hogy őt állítsa középpontba, hogy lehetősége legyen kifejezni, vajon mit érez áldozatként.

A mediáció a vádemelés alternatívája, tehát csak akkor alkalmazható, amikor a vádemelés feltételei fennállnak.

A bíróhoz fordulás joga csak akkor nem sérül, ha a terhelt beleegyezik az eljárásba.

Görgényi szerint az áldozat valóban középpontba kerülhet, az elkövetővel együtt, és ez biztosítja a kár megfizetését, vagy az egyéb formában történő jóvátételét.

A büntetési elméletek és a büntetéskiszabási célok körében mára már elismerést nyert, hogy ez nemcsak az áldozatnak jóvátétel, hanem a tettes rehabilitációjában is előrelépés, könnyebb a visszailleszkedése, szélesebb körű lehet a társadalmi megbocsátás. Ezáltal tehát bűnmegelőzési funkciót is betölthet. *Barabás* utalt a statisztikára. Mivel a bűncselekmények 70-80 %-a vagyon elleni, a kártérítés is nagy részben pénzbeli. Németországban kialakult gyakorlat, hogy ezt az állami kárhelyreállítási alapból fizetik ki, pontosan abból a célból, hogy az elkövető ne úgy szerezzék meg a pénzt a jóvátételre, hogy újra bűncselekményt követ el.

Herczog szerint az emberek nyilván felháborodnának, ha az állam pénzből, és így végső soron az ő adójukból hoznának létre ilyen kárhelyreállítási alapot, ezért azt kellene elárnyékolnunk, hogy azt is lássák, hogy ez erős takarékosági szempontokat is jelent (például nem húzódik el az eljárás).

Opóczky a franciaországiban kárhelyreállítási alapot hozta szóba, ott ugyanis a gépkocsi kötelező biztosításából befolyt összeg egy része kerül ebbe az alapba.

A közvetítői eljárás ügyét a kommunikáció terén érdemes lenne összekapcsolni az áldozatvédelmi törvény kommunikációjával.

Ma a társadalmi bűnmegelőzés virágkorát éljük, de csak szavakban, – mondta *Vígh*. De ha azt akarjuk, hogy ez a gyakorlatban is működjön, akkor kell a mediáció. Ha a tettes látja, hogy milyen károkat okozott, jobban elretten a további bűncselekmény elkövetésétől.

Gyórfi Éva szerint vajon miről szól maga az eljárás? Milyen üzenete van?

Milyen képviselőt enged meg? Hiszen ha a közvetítői eljárás során megengedett a jogi képviselő, tehát a felek nem személyesen vesznek benne részt, fennáll a veszélye, hogy formalizáltan olyan lesz, mint egy tárgyalás.

Hatvani problémának tartja, hogy ma vajon mennyire lehet a védőt az eljárásba bevonni, vagy egyáltalán milyen mértékben van jelen?

Mennyi pénzzel válthatók meg a jóvátételek? Az immateriális jóvátétel egyelőre nagyon idegen a mi jogrendszerünkben. Bár kétség kívül volt ilyen példa is Magyarországon (például BKV elleni bűncselekménynél buszt takarított az elkövető).

Opóczky egyetértett abban, hogy nagyon jó törvényre van szükségünk. A cél, hogy a közvetítői eljárás tehermentesítse a bíróságokat, és természetesen nem utolsó sorban, az áldozat érdekeit is szolgálja.

Vígh is fontosnak tartja, hogy az emberek megismerjék, mit is jelent ez a lehetőség. A tevékeny megbánásra egy példán keresztül hívta fel a figyelmet: Angliában egy emberölés esetében történt,

hogy a tettes tevékenyen megbánta bűneit, és hajlandó lett volna gondoskodni az áldozat családjáról, gyermekeinek neveltetéséről a diplomáig, mégis csak enyhítő körülményként vették ezt figyelembe, nem mentesülhetett a büntetőeljárás alól.

Hatvani hangsúlyozta, hogy ma is vannak példák a felek egyezségére, bár az esetek többségében inkább enyhébb súlyú bűncselekménynél. Egy fiatalkorú elkövető esetében történt, hogy az elkövető és a sértett családja közvetlenül megegyezett a kárhelyreállítással történő kártalanításban, de a büntetőeljárást ettől függetlenül – a hatályos szabályozásnak megfelelően – lefolytatták, a büntetést kiszabták, ami a megegyezés után a felek számára már feleslegesnek tűnt.

Barabás zárógondolataival ért véget a beszélgetés. Azt mindenképpen hangsúlyozta, hogy nem (csak) a bagatell bűncselekményekre találták ki a mediációt, mert lényegét tekintve nem erre való. Azzal búcsúzott, hogy az eszmecserét a hétköznapi munka során folytatni kell.

Az ügyészségen folyó tudományos tevékenység következményeként az Ügyészek Lapjában eddig számos gondolatébresztő tanulmány, kerekasztal-beszélgetés, beszámoló jelent meg. A most induló kulturális rovatunkban ugyanakkor az ügyészi szervezetnek egy másik – kevésbé ismert – arcát szeretnénk bemutatni. Kollégáink közül többen folytatnak olyan képzőművészeti, irodalmi vagy más kulturális tevékenységet, amely feltétlenül szélesebb – és nem csak szakmai – érdeklődésre tarthat számot. A rovatunkkal együtt folyamatosan bővülő kulturális adatbázist – reményeink szerint – festők, szobrászok, írók, fotóművészek, gyűjtők és más alkotók teszik sokszínűvé. Egy kiállítás vagy egy könyv megjelenése ugyanúgy apropója lehet a kulturális rovatban való megjelenésnek, mint esetleg egy színes, izgalmas útleírás.

Ezen célok sikeres megvalósítás érdekében kérjük a Tisztelt Olvasót, hogy jelezze a szerkesztőségünknek, ha saját maga vagy a környezetében dolgozó valamelyik kollégája bemutatásra érdemes kulturális-művészeti tevékenységet folytat.

DR. FAZEKAS GÉZA

VUKOVÁRTÓL SZARAJEVÓIG

Benczúr Csaba: Hol van az Isten? című regénye a közelmúlt nehezen feldolgozható traumájával szembesíti az olvasót. A mű a délszláv háborúról szól, amelynek magyar főszereplője Vukovártól Szarajevóig sodródik a háború egyre sötétebb bugyraiban, végigélve mindazt, amiről mi csak a különböző híradásokból értesültünk. Talán a legelső olyan átfogó szépirodalmi alkotás ez, amelyben a témát dokumentumokra és túlélők elbeszélésére alapozva ugyan, mégis fikciós formában dolgozza fel a szerző.

A most megjelent kötet számunkra fontos további aktualitása, hogy az alkotó, a Kecskeméten élő dr. Benczúr Csaba a Ceglédi Városi Ügyészség ügyésze, akivel a könyvről és az eddigi írói munkásságáról beszélgettem.

– Mi volt a kiindulópont az írói pályádon? Mikor kezdte el szépirodalommal foglalkozni? Volt-e esetleg családi előzmény az irodalmi érdeklődésednek?

– Családomban az irodalom szeretete, az olvasás kultúrája mindig nagyon erősen jelen volt. Van olyan rokonom, aki magyar irodalmat és nyelvtant tanított, egyik dédszülőm Zilahy Lajos író családjából származik. Kezdetben gyermekkori élmények adták a nyersanyagot az írói pályához. Tizennégy éves

koromban az írás eszközfunkciót töltött be, a boldog idők „rögzítését” szolgálta. Később, az élettapasztalatok szerzésével természetesen jóval szélesebb horizontok nyíltak meg előttem.

– A korán jött írói elhivatottsághoz miként kapcsolódott a jogászi munka, az, hogy ügyészként dolgozol? Az ügyészi hivatásod leképeződik-e valamilyen módon az írásaidban?

– Harmadik generációs jogász vagyok a családban. Az előbbieik ellenére egy pillanatig sem merült fel bennem, hogy ne a jogi pályát válasszam. Számomra egyaránt fontos az ügyészség és az irodalom. Az ügyészi hivatás nagyon jót tett az írói énemnek: rendszerezi gondolataimat, erősíti a művészi fegyelmet, általában véve is emberi tartást ad. Könyveimben alapvetően a bűn nyomába eredek, a jogi, erkölcsi értelemben vett büntett indítékait, következményeit, legfőképpen az „elkövető”, valamint az „áldozat” fejében lejátszódó lelki folyamatokat kutatom. Az ügyészi munka rengeteg információt, észlelést, emóciót nyújt ahhoz, hogy elevenen, életszerűen jelenítsem meg az élet dolgait, újabb művek megírásához ad témát, inspirál. Magyarországon eddig meglehetősen kevesen írtak az idegengyűlöletről vagy a pedofiliáról. Úgy gondolom, anélkül, hogy mások jogait, érzéseit sértenénk, anélkül, hogy akár szolgálati titkot képező információt kifecsegnénk, igenis lehet beszélni a szépirodalom keretei között e jelenségekről is.

– Hogyan tudnád összefoglalni a kecskeméti BT-Press Kiadónál most megjelent könyvednek a lényegét, az üzenetét?

– Az országos és a helyi médiumokban több alkalommal volt lehetőségem szerepelni a „Hol van az Isten?” című könyv kapcsán. A kérdezőkben fölmerült, hogy a regény politikai töltést is hordoz, mert a Balkánon továbbra sem nyugodt a helyzet, újabb atrocitások érik a vajdasági magyarokat. Tagadhatatlan, hogy az 1991-1995 között lezajlott délszláv háború egy folyamat része: előzménye és folytatása van. A kisregény azonban nem politizál, pusztán tényeket közöl, rengeteg – általam 11 éven át kutatott – információt nyújt egy történelmi eseményről. Háborúellenes céllal jött létre, arra figyelmeztet, hogy bárhol, bármikor megtörténhet az, aminek pedig elkerülése végett 1945 után Európában nagyon fogadkoztak: államilag szervezett népiirtás – más identitású nemzetek kulturális emlékeinek megsemmisítése, etnikai tisztogatás, koncentrációs táborok és egyéb háborús bűncselekmények formájában. Tudnunk kell, a történelem nem előre halad, hanem körbeforog.

– Milyen nehézségekkel jár egy vidéki szerző első munkáinak megjelentetése?

– A kecskeméti Katona Józsefnek, aki egyébként kollégánk volt (1820-25 között Kecskemét alügyészeként, 1825-től főügyészeként tevékenykedett a Bánk bán révén sikerült nevet szereznie. Furcsamód, nekem ma ezerszer nehezebb dolgom van. A jelenlegi viszonyokra Borzák Tibor szerkesztő véleményét tolmácsolom: Nagyon nehéz, de nem reménytelen a helyzet. Nem foglalkozom a körülményekkel, mert nálam nem kérdés, hogy írjak-e vagy sem. Hosszú távú küzdő vagyok. Ama tény, hogy 11 hónap alatt két könyvet jelentettem meg vidéken, csak újabb lendületet ad a meglévő egyébként sem kevéshez. Tudomásom szerint sikeres az új könyv.

– *A háborús regény megjelenésével párhuzamosan foglalkoztat-e újabb téma? Mi az, amin most dolgozol?*

– *Anna története címmel az utolsó simításokat végzem egy rövid regényen, mely félig-meddig megtörtént eset. Házasság női szemmel, a női lélek rejtelmek, egy fiatalasszony kálváriája, amely a férje részéről megnyilvánuló testi-lelki terror hatására emberölésbe torkollik, majd börtönévek, végül újrakezdet a régi-új szerelem szárnyán. Közben anyagot gyűjtök a következő munkámhoz, ami a Magyarországon meglévő idegengyűlöletről szól. Fejben már automatikusan íródik a könyv. Terveim között szerepel a depresszió szépirodalmi köntösbe bujtatott bemutatása, valamint egy történelmi regényt is fontolgatok.*

– *Honnan ered a vonzódásod ezekhez a nehéz, súlyos témákhoz?*

– *Igazából nem tudom. Sok mindennel lehetne indokolni (családi háttér, lelki alkat stb.), de voltaképpen fogalmam sincs róla. Azért lettem civilben író, hogy kiderítsem. Egy élet áll rendelkezésemre, hogy rájöjjenek a titokra.*

– *Mi motiválja az alkotói pályádat: a közönség és a szakma elismerésének reménye vagy az önkifejezés elementáris igénye, amely nálad az írásban ölt testet?*

– *Nagyon jó a kérdésfeltevés! Óriási belső feszültségek, kreatív hatású motívumok vezérelnek. Nagy erővel él bennem az alkotás iránti vágy, ami megszállottá tesz. Állandó jelleggel hajt az alkotás kényszere. Ilyen vagyok. Tartalmas életművet, úgymond maradandó emlékművet kívánok magam után hagyni. Persze az olvasók visszajelzései alapvetően fontosak, hiszen érdektelenség, negatív visszajelzések esetén az egész dolog értelmetlenné, öncélúvá lenne. Szeretnék nevet szerezni, bár a „Hol van az Isten?” esetében a mondanivaló fontosabb annál, mint aki a történetet elmondta.*

DR. STEINER TIBOR

ÚTIJELENTÉS

(Hága, 2005. március 16-18.)

Az Ügyészek Nemzetközi Egyesülete (*International Association of Prosecutors*; a továbbiakban IAP) 2005. március 16-a és 18-a között rendezte meg a „Családon belüli erőszak” témaköréhez kapcsolódó, ötödik regionális konferenciáját Hollandia fővárosban, Hágában, amely egyben a Nemzetközi Egyesület székhelye is. A konferencia deklarált célja az volt, hogy szakmai és emberi értelemben közelebb hozza egymáshoz a különböző jogrendszerekben és eltérő jogi hagyományokra épülő környezetben tevékenykedő ügyészeket. A házigazda az IAP főtitkára, *Henk Marquart Scholtz* volt, aki rendkívül energikusan, ugyanakkor mégis könnyedén irányította az eseményeket, figyelemmel kísérve az összes – több mint kilenc ország, mintegy ötven – képviselőjét.

A résztvevők – a konferencia regionális jellegére tekintettel – elsősorban Európából, de nem feltétlenül az Európai Unió tagállamaiból érkeztek, lévén, hogy három küldött volt Norvégiából, egy Svájcban és kettő-kettő Ukrajnából, Romániából, illetve – figyelemre méltó diplomáciai fegyvertényként – Szerbia-Montenegróból. A regionális jelleget kissé kioltotta az, hogy egy-egy résztvevő érkezett az Egyesült Államokból, Kínából, illetve Indonéziából is. A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy az indonéz résztvevő kivételével, az Európán kívüli országok képviselői a konferencia időpontjában Európában tartózkodtak: az amerikai hölgy Londonban dolgozott, a kínai kolléganő pedig Hágában tanult. Az indonéz ügyész képviselője egyenesen Jakartából, taipei átszállással érkezett a konferenciára, közel 24 órás repülőutat követően.

A munkanyelv az angol volt, amelynek megfelelő szintű ismerete elengedhetetlen volt a konferencia működőképesség szempontjából. A konferencia klasszikus módon került megrendezésre: a délelőtt

elhangzó, szorosan a családon belüli erőszak témájához kötődő előadásokat a délutáni órákban kiscsoportos foglalkozások követték, ahol szemináriumi keretek között megvitattuk egy-egy elképzelt jogeset lehetséges megoldásait, mindenki hozzátéve a hazai jogrendszere által kínált lehetőségeket, majd plenáris ülésen, csoportonként összehasonlítottuk a végző következtetéseket.

Az előadások ún. panel-rendszerben kerültek megrendezésre, és levezető elnökük az IAP főtanácsosa, *Barry Hancock* volt, aki felkonferálta az egyes előadókat, majd minden esetben összegezte az elhangzottakat. Az előadások nagy többsége „Power Point” prezentáció keretében zajlott, amely nagymértékben segítette a gyakran tömény és nem kellőképpen artikulált információk befogadását. Ez alól két kivétel volt: a német és a finn kolléganők előadásai, amelyeket vizuális segédlet nélkül tálaltak a hallgatóságnak. Az időrendi sorrendet nem betartva, a részletes ismertetés igénye nélkül a hagyományosan „common law” jogi berendezkedésű országok – Észak-Írország, Anglia és Wales, valamint Skócia – előadói voltak azok, akik a családon belüli erőszak elkövetőivel szemben a leghatározottabb fellépést képviselték, – gyakorlatilag vélelmezve bűnösségüket – a sértett vagy sértettek védelmét szem előtt tartva, azonnal előzetes letartóztatásba helyezve őket a legkisebb gyanú esetén is. A jogrendszerük sajátosságánál fogva a megalapozott gyanú természetesen azonnali vádemeléssel jár együtt, amely egy más típusú ügyészi részvételt igényel a nyomozás során, mint ami a kontinentális keretek között megszokott.

A bizonyítási eljárás során a vád szempontjából a leghátrányosabb jelenségként a sértettek későbbi meghátrálását említették mindannyian, amelyet az esetek többségében a vádlottaktól való fizikai félelem eredményezett. Ennek kivédésére a sértettek hatékonyabb védelmét szorgalmazták. Az egyetlen férfi előadó, az Edinburgh-i koronaügyészségről érkezett skót *Andrew McIntyre* szerint egyenesen gazdasági szükségszerűség az elkövetők üldözése és az áldozatok védelme. Véleménye szerint az érintett családok – beleértve az elkövetőket és a jövőre nézve szociális értelemben is sérültnek tekinthető gyermekeket – kiesnek a nemzeti jövedelem előállításából, ezért helyzetük megoldása, ezáltal sorsuk jobbra fordítása az állam azon beruházásaihoz tartozik, amely a nem túl távoli jövőben megtérül, ezért az állami kiadások növelését szorgalmazta ezen a területen. Lehetséges beruházásként az Angliát és Wales-t képviselő *Elizabeth Reid* olyan továbbképzéseket javasolt az ügyészek részére, ahol az érintett szakterületen tevékenykedő szakemberek időről-időre elsajátíthatják azokat a speciális ismereteket, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a tényleges esetek helyes megítéléséhez és helyes kezeléséhez. A hazánkhoz közeli jogi hagyományokkal rendelkező Ausztria és Németország egy-egy előadója nem állt elő ilyen szokatlan gondolatokkal, hanem inkább a konferencia tárgyát reprezentáló bűncselekmények statisztikai adatokkal alátámasztott drámai növekedését hangsúlyozta. A német előadó, a huszonöt éves ügyészi gyakorlattal rendelkező *Dagmar Freudenberg* a kérdéses bűncselekmények szociális hátterét hangsúlyozta, kiemelve az alkoholizmust és a nőket a férfiaknak való engedelmességre

szocializáló nevelési eszményt. A Ph.D. tanulmányokat folytató, nyomozási bírói gyakorlattal rendelkező ausztriai *Beatrix Winkler* a bizonyítási eljárásra helyezte a hangsúlyt, és annak kulcskérdéseként említette a sértett magatartását, akinek akarata ellenére nem lehet az elkövetővel szemben hatékonyan eljárni. Az érintett gyermekkorú tanúk bíróság előtti kihallgatásáról elmondta, hogy az osztrák jogrendszerben lehetséges a közvetlen videó kapcsolat révén történő eljárás, melyen pszichológus részvétele is biztosított.

Az egy-egy holland, norvég, illetve dán előadó jogrendszerük bemutatásán túl nyilvánvalóvá tette, hogy a családon belüli erőszak üldözését ők oldják meg a legkifinomultabb eszközökkel, és az állam az ő országaikban fordítja a legnagyobb költséget a sértettek védelmére. Dániában menhelyeket – ún. „safe house”-okat – tart fenn az állam a sértettek azonnali elhelyezésére és az elkövetőktől való védelmére, melyeknek üzemeltetése során figyelemmel vannak – tekintettel a nagyszámú bevándorlóra – az elhelyezettek vallási szokásaira és nemzeti sajátosságaira. Norvégiában a sértett az első rendőrségi bejelentését követően kap egy mobiltelefonhoz hasonló készüléket, amelyen egy „piros gombot” megnyomva azonnal riaszthatja a rendőrséget, amennyiben az elkövető részéről fenyegető magatartást tapasztal. Megjegyzem, hogy a szemináriumi munka során a csoportomban lévő norvég résztvevő említést tett egy „karperechez” hasonló készülékről, amelyet az elkövető karjára helyeznek abban az esetben, ha kitiltják a családja lakóhelyének közeléből, és amennyiben oda engedély nélkül belép, a „karperecben” elhelyezett érzékelő az illetékes helyi rendőrségen jelez.

A finn előadás – a finn büntetőeljárás intézményi leírásán túl – elsősorban a jelenség szociális hátterére és a sértettek nehéz helyzetére hívta fel a figyelmet, amely kihatással van eljárás során tanúsított magatartásukra is. Ennek ellenpontjaként a francia ügyészeket képviselő *Eric Bedos* hazájának eljárásjogi lehetőségeit ismertette, említve olyan megoldásokat, amelyek lehetővé teszik azt, hogy egyértelmű esetekben akár két napon belül ítéletet hozzon a bíróság, továbbá azt, hogy a sértettet ne hallgassák ki kötelezően tanúként a bíróság előtt, mivel elégséges bizonyító erővel bír az eljárás korábbi szakaszában tett vallomásáról készült jegyzőkönyv.

Összességében az előadásokról elmondható volt, hogy alapvetően – majdhogynem kriminológiai értelemben – a családon belüli erőszak mint jelenség társadalmi hátterével foglalkoztak, és az annak megoldására adott válaszok közül elsősorban az eljárásjogi lehetőségekre és a jog körén kívül eső tényezőkre fókuszáltak. A kiscsoportos szemináriumi foglalkozások – az ún. workshopok – lehetőséget biztosítottak arra, hogy láthatóvá váljon, hogy működik vagy működhetne az ügyészi munka nemzetközi keretek között. A szervezők által megadott jogesetek megvitatása során az anyagi jogi kérdések kerültek előtérbe.

Az eszmecsere során megállapíthatóvá vált az, hogy a résztvevők jogrendszerei nem tartalmaznak olyan, speciális jellegű büntetőjogi tényállásokat, amelyek a családon belüli erőszak elkövetési maga-

tartásait és azok büntetési neveit, illetve tételeit szabályoznak. A konkrét történeti tényállások megítélésénél minden esetben a hagyományos deliktumok – testi sértés, garázdaság, kiskorú veszélyeztetése vagy akár emberölés – jutnak szerephez, így ezek határozzák meg az alkalmazandó büntetési nemeket is. Megnyugtató volt azt tapasztalni a szemináriumi munka során, hogy a résztvevők a bűncselekmény minősítésének, továbbá a kiszabható büntetések kérdéseiben gyakorlatilag maradéktalanul egyetértettek.

Csak abban a kérdésben volt némi véleményeltérés az angolszász és a norvég ügyészek többi európai kollégájuk között, hogy előzetes letartóztatásba helyezhető-e a vélelmezett elkövető pusztán a helyszínre kikerkező rendőrfőnök jelentése alapján, amely említést tesz a sértett arcán látható kisebb sérülésekről, illetve a szomszédok által észlelt „furcsa zajokról”, de gyakorlatilag nélkülözi a sértett terhelő nyilatkozatát. A többségi álláspont az volt, hogy ilyen esetekben egy esetleges előállítás mindenképpen indokolt lehet, azonban személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés alkalmazásához több körülmény vizsgálatára és további bizonyítékok beszerzésére van szükség.

A szemináriumi gyakorlatok ékes bizonyossággal szolgáltak arra, hogy az európai gyakorlatban az ugyanazon elkövetési magatartást megközelítőleg ugyanúgy ítélik meg, és gyakorlatilag ugyanolyan büntetést szabnak ki rá. A családon belüli erőszak kérdésében a probléma társadalmi szintű kezelésében és az eljárásjogi intézmények alkalmazásában találhatók különbségek, amelyek az eltérő jogi gondolkodással (lásd. common law rendszer), illetve életminőséggel (lásd: skandináv államok versus Kelet-Európa) is magyarázhatók.

A konferencia fent említett előadásain és szemináriumain kívüli programként ellátogattunk a hágai székhellyel rendelkező egyik európai uniós intézményhez, a EUROJUST-hoz. A rövid látogatás során képet kaptunk az intézmény profiljáról és működési területéről, amelyet az Európai Unió hozott létre 2002-ben a határokon átívelő, szervezett bűnözés elleni küzdelem koordinálása céljából.

A nemzetközi intézmény találkozók szervez a konkrét bűncselekménnyel érintett országok illetékes nyomozhatóságai vagy éppen ügyészségei között. Az intézménynek huszonöt tagállami delegáltja van, és magyar részről dr. Lévai Ilona képviseli a Legfőbb Ügyészséget. Az intézmény mindemellett jó kapcsolatokat tart fenn más, hasonló jellegű uniós intézményekkel, mint például az European Police Office-szel (EUROPOL) és a European Anti-Fraud Organisation-nel (OLAF). A hivatalos programokon kívül még említést érdemelnek azok az emberi kapcsolatok, amelyek egy ilyen nemzetközi események, óhatatlanul kialakulnak. Jómagam nagyon jó kapcsolatban voltam a konferencia során a svájci Le Chatelet kanton főügyészével, *Pierre Cornuvel*, valamint a francia Igazságügyi Minisztériumban dolgozó Eric Bedos-val. A társaság motorja Pierre Cornu volt, aki fennmaradó szabadedőnkben egy-egy vacsora erejéig összehozta a társaságot, így lehetőségem volt eszmét cserélni a síelésről és a magyar film jövőjéről a norvégokkal, valamint Tolsztojról

és a magyar futball dicsőséges múltjáról a már említett francia kollégával. Az egymás között franciául beszélő újdonsült svájci és francia barátaimmal az egyik este elsétáltunk a hágai tengerpartra, ahol egy, a tengerbe mélyen benyúló mólóra épített étteremben látott minket vendégül vacsorára Pierre Cornu.

Másnap a svájci kollégával együtt látogattunk el Amszterdamba, ahol egy teljes napot töltöttünk a magas, vörös téglából készült épületek közötti kis utcákat járva, megtekintve nemzeti festőjünk állandó kiállítását a róla elnevezett Van Gogh Múzeumban. Svájci barátom aznap késő este, jómagam pedig másnap reggel indultam haza Amszterdamból, a frankfurtinál is nagyobb Schipol repülőtérrel.

BESZÁMOLÓ EGY KÖNYVBEMUTATÓRÓL

Az Európa Tanács budapesti Információs és Dokumentációs Központjában dr. Grád András „A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve” című művének sajtótájékoztatóval egybekötött bemutatóján vettem részt, 2005. április 19-én.

A meghívottakat Pappné Farkas Klára, az Európa Tanács budapesti Információs és Dokumentációs Központjának igazgatója üdvözölte. Köszöntőjében elmondta, hogy Grád András könyvét, illetve annak 2005. évi új kiadását azért tartja nagyon aktuálisnak, mert a strasbourgi bírósági ítéletek alapos megismerését teszi lehetővé. Ezeknek a döntéseknek a megértéséhez ugyanis szükséges az angol és a francia nyelv ismerete, az állampolgárok – leendő panaszosok – pedig ezeket a nyelveket nem mindig ismerik. Grád András könyve éppen ezeket a nyelvi korlátokat bontja le akkor, amikor magyar nyelven teszi olvashatóvá s így hozzáférhetővé a bíróság határozatait.

A szerző sorai természetesen nemcsak azoknak nyújtanak eligazítást, akik Strasbourghoz szeretnének fordulni, hanem a jogalkotókat, jogalkalmazókat is segíti munkájukban, és a joghallgatók is haszonnal forgathatják majd.

Az igazgatóné vezető gondolatai után a könyvet dr. Höltzl Lipót IM helyettes államtitkár méltatta. Mondandóját azzal kezdte, hogy bár Magyarországról nem olyan sok panaszos fordul Strasbourgba, mégsem árt, ha az állampolgárok pontosan tudják, hogy miért és hogyan kereshetik meg a bíróságot. Ezért a helyettes államtitkár nagyon fontosnak tartja, hogy hazánkban magyarul is hozzáférhető a strasbourgi ítélezés anyaga. Utalt Pappné Farkas Klára azon bevezető megjegyzéseire, miszerint a könyv a jogalkotó figyelmét is felhívja, hiszen a képviselőknek sem árt, ha figyelemmel kísérik az európai jogot, és beépítik azt a hazai joganyagba. Felhívta a hallgatóság figyelmét, hogy az Emberi

Jogok Európai Bírósága nemcsak kártérítés megfizetésére kötelezheti a bepanaszolt államot, hanem – mint ahogy az legutóbb Lengyelország esetében is történt – felhívhatja az ország figyelmét arra is, hogy a hazai jogot módosítsa az európai normáknak megfelelően. Szerencsére eddig Magyarország még nem került ilyen helyzetbe, de Grád András könyve mindenképpen hiánypótló ebből a szempontból is, mert felhívja a figyelmet azokra a döntésekre, amelyek mindenképpen iránymutatóak. Érdekessége a könyvnek, hogy betekintést nyújt más országok jogalkotásába és jogalkalmazásába is. Az olvasó az esetek tanulmányozásakor arra is felfigyelhet, hogy az angolszász és a kontinentális jog bizonyos szempontból közeledik egymáshoz.

„Ajánlom a könyvet mindazoknak, akik Strasbourghoz szeretnének fordulni, ajánlom a jogalkotónak, a jogalkalmazónak és mindazoknak, aki kíváncsiak arra, hogy Európa más országai milyen problémával küszködnek” – fejezte be mondandóját a helyettes államtitkár.

Höltzl Lipót méltató szavai után maga a szerző, dr. Grád András mutatta be művét. Külön köszönetet mondott Pappné Farkas Klárának és a könyv lektorainak, és megköszönte nekik mindazt a segítséget, ami nélkül ez a könyv nem születhetett volna meg.

Grád Andrástól megtudtuk, hogy a könyv borítója azért világos kék, s benne a szöveg azért található sötétebb kék keretben, mert mint a látszólag nyugodt tenger, ugyanolyannak tűnik a bíróság munkája is. A felszín mögött, a tenger mély fenekén viszont hihetetlenül izgalmas események zajlanak. Ugyanez történik a bíróságon is. A szerző néhány érdekes esetet kiemelve keltette fel a megjelentek figyelmét: olyan döntésekről beszélt, amelyek bár nem Magyarországgal kapcsolatosak, mégis számunkra is elgondolkodtatóak.

A könyvet a lap végén, a Könyvismertető rovatban részletesen elemzem.

A NEMZETKÖZI EMBERKERESKEDELEM

*„Tilos emberi lényekkel kereskedni”
/Az Unió Alapjogi Kartája, II-65. cikk (3)/*

Az alábbi összefoglalás az OKRI-ban -hagyományosan havi rendszerességgel megtartott előadások keretében – 2005. április 27-én elhangzott előadás keresztmetszetét adja, a nemzetközi emberkereskedelemmel kapcsolatos aktuális problémákról. Az előadó dr. Fehér Lenke egyetemi tanár, az OKRI tud. főmunkatársa, meghívott referense pedig Tóthné dr. Demus Mária, a ZMNE adjunktusa volt.

1. Az illegális migráció, az embercsempészet és az emberkereskedelem az utóbbi évtizedekben világszerte tömegjelenséggé vált. Okai között, a kereslet–kínálat viszonyában, az ún. *tolóerők (push factors)* között döntő szerepet játszanak a gazdasági fejlődés különbségei, a szegényebb országokban az átmeneti fejlődés elhúzóódása és a tartósan alacsonyabb életmű, a munkanélküliség, a perspektíva hiánya, a nemek közötti esélyegyenlőtlenség és sok más tényező. Az ún. *húzó (pull factors) faktorok* körében viszont kiemelkedő jelentőségű a fejlett országok külföldi munkaerő-igénye bizonyos szektorokban (szolgáltatás, alacsony presztízsű munkák stb.), a magasabb életmű ígérete és egy sor más tényező. Az illegális migráció és az embercsempészet sokak szerint a megszorító migrációs politika nem szándékolt melléktermékeinek tekinthetők. Az esetek többségében szoros kapcsolat van az illegális migráció, embercsempészet és emberkereskedelem, valamint a szervezett bűnözés között. Fontos azonban annak hangsúlyozása, hogy az emberkereskedelem és az illegális migráció nem azonos fogalmak. *Az illegális migránsok nem mindegyike válik emberkereskedelem áldozatává, és az emberkereskedelem nem minden áldozata illegális migráns.*

1 Trafficking in human beings is prohibited. In: Charter of Fundamental Rights of the European Union. http://www.htmh.gov.hu/eu/eu_charter.htm

2. Az emberkereskedelem a nemzetközi szervezett bűnözés kiemelkedően magas jövedelmet hajtó üzletága, amelynek sajnálatos módon, hosszú ideig rendkívül alacsony kockázattal kellett számolnia. A jelenség világméretű elterjedtsége és súlyos következményei, a bűncselekmény kiemelkedő súlya miatt azonban ma már tartósan a nemzetközi figyelem középpontjában áll, a politika, illetve a nemzetközi tanácskozások napirendjén szerepel. Ennek következtében számos ajánlás, egyezmény és más nemzetközi dokumentum született, amelyek fontos eredménye, hogy az emberkereskedelem fogalmának meghatározása terén sikerült konszenzust elérni, valamint a jelenség elleni nemzetközi fellépés, küzdelem eszköz- és módszertárát is kialakítani.

Visszatekintve az emberkereskedelem elméleti jellegű megközelítésére, megállapítható, hogy e problémát kezdetben elsősorban a *prostitúcióval való kapcsolatában* vizsgálták, amelynek a háttérben az a valós tény állt, hogy az 1900-as évek elején a jelenség még valóban, szinte kizárólagosan prostitúciós célú *nő- és gyermekkereskedelem* volt. Ez viszont azzal a nemkívánatos következménnyel járt, hogy a prostitúció jelenségének és a szabályozására tett kísérleteknek rendkívül vitatott formái, ellentmondásai miatt a hangsúly mindig a – konszenzusra szinte reményt sem adó – prostitúció körüli vitákra terelődött, és kevesebb figyelem irányult az emberkereskedelem valós problémáira. A későbbiekben azonban, az emberkereskedelem jelenségének tartalmi változásai miatt túl kellett lépni a fogalom egyoldalú megközelítésén, és ki kellett terjeszteni a definíciót a kényszermunkára, szolgaságra, a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatra is.

A prostitúció és az emberkereskedelem között bonyolult és sokrétű kölcsönhatás van. Igen fontos ugyanakkor a két jelenség közötti különbségtétel, valamint a jelenség kezelésénél az eltérő eszközrendszer alkalmazása is. A társadalmi-gazdasági tényezők mellett a prostitúció kezelésére kiválasztott szabályozási modellnek nem kis része van abban, hogy miként alakul a *regisztrált* és *alaten*s prostitúció, valamint a belföldi és a *migráns* prostituáltak aránya, s az is, vajon az emberkereskedelem szempontjából *kiindulási, tranzit- vagy célország*gá válik-e egy adott ország, vagy sem. Tapasztalati tény ugyanakkor, hogy a *sex-iparra*, a prostitúcióra vonatkozó, kellően át nem gondolt, megszorító szabályozás a *prostitúciót nem szünteti meg, ellenben* még kiszolgáltatottabbá teszi a prostituáltakat. Emellett a *migrációval* kapcsolatos, *megszorító szabályozás miatt* egyfelől, valamint *amigráns prostituált és az emberkereskedelem áldozata közötti különbségtétel hiánya* miatt másfelől, szintén egy sor nem szándékolt, negatív következmény alakulhat ki. Ezek a migráns prostituáltaknak okozott hátrányokon túl, az emberkereskedelem áldozatainak is *hátrányokat okozhatnak*. Így pl. a kellő körültekintés nélkül foganatosított idegenrendészeti eszközök alkalmazása következtében nincs idő és mód arra, hogy tisztázzódjék az idegenrendészeti szempontból ugyan jogsértő személynek az emberkereskedelem szempontjából fennálló áldozati státusa/szerepe, s ekként elmarad az ügyek felderítése. Ily módon gyakran megtörténik, hogy elmarad az elkövető(k) megbüntetésére, s nem szolgáltatnak igazságot az áldozatnak.

Az emberkereskedelem fogalmának változása miatt az utóbbi években ez a szemlélet az *illegális migráció* tanulmányozása irányába tolódott el, amely a jelenséget egy általánosabb kontextusba helyezve egy újfajta megközelítést tett lehetővé, s ez kétségkívül hozott új eredményeket is. Anélkül, hogy az emberkereskedelem elleni harcot összekevernénk az illegális migráció ellen folytatott küzdelemmel, ez olyan emberkereskedelmet megelőző és visszaszorító programok kialakítását teszi lehetővé, amelyeket be lehet illeszteni a migráció kezelésének globális koncepciójába. Lényeges azonban, hogy határozott és világos különbséget tegyünk az illegális migráció és az emberkereskedelem fogalma között.

A ma már két iskolának tekinthető megközelítés mindegyikének – az eltérő kiindulópont ellenére – komoly érvei, jelentős eredményei vannak, ugyanakkor azonban szemléletmódjuk előnyei és hátrányai egyaránt kimutathatók. A fogalmi megközelítés sokszínűségére és egyúttal némi fogalmi zűrzavarra utalnak a jelenség leírására használt, az emberkereskedelmet és embercsempészetet, valamint illegális migrációt magukban foglaló terminológiai eltérések is. Úgy vélem, hogy *a kétféle megközelítés együttesen adhat választ az emberkereskedelem által felvetett kérdésekre*, együttesen ad esélyt a problémák megértésére és a megelőzés, valamint az ellene való küzdelem terén a megoldások keresésére. Ez ugyanakkor együtt jár a fogalom kikristályosodásával, tartalmi elemeinek pontos meghatározásával. Nézetem szerint az emberkereskedelem jelenségének, okainak vizsgálata során sem az annak zömét kitevő, prostitúciós célú emberkereskedelem (sem annak kapcsán a prostitúció jelenségének a vizsgálata), sem pedig a gender-orientált szemléletmód hosszú távon nem mellőzhető.

3. Az emberkereskedelem jelensége *alapvető emberi jogi problémákat vet fel*: az emberi jogokat, így az emberi méltóságot, a személyes szabadsághoz és az önrendelkezéshez való jogot sérti. Ugyanakkor azonban jogi, szociális, gazdasági probléma, sőt esetenként és egyre inkább, a legális vagy illegális migráció problémáját is felveti. Az utóbbi években egyre nagyobb figyelem irányul az emberkereskedelem keresleti oldalának a vizsgálatára, a kliens felelősségének hangsúlyozására, valamint azoknak a módszereknek a vizsgálatára, amelyekkel a kereslet hatékonyan csökkenthető.

4. Az emberkereskedelem elleni küzdelem történetét és a definíció változásait egy sor nemzetközi dokumentumban is nyomon követhetjük. Ezek sorában kiemelkedő jelentőségű a közelmúltban létrejött, a *Transznacionális Szervezett Bűnözésre vonatkozó ENSZ Egyezményt kiegészítő Jegyzőkönyv az emberkereskedelem, különösen a nő- és gyermekkereskedelem megelőzésére, visszaszorítására és büntetésére*.² Ez olyan definíciót tartalmaz, amely hosszú egyeztetést követő konszenzus alapján nyert megfogalmazást. Az utóbbi évek kiemelkedő eseményei közé tartozik, hogy az *Európa Tanács* kezdeményezésre elkezdődött az emberkereskedelemről szóló *európai egyezmény* előkészítése. A tervezet elkészült, és 2005. május 3.-án az ET Miniszterek Bizottsága által elfogadásra került az egyezmény szövege, s nyitva

² The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

áll az aláírásra, illetve ratifikálásra. Lényeges momentum, hogy az Egyezmény az emberkereskedelemnek az ENSZ Egyezmény Jegyzőkönyvében szereplő fogalmát érintetlenül átemelte az európai egyezmény szövegébe. Az európai egyezmény³ legfontosabb céljai között szerepel, hogy

– megelőzze az emberkereskedelmet és fellépjen ellene, a nemek közötti esélyegyenlőség szempontjainak a figyelembe vételével is,

– védje az emberkereskedelem sértettjének emberi jogait, a sértett védelmére és segítésére alkalmas kereteket hozzon létre, szintén figyelembe véve a nemek közötti esélyegyenlőséget, és biztosítsa a hatékony nyomozást és bűnüldözést,

– szorgalmazza az emberkereskedelem elleni nemzetközi kooperációt.

Az európai egyezmény tehát az emberi jogi, a nemek közötti esélyegyenlőségi kérdéseit a figyelem középpontjába helyezi, s a sértett védelme és segítése (különös tekintettel a gyermekkorú sértett érdekeinek védelmére) szempontjait is kiemelkedően fontosnak tartja. Emellett az emberkereskedelem országhatárokon belül, illetve azon túllépő, valamint a szervezett és nem szervezett formái elleni küzdelmet egyaránt szorgalmazza, és nagy figyelmet szentel az egyezmény ún. monitoring rendszerére is. Az Egyezmény számos olyan új elemet tartalmaz, amely jelentős előrelépést jelent az emberkereskedelem elleni küzdelemben.

Igen nagy jelentőségű, hogy az *EU Alapjogi Kartája* kifejezetten szól az emberkereskedelem tilalmáról, s emellett külön szól a rabszolgaság, szolgaságban tartás tilalmáról, valamint a kényszermunkára, illetve kötelező munkára ítélestről. A Karta II-65. cikke A rabszolgaság és kényszermunka tilalmát a következőképpen szabályozza:

(1) Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.

(2) Senkit sem lehet kényszermunkára vagy kötelező munkára ítélni.

(3) Tilos emberi lényekkel kereskedni.⁴

5. Az előadás a továbbiakban többek között érintette a nemzetközi emberkereskedelem nagyságrendjére vonatkozó becsléseket, és elemezte az emberkereskedelem hazai helyzetét. Tárgyalta továbbá a hazai szabályozás, valamint a joggyakorlat kérdéseit, a sértett védelme, segítése, támogatása szempontjait és egy sor más kérdést. Ezt követően Tóthné dr. Demus Mária szólt az emberkereskedelem és embercsempészet összefüggéseiről, az embercsempészet főbb problémáiról. Az előadást és a correferátumot kérdések, hozzászólások és élénk vita követte.

³ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings

⁴ „Prohibition of slavery and forced labour

1. No one shall be held in slavery or servitude.

2. No one shall be required to perform forced or compulsory labour.

3. Trafficking in human beings is prohibited.” Source: http://www.htmh.gov.hu/eu_charter.htm

ÚJ KIHÍVÁSOK A HAZÁNKAAT ÉRINTŐ ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ KEZELÉSÉBEN

A nemzetközi emberkereskedelem mint a szervezett bűnözés egyik óriási profitot hozó üzletága a migrációval és okaival szorosan összefüggő jelenség. Nem túlzás az a szakirodalmi megfogalmazás, hogy az emberkereskedelem ráépült az illegális migrációra.

1. A Magyarországot érintő illegális migráció irányai, _____ jellemzői, tendencia-összetevői

A migráció az emberiség kialakulása óta a világ változásainak természetes kísérőjelensége, amely időnként felerősödik, robbanásszerűvé válik, időnként pedig enyhül.

A világban tradicionálisan kialakult jól behatárolható migráns-kibocsátó régiók és migrációs irányok mutathatók ki. Elegendő utalni a délkelet-ázsiai térségre, Közel-Közép-Keletre, Kelet-Európára, hogy csak a fontosabbakat említsük.

A 80-as évek közepétől a nemzetközi migrációs mozgások egyre komolyabb kihívást jelentenek Európa gazdaságilag fejlett országai számára.

Hazánk földrajzi helyzetéből adódóan a kelet-nyugat irányú migrációs mozgások frekvenciájában helyezkedik el. A rendszerváltozás időszakától az illegális migráció negatív kísérőjelenségei is egyre inkább megjelentek, így elsősorban az embercsempészet mint a szervezett bűnözés egyik ágazata és egyéb, a közrendre és közbiztonságra veszélyt jelentő cselekmények.

A 90-es évektől hazánk egyfelől menekülőket befogadó országgá, másrészt a kelet-nyugati irányú vándorlás tranzitországgává és részben célországgává vált.

A földrajzi elhelyezkedés és infrastrukturális jellemzők révén hazánk viszonylatában három befelé irányuló migrációs útvonal különböztethető meg.

Az első embercsempész útvonal Oroszország-Ukrajna felől húzódik hazánkon át Ausztria és Szlovákia érintésével, Németország és más nyugat-európai országok felé. Az elmúlt időszakban elsősorban afgán, bangladesi, srí-lankai, kínai, vietnámi és indiai állampolgárok csempészése volt a jellemző. A második illegális migrációs csatorna Törökországból kiindulva Bulgárián, Románián keresztül húzódik Magyarországra felé. Budapesten kétfelé ágazik: az egyik irány Szlovénia, Dél-Ausztria, Észak-Olaszország, a másik ág Ausztria, Németország, Hollandia, Anglia felé folytatódik. Elsősorban az arab országok polgárai, iraki kurdok, törökök, a volt szovjet déli köztársaságok polgárai érkeznek ezen az útvonalon.

A harmadik migrációs útvonal, az ún. klasszikus balkáni út Törökországon, Bulgárián, Szerbia-Montenegrón keresztül vezet Magyarországra. 1999-2001. között elsősorban kínaiak szervezett embercsempészése volt tapasztalható, de afgán iraki állampolgárságúak is megjelentek.

A magyarországi illegális migráció a 90-es években tetőzött, amikor az illegális migrációs cselekmények döntő hányadát a tiltott határátlépések számaránya tette ki. Míg azonban a 90-es évek közepén az összes szöktetett mintegy 20-25 %-ánál működtek közre segítők vagy embercsempészek, napjainkra ez az arány 70 % fölé emelkedett. Általánosítható tapasztalat, hogy az embercsempészek elkövetői zömmel nem magyar állampolgárok. Összességében a felfedett illegális migrációs cselekmények száma csökkenő tendenciát mutat, amely 2004-ben mintegy 13 ezer körül mozgott.

Milyen új trendek figyelhetők meg a statisztikai adatok alapján a migrációs cselekmények összetételét, viszonylati alakulását, illetve az elkövetők állampolgársági megoszlását illetően?

A legnagyobb arányt a külföldiek rendszertével kapcsolatos szabálysértések¹ képezik, ami az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények mélységi aktivitását jelenti. Miközben évről-évre csökkenő tendenciát mutat a tiltott határátlépés és kísérlete szabálysértések² száma, ugyanakkor az embercsempészség³ és úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítások⁴ számát illetően növekedés tapasztalható.

Az illegális migrációs cselekmények viszonylati alakulásában a kifelé irányultság – elsősorban az osztrák határszakasz (leendő schengeni belső határ) – a meghatározó. Befelé irányban a román viszonylat aktivitása emelhető ki. Új jelenség az utóbbi években az illegális migrációs cselekmények számának az ország belsejében való növekedése. Új tendenciaként figyelhető meg az ún. zöldhatárról

¹ Forrás: Határőrségi statisztika: 2003-ban 4574; 2004-ben 5088;

² Forrás: Határőrségi statisztika: 2003-ban 4551; 2004-ben 3616;

³ Forrás: Határőrségi statisztika: 2003-ban 519; 2004-ben 660;

⁴ Forrás: Határőrségi statisztika: 2003-ban 2690; 2004-ben 3181;

a határátkelőhelyekre történő súlypont-eltolódás. Ami az illegális migrációval kapcsolatos jogellenes cselekmények elkövetőinek állampolgársági megoszlását illeti, a román (38%), az ukrán (18%) és a moldovai állampolgárok (13%) részaránya a leginkább jellemző.

2002-ben az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények elleni hatósági fellépés hatékonyságának növelése érdekében öt hatóság⁵ bevonásával ún. KOMPLEX ELLENŐRZŐ RENDSZER létrehozására került sor, amelynek feladata az ország egész területén a külföldiek hatósági ellenőrzésének végrehajtása, az illegális migrációs cselekmények felfedése és a szükséges hatósági eljárások lefolytatása.

Az együttműködés kiterjed különösen az illegális migrációval fertőzött területek, útvonalak, csomópontok, munkahelyek összehangolt vagy közös idegenrendészeti és munkaügyi, illetve közrendvédelmi/közbiztonsági ellenőrzésére.

2. Bűnüldözési tapasztalatok az embercsempészség elleni fellépésben

A Határőrség mint rendvédelmi szerv, feladatrendszeréből fakadóan jelentős szerepet játszik a hazánkat érintő illegális migráció kezelésében bűnüldözési és idegenrendészeti tevékenységén keresztül. Az emberkereskedelem bűncselekményi körben nincs nyomozóhatósági jogköre, de gyakran találkozik tevékenysége során olyan bűncselekményekkel, amelyeknél felmerül az emberkereskedelem gyanúja. A nyomozó hatósági jogkörébe tartozó cselekmények között két olyan bűncselekmény van, amelyek szoros összefüggésben állnak az emberkereskedelemmel. Ezek: az embercsempészség és az úti okmány tekintetében elkövetett közokirat-hamisítás. Az emberkereskedelem vonatkozásában leegyszerűsítve és némi túlzással olyan kvázi-eszközcselekményeknek tekinthetjük, amelyek elősegítik az áldozatoknak – a prostitúció, a feketemunka-vállalás, gyermekkereskedelem vagy szervkereskedelem céljából – a megrendelőkhöz, illetve a célországokba történő szállítását.

Az embercsempészség elkövetési módszereit illetően szintén új elemek jelentek meg az utóbbi időszakban. Továbbra is előfordul a hagyományosnak számító ún. szállítási módszer, amikor tehergépjárművekben szállítva vagy vonatok padlásterén megbújva vagy gyalogos átkíséréssel valósul meg az illegális határátlépéshez történő segítségnyújtás. 2002. második felétől megjelent az ún. szállítás nélküli módszer, a csempészett személyek menekülőket befogadó állomásokon való depózátása. 2003-tól egyre inkább elterjedt a hamis, illetve hamisított okmányok felhasználásával elkövetett embercsempészség. E tendencia volt tapasztalható 2004-ben is. Az okok között említhető, hogy a klasszikus módszer kockázatosává vált, az embercsempészség tényállásának módosítása eredményeként súlyosabb szankció

⁵ Határőrség, Rendőrség, Vám- és Pénzügyőrség, BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, Országos Munkabiztonsági és Munkaügyi Főfelügyelőség

kilátásba helyezése fogalmazódott meg a Btk-ban,⁶ a leendő külső határokon szigorúbbá vált a határ-örizet, miközben a leendő belső határokon kevésbé szigorú az ellenőrzés, és a határátkelőhelyen kisebb a lelepleződés kockázata. A tapasztalatok szerint jól szervezett, konspirált nemzetközi okmányhamisító műhelyek működnek. A felhasznált hamis közokiratok 95%-a európai uniós úti- vagy utazásra jogosító okmány. A felhasználók legálisan, magyar turista vízummal lépnek hazánk területére, és az embercsempész szervezetek a továbbutazáshoz biztosítják a hamisított okmányokat. A felhasználók állampolgársági megoszlása: ukrán, moldovai, szerb-montenegrói, török állampolgárok. Az embercsempészés jellemzője napjainkban a hivatásszerűvé válás és a specializálódás. Az embercsempész bűnszervezetek polip-rendszerű struktúrárt képeznek, amelyben a munkamegosztás jól elkülöníthető. Megtalálhatók a főszervezők, akik a toborzással, fedőszervek létrehozásával foglalkoznak, a regionális szervezők, akiknek a feladata a bejuttatás, pihentetés, továbbszállítás, a szállítók, előfutók, biztosítók, sétáltatók vagy kalauzok, akik a végrehajtásban vesznek részt, és végül a *segítők*, akik a pénzáttulalásokért, kifizetésekért felelnek.

3. Az emberkereskedelemre utaló tényállási elemek megjelenése a határrendészeti tevékenység során

Az embercsempészés és az emberkereskedelem két olyan jelenség, amelyben vannak közös jellemzők, eltérő sajátosságok és kapcsolódási pontok.

A közös vonás abban ragadható meg, hogy mindkét bűncselekménynek van a szó hétköznapi értelmében⁷ áldozata. Az embercsempészésnél a csempészett személy, aki maga egyébként a tiltott határátlépés szabálysértést valósítja meg, az emberkereskedelemlél az a személy, aki tárggyá válva a kereskedelmi forgalom része lesz.

A különbségek megnyilvánulnak a jogi tárgyban, az elkövetési magatartásban, a cselekmény céljában és a csempészett személlyel/áruba bocsátott személlyel való kapcsolat időtartamában. Az embercsempészés mint rendészeti bűncselekmény a közigazgatás rendjét sérti, amelyben megtalálható a szuverenitással összefüggő nemzetek feletti elem. Célja az engedély nélküli vagy meg nem engedett módon történő határátlépés, beutazás támogatása. Ennek során a csempészett személlyel való kapcsolat időtartama rövid, az illegális határátlépést követően megszakad.

Az emberkereskedelem⁸ az emberi méltóságot, szabadságot, önrendelkezést sérti, amelynek célja az áldozat kihasználása, kizsákmányolása, ezért hosszabb tartamú kényszerítő erejű kapcsolat

⁶ A Btk. módosításáról szóló 2001. évi CXXI. tv. 27.§ súlyosabb szankció beiktatása (Hatálybalépés: 2002.IV.1.)

⁷ Jogi értelemben csak az emberkereskedelemlél van sértett (áldozat)

⁸ Btk. XII. fejezet elleni bűncselekmények körében található 175/B. §

jön létre, és nincs jelentősége annak, hogy az áldozat hogyan jutott a kizsákmányolás helyére: legális vagy illegális úton.

A Határőrség a határrendészeti tevékenység során – mint már említettem – gyakran találkozik olyan esetekkel, amelyeknél felmerül az emberkereskedelem gyanúja. Nyomozóhatósági jogkör hiányában azonban emberkereskedelem miatt nem járhat el. Mit tehet? Amennyiben az emberkereskedelem a kapcsolódó eszközcselekménnyel (embercsempészéssel vagy hamis/ hamisított úti okmánnyal) valósul meg, e bűncselekmények miatt jár el, vagy amennyiben sértetti vallomásra áll, annak alapján feljelentést tesz emberkereskedelem miatt, és a Rendőrség jár el. Bizonyára hatékonyabb lehetne az emberkereskedelem elleni fellépés, ha a Határőrség e bűncselekményi körben nyomozó hatósági jogkörrel rendelkezne.

Összefoglalva megállapíthatók a következők.

1. Az elmúlt években a Magyarországra irányuló illegális migráció csökkenő tendenciát mutat.
2. Magyarország – a schengeni határőrizeti rendszer életbe lépését követően⁹ – az EU második leghosszabb külső határral rendelkező tagállama lesz, ezért minden bizonnyal növekedni fog a külső határszakaszok veszélyeztetettsége. Ugyanakkor várhatóan tovább nő az uniós belső – főként az osztrák és a szlovén – határszakasz aktivitása.
3. Az illegális migráció alakulásában megfigyelhető az a tendencia is, hogy tovább fog nőni az illegális migrációt kísérő másodlagos bűnözés is, pl. az okmányok (útlevél, vízum, meghívólevelek, munkavállalási engedély, diákigazolvány) hamisítása, vagy eredeti okiratok illegális úton történő megszerzése.

Az illegális migráció tehát nemcsak a beutazási és tartózkodási szabályok megsértése miatt kezelendő probléma, hanem azért is, mert szorosan összefonódik a nemzetközi szervezett bűnözési hálózatok kiépítésével és működésével, amely komoly biztonsági kockázatot jelent.

⁹ Várhatóan 2007.

A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK ELLEN KÉSZÜLT NÉMET TÖRVÉNYRŐL

Németországban a nők elleni erőszakra a *Nemzetközi Női Év* óta (1975) fordít figyelmet a politika. Addig a nők elleni erőszak tabutémának számított; különösen a partner által elkövetett erőszak, amelynek sem a nagyságát, sem a hátterét, sem a következményeit nem ismerték még hozzávetőlegesen sem. A családon belüli erőszakot a német nőmozgalmak tették tárgyá „A magánügy politikai ügy is” jelszóval.

A probléma növekvő tudatosításának eredményeképpen jött létre 1976-ban Berlinben az *első nőotthon*, ahová azok a nők és gyermekek menekülhettek, akikkel rosszul bántak. A *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend* (Családdal, Idősekkel, Nőkkel és Fiatalokkal Foglalkozó Szövetségi Minisztérium) ezen nőotthon létrehozását mint modellprojektet támogatta. Jelenleg Németországban több mint 400 nőotthon és nővédő otthon működik, ebből több mint száz az új szövetségi államokban. Becslések alapján évente mintegy 40000 nő keres a gyermekével menedéket ezekben az intézményekben. Sok nőotthon a tanácsadási helyeknek is tagja, így a szálláson kívül további támogatást is tudnak nyújtani. A szövetségi kormányzás szerette volna hatékonyan leküzdeni a nők elleni erőszakot, és ezért alkottak meg 1999. 12. 01-jei dátummal egy *akciótervet*. Az akciótervvel először hoztak átfogó koncepciót, a következő súlypontokra támaszkodva: megelőzés, törvényalkotás, intézmények és projektek közti együttműködés, segélylehetőségek kiszélesítése, elkövetővel való foglalkozás, szakemberek érzékenyítő tétele, nyilvánosság és nemzetközi összefogás. A cél az, hogy a nők elleni erőszakot a legkülönbözőbb területekről eredő intézkedések körével segítsenek megakadályozni. A családon belüli erőszak elleni jogvédelem javítása az átfogó koncepció fontos eleme. Nemcsak a nők

közvetlen védelmét, hanem azt is szolgálják, hogy olyan társadalmi közeg teremtsé, ahol az erőszak minden formája, különösen a gyermekek és a nők ellen irányuló, törvényellenesnek minősül. Ahogy már az akcióprogramban is kifejtette a kormány, *polgári jogi védelem javítása* kerül előtérbe a törvényhozói intézkedések során. Ha a büntetőjog hozzá tud járulni az erőszakos cselekmények elleni magasabb fokú védelemhez, az a kormány akcióprogramjának megfelelő továbbfejlesztése lesz. A polgári jogot, beleértve az alkalmazandó polgári eljárásjogot is, sértettközpontúvá kell tenni; mivel a rendőrségre vonatkozó jog nem ad lehetőséget az erőszak elkövetése esetén megelőző védelemre. A polgári jog itt ún. védőintézkedésekkel tud segíteni, illetve a gyakorlatban előforduló joghézagokat tudja betölteni.

A polgári jog tudománya, megerősítve a családon belüli erőszak elleni polgári jogi védelem lehetőségeivel, csak az utóbbi időben kezdett el alaposan foglalkozni a gondolattal, és későn is fogalmazta meg a törvényhozásra vonatkozó igényeit. Ez először különösképpen az 1986-ban történt reformok szövegekor jelentkezett, ekkor vezették be a BGB 1361 b §-át (házassági lakás átengedése különélés esetén). A vita továbbfejlesztésére 1999 májusában a német Igazságügyi és a Családdal, Idősekkel, Nőkkel és Fiatalokkal Foglalkozó Minisztérium tartott egy „szakülést” a témához kapcsolódóan „A családon belüli erőszak esetén alkalmazható polgári jogi védelmi lehetőségek” címmel. Németországban a kilencvenes évek végére igen gyakorivá vált az ún. „*stalking*” (zaklatás) előfordulása is, amit a német törvényhozók a személyek magánszférájába való jelentős beavatkozásként értékeltek. A német polgári jog a büntetőjog mellett képes a sértetteknek további védelmet is nyújtani, és az erőszakos cselekmények és a zaklatás esetére is vannak megfelelő szabályai. De mivel a védelemre és abbahagyásra vonatkozó igények alapjai nem kodifikáltak, jogbizonytalanság keletkezik a jogi tanácsadás gyakorlatában és a bírósági eljárásokban is.

A német törvényhozás azt is felismerte, hogy az abbahagyásra vonatkozó igények (amelyekkel eddig lehetett élni a most már törvénnyel szankcionált erőszakos cselekmények esetén) érvényrejuttatása számos vitatott jogkérdés miatt igen nehéz, különösen a sürgősségi eljárásban. Így a polgári jogi döntések végrehajtása nem igazán hatékony. Ebből következik, hogy a polgári jogi védelem jobbá tételéhez szükség van a végrehajtási jog módosítására is. Ezen kívül szükség van az eljárási és a költségekre vonatkozó jogszabályok módosítására is a hatékony polgári jogi védelem biztosítása érdekében.

Célok és hatály

A célokat a legjobban a törvény címe foglalja össze. A német törvény címe ugyanis: „Törvény az erőszakos cselekmények és a zaklatás megakadályozására nyújtható polgári jogi védelem javításáról, illetve válás esetén a családi lakás átengedésének megkönnyítéséről (2001. 12. 11., Budesgesetzblatt Teil I. S. 3513)”.
60

Tehát a német törvényhozók az erőszakos cselekmények elleni polgári jogi védelmet próbálták meg javítani. Felismerték, hogy a törvényjavaslat kidolgozásának idején hatályos törvények nem nyújtanak kellő védelmet; továbbá hogy az utóbbi időben elterjedt egy olyan „beavatkozási forma” a magánszférába, ami magyarul leginkább a zaklatás szóval írható le.

A törvény megpróbál az ún. védőintézkedéseknek letisztázott jogi alapokat teremteni. A törvény megalkotása előtt is voltak bíróságok, amelyeken a bírák a törvényben meghatározott védőintézkedésekhez hasonló rendelkezéseket hoztak; anélkül azonban, hogy erre törvényi felhatalmazásuk lett volna, illetve hogy a rendelkezéseket törvényileg alátámasztották volna.

Így cél volt a bíróságok felhatalmazása a védőintézkedések meghozatalára, illetve a konkrét védőintézkedések (pl. megközelítési tilalom, kapcsolat-felvételi tilalom) törvénybe foglalása.

A törvény szabályai polgári jogi természetűek. Speciális felelősségi igényekről van szó, amelyek törés nélkül nem illeszthetők a felelősségi jogba. Ebből következően szerencsésebb volt önálló, szemléletes címmel bíró törvényt alkotni.

Módosítani kellett az eljárási szabályokat is, illetve a végrehajtási rendeletet. A német polgári bíróságok szervezetrendszere kissé eltér a magyartól, mert léteznek ún. családi bíróságok is. A családi és az általános polgári bíróságok illetékessége volt az eljárásjogban az egyik fontos pont, amit meg kellett reformálni; úgy, hogy a legtöbb eljárás a családi bíróságok előtt folyhasson. Ez azért is kívánatos, mert a családi és az általános bíróságok különböző eljárási elv alapján működnek. Az eljárás megváltoztatásának másik fontos része a soronkívüliség.

A német törvényhozók úgy gondolták, hogy a törvény megalkotásán kívül más alternatíva nincsen. Ezt a törvényjavaslat is rögzíti.

Tárgyi hatály

A német törvény a következő cselekményeket tekinti a családon belüli erőszak megnyilvánulási formáinak: „ha valaki szándékosan és jogellenesen más személy testi épségét, egészségét vagy személyi szabadságát sérti”, „valaki mást életének, testi épségének, egészségének vagy személyi szabadságának megsértésével fenyeget”, „valaki jogellenesen és szándékosan más személy lakásába vagy jogilag védett birtokába engedély nélkül bemegy”, „aki jogtalanul és szándékosan mást olyan, el nem tűrhető módon zaklat, hogy a kifejezetten kinyilvánított akarata ellenére ismételten üldöz vagy távközlési eszközök használatával követ”.

Ezen törvény értelmében *erőszakos cselekmény* a testi épség, egészség vagy személyi szabadság megsértése. A védett jogtárgyak átvételekor a BGB 823. § (1) bekezdésére támaszkodtak (ez a német általános kárfelelősségi szabály), mint ahogy a BGB 823. § (1) bekezdése is feltételként szabja az igény-

érvényesítéshez a védett jogtárgyak jogellenes és felróható megsértését. A szabály viszont a sértő cselekmények elkövetésének csak az erőszakos cselekményekre jellemző eseteit öleli fel. Az erőszak-cselekmények elkövetésével a 2. mondat az azzal való fenyegetést is egyenrangúvá teszi (1. § (2) 1. pont). Ez azt jelenti, hogy a bíróság azokban az esetekben is elrendelheti az erőszakos cselekmények megakadályozásához szükséges intézkedéseket, amelyekben erőszakos cselekmény még nem, csak azzal való fenyegetés történt. Emellett magától értetődő, hogy csak komoly fenyegetés esetén lehet bírósági eljárást kezdeményezni.

Védett jogtárgyként a törvény – nem úgy, mint Ausztriában – viszont nem említi a pszichikai egészséget. Emellett megjegyzendő, hogy a pszichés erőszakot, ha a sértett testi épségére kihat, pl. alvászavar lép fel, felöleli a törvény, méghozzá a testi épség és egészség mint védett jogtárgyak megemlítésével. A törvény 1. § (1) 2. mondata – erőszakos cselekményekkel való fenyegetés – a pszichikai erőszak egyik legtipikusabb megjelenési formája; és így kifejezetten védelmet nyújt ellene a törvény.

A törvény alapján zaklatás esetén is (1. § (2) bekezdés) elrendelhetőek a védőintézkedések. Azokban az esetekben is szükség van ugyanis a bírósági védőintézkedésekre, amelyekben az elkövető és a sértett között nincs személyes kapcsolat. Erre példa lehet az újabban Németországban is egyre gyakoribbá váló szisztematikus és makacs zaklatás.

A zaklatás azonban csak akkor von intézkedést maga után, ha az jogellenes, és a sértettől nem várható el annak eltűrése. A törvény kifejezetten kinyilvánítja, hogy ha a zaklatásnak tűnő cselekmény jogos érdeket szolgál, akkor nem valósul meg a zaklatás.

A törvényhez kiadott tájékoztató¹ ennél bővebben is meghatározza a zaklatás fogalmát. Eszerint bizonyos fajta zaklatások (stalking) esetén is lehet védőintézkedést elrendelni; az ilyen fajta zaklatás leginkább az üldözés. „Stalking” alatt különböző magatartásokat értünk, ilyen pl. egy személy őrzése és ismételt megfigyelése, az elkövető állandó demonstratív jelenléte a közelben, „testi” követés, megközelítés, kapcsolatfelvételre irányuló kísérletek, telefonterror vagy üzenetek folyamatos küldése faxon, Interneten vagy mobiltelefonon.

A német törvényhozók észrevették, hogy nem elegendő a zaklatás klasszikus formájának törvénybe foglalása, hanem tekintettel kell lenni a technika fejlődésére is. Felismerték, hogy valakit zaklatni már nemcsak személyesen vagy telefonon lehet, hanem az olyan „új kommunikációs csatornákon” keresztül is, mint amilyen az Internet vagy az e-mail.

A törvény megváltoztatta a BGB már meglévő azon rendelkezését is, ami a közösen használt háztársági lakás átengedésére vonatkozik. A különös méltánytalansági küszöböt leszállították, és most már a törvény

¹ Mehr Schutz bei hässlicher Gewalt. (Magasabb védelem a családon belüli erőszak ellen.) Informativen zum Gewaltschutzgesetz (Információk az „erőszakellenes” törvényről)

a „méltánytalan méltánytalanság” követelményét fogalmazza meg a lakásátengedéssel kapcsolatban. Ha az a fél, aki ellen a kereset irányul, szándékosan vagy jogellenesen megsértette a másik fél testi épségét, egészségét vagy személyi szabadságát, vagy ilyen sérelem okozásával, illetve az élet jogtalan megsértésével fenyeget, rendszerint az egész lakás használatát át kell engedje. Ugyanilyen rendelkezést tartalmaz az élettársi kapcsolatokról szóló törvény is, értelemszerűen nem a házastársak, hanem az élettársak közösen használt lakására vonatkozóan (11. cikk).

Személyi hatály

A törvényben meghatározott intézkedések az 1. §-ban meghatározott cselekmények elkövetőivel szemben alkalmazhatóak. A német törvény címe nem kimondottan a családon belüli erőszak megakadályozását foglalja magában. A törvényt bármely, az 1. §-ban meghatározott cselekmény elkövetése esetén alkalmazni lehet, hiszen a polgári jogi védelem javítását várják el tőle. Viszont a házastársak, illetve élettársak által közösen használt lakás átengedésének szabályozásával különösen alkalmas lehet a családon belüli (házi) erőszak leküzdésére is.

Természetesen bizonyos fokú differenciálásra szükség lehet, így a törvény külön foglalkozik a gyermekekkel; a gyámság, gondnokság, eseti gondnokság alatt állókkal; a cselekményt nem beszámítható állapotban elkövetőkkel (3. § (1) bekezdés), és a Németországban tartózkodó külföldiekkel is (10. cikk). Nagyon fontos, hogy a német törvény a hatálya alól kiveszi a gyermekeket. Ha gyermekek sérelmére követik el az 1. §-ban meghatározott cselekményeket, akkor a gyermekek családi jogállásáról szóló törvényt kell alkalmazni. A házasságból származó és a házasságon kívül született gyermekek védelmét a családi bíróságok hivatalból látják el, ha visszaélnék a szülők a felügyeleti joggal vagy elhanyagolják őket, vagy ha a szülők önhibájukon kívül nem tudják ellátni szülői feladataikat, vagy ha 3. személy veszélyezteti őket, és a szülők ezen veszély leküzdésére nem teljesen készek vagy képesek (BGB 1666. §).

Az intézkedések nemcsak a szülői felügyeletet gyakorló szülők ellen irányulhatnak a visszaélések esetén, hanem 3. személyek ellen is (3. § (1) bekezdés).

Ha a sértett vagy megfenyegetett személy az 1. § (1) vagy (2) bekezdés 1. mondatában meghatározott cselekmény elkövetése idején szülői felügyelet, gyámság / gondnokság, eseti gondnokság alatt áll, akkor a szülők, illetve a jogosultak az 1. és a 2. §-ban meghatározott intézkedések megtételére a szülői felügyeletről, gyámságról / gondnokságról, eseti gondnokságról szóló törvényben foglalt mértékben lépnek a sértett helyére. A sértett személy további igényeit e törvény nem érinti (3. § (1) bekezdés). A fenti rendelkezés azért nagyon fontos, mert a szülői felügyelet, gyámság, gondnokság, illetve eseti gondnokság alatt állók helyzete speciális. Általában azért kerülnek gyámság, gondnokság (stb.) alá,

mert nem képesek megfelelően gondoskodni magukról. Ezt a törvényhozók is felismerték, és rögzítették a személyi jogállásra vonatkozó speciális törvények elsőbbségét.

A törvény akkor is alkalmazásra kerül, ha gyermekek sértik meg szándékosan és jogellenesen szüleit. Amíg az erőszak a szülő-gyermek kapcsolatban nevelési problémák megoldására szolgál, a bíróságnak fel kellene hívni a szülők figyelmét a fiatalokat segítő szolgálat által nyújtott segítség lehetőségére. Azonban erőszakos gyermekek esetében is meg kell vizsgálni, szükség van-e a törvény alkalmazására. Ha a helyzet megoldható a szülő tartózkodási hely meghatározásának joga alapján, akkor e törvény nem alkalmazható. A személyi hatály másik fontos vonatkozása azokról az elkövetőkről szól, akik a cselekményeket kóros elmeállapotban követték el, és emiatt képtelenek az akaratuknak megfelelő cselekvésre. A törvény az ilyen elkövetőket nem veszi ki a hatálya alól. Más kérdés, hogy a védőintézkedéseken túl esetleg másfajta, illetve más törvényeken alapuló intézkedésekre is szükség lehet (1. § (3) bekezdés).

A törvény különösen vonatkozik azokra az elkövetőkre, akik azért nem képesek akaratuknak megfelelően cselekedni, mert alkoholos vagy egyéb befolyásoltság alatt álltak az elkövetés idején. A magyar törvények egyébként általában súlyosbító tényezőnek minősítik az alkoholos vagy más hasonló szerrel előidézett állapotban való elkövetést. A fentiek alapján elmondható, hogy ez így van Németországban is. A törvényhozók a Németországra jellemző speciális bevándorlási helyzet miatt sokat foglalkoztak azzal, vajon lehet-e a külföldi állampolgárokra is alkalmazni a törvényt. A korábbi gyakorlat nem volt egységes. Bár abban egyetértettek a jogalkalmazók, hogy az, hogy valaki azért, mert nem német állampolgár, kiessen a kedvezőbb helyzet alkalmazási köréből, nem jó megoldás.

Így a BGB-t hatályba léptető törvény (Einführungsgesetz des BGBs, a továbbiakban EGBGB) kiegészül egy új szabállyal, ami a Németországban fekvő lakások odaítélését kizárólag a német jognak rendeli alá. Ez vonatkozik a lakás átengedésével kapcsolatos bírósági tilalmakra és parancsokra is (védőintézkedések).

Intézkedések

A törvényben foglalt intézkedések nem kizárólagosak, ugyanis a törvényi intézkedések elrendelése mellett (de általában inkább előtt) a rendőrség is közbeavatkozhat.

A polgári jogi védelem javítása nem segít a családon belüli erőszak azon eseteiben, amikor azonnali beavatkozásra van szükség. Ha ilyen azonnali védelmet igényelnek, a segítség csak rendőrségi intézkedések által nyújtható. Bár a rendőrségi törvények a szövetségi államokban eltérnek valamennyire egymástól, mégis léteznek egységesített szabályok a rendőrségi beavatkozásra.

A német szövetségi államok mindegyikében eltávolíthatja a rendőrség az erőszakos férfit. Egyrészt a közbiztonság és a közrend előrelátható veszélyeztetésének leküzdéséhez, amibe az érintett nő életének

és testi épségének sérthetlensége is beletartozik, a rendőrség a hely elhagyását rendelheti el; ez azt jelenti, hogy valakit átmenetileg kitiltanak egy helyről, vagy megtiltják az oda való belépést. A lakás tulajdonosát a szabályok szerint csak a lakásba való belépésben lehet korlátozni, hogyha azt egy fennálló, jelentős veszély indokolja. A kitiltás időtartamát meglehetősen szűken határozzák meg. A rendőrség azt a személyt, aki veszélyeztet másokat, azonnal kiutasíthatja a lakásból és a veszélyeztetett személy közvetlen környezetéből. Az intézkedés során meg kell állapítani a védelmi övezet nagyságát, és a veszélyeztetővel közölni kell, ezután hol szabad tartózkodnia.

Az erőszaktevő férfi lakásból való eltávolításának további lehetősége abban áll, hogy a férfit őrizetbe veszik. Az őrizetbe vételt különösen akkor alkalmazzák, ha a férfi a kitiltásra nem reagál. Az őrizetbe vétel további feltétele, hogy a férfi megkezdett bűncselekmény elkövetését folytassa, vagy az elkövetés közvetlenül fenyegető legyen. Az őrizetbe vétel maximális időtartama ugyancsak meghatározott, de a szövetségi államokban eltérő. A szövetségi államok egy részében annak a napnak a végéig tarthat, amelyen a rendőrségi beavatkozás történt, míg más szövetségi államok rendőrségi törvényei akár két hetes időtartamot is megengednek a veszély elmúltáig.

Az őrizetbe vételhez azonban mindenféleképp szükséges a bírósági határozat utólagos beszerzése, amely az őrizetbe vétel megengedhetőségét és időtartamát tartalmazza. A német rendőrségi törvények alapján tehát a beavatkozási lehetőségek, különösen időtartamukat tekintve, nem olyan messzemenőek, mint amit pl. az osztrák jog megenged.

A törvényben foglalt intézkedések az 1. § (1) bekezdésében találhatóak. „A bíróság elrendelheti, hogy az elkövető tartózkodni köteles attól, hogy:

1. a sértett lakásába bemenjen,
2. a sértettet magát vagy a lakását bizonyos távolságon belül megközelítse
3. más olyan helyeket keressen fel, ahol a sértett rendszeresen tartózkodik
4. a sértettel felvegye a kapcsolatot, még távközlési eszköz használatával sem
5. találkozást eszközölgjön a sértettel,

ha ez a jogos érdekek védelméhez szükséges.”

A felsorolás nem taxatív, egyedi esetekben más védőintézkedést is lehet indítványozni, illetve elrendelni. A védőintézkedéseket olyan átfogóan kell kialakítani, hogy ezek a korábbi sértettet sokoldalúan fenyegető és veszélyeztető helyzeteket ki tudják küszöbölni. Ide kell sorolnunk a sértett lakásán kívüli helyeket és alkalmakat, ahol a sértett rendszeresen tartózkodik (munkahely, óvoda, illetve ahol a bevásárlást vagy szabadidős tevékenységeit végzi); ezeket feltétlenül figyelembe kell venni a kapcsolattartás megtiltásánál vagy a megközelítési tilalomnál. Szabály szerint az intézkedések időtartamát is meg kell határozni, de ezeket kérelemre meg lehet hosszabbítani. További védelmet nyújthat a törvény 2. §-a, ami a közösen használt lakás átengedéséről szól.

Feltételként határozza meg a törvény az 1. §-ban meghatározott cselekmények elkövetését, illetve azt, hogy további sérelemtől is tartani kelljen, továbbá a közös háztartás vezetését. A törvény szabályozása megglátásom szerint teljeskörű, az indokolás pedig még konkrétan leírja az élethelyzeteket.

A 2. § (3) bekezdés sorolja fel azokat az eseteket, amikor a lakásátengedési igény kizárt. Az abbahagyási igény általános jogi alapelveire támaszkodva az 1. pont rögzíti, hogy nem lehet igényt támasztani, ha a további sérülések vagy az azokkal való fenyegetés nem várható.

Kivételek ez alól az olyan esetek, amikor különösen súlyos erőszakcselekményt követtek el, és emiatt a sértettől a további együttélés nem várható el; még akkor is, ha további erőszaktól nem kell tartani. Idetartoznak a különösen súlyos testi sértések és más súlyos bűncselekmények (nemi erőszak, halált okozó testi sértés kísérlete).

Ez azt jelenti, hogy szabály szerint erőszakcselekmények esetén a sértettnek kell ítélni a lakást. A 2. pont szerint az igény még akkor zárható ki, ha a sértett a közös háztartás felbontásától számított 3 hónapon belül nem kéri a lakás átengedését. Ezzel megfelelő időn belül az életközösség felbontása után tisztázható a lakáshasználati jogosultság. Az időtartamot úgy állapítják meg, hogy a sértett el tudjon gondolkodni a jövőjéről, beleértve a lakásigénye kielégítését is.

Ezzel a szabállyal egyúttal azt is kinyilvánították, hogy az igényérvényesítésnek nem feltétele, hogy a sértett az igény benyújtásakor az elkövetővel közös háztartásban éljen. Így leginkább az olyan sértett számára nyílik lehetőség visszatérni az egyébként az elkövető által elhagyandó lakásba, akik az erőszak elől máshol, pl. nőotthonokban kerestek menedéket.

A lakáshasználat időtartamát a bíróság állapítja meg, ez maximum 6 hónap lehet. A bíróságnak figyelembe kell vennie a lakáspiac helyi sajátosságait is. A sértettnek megfelelő időt kell adni, hogy az elvárható követelményeknek megfelelő, alkalmas helyettesítő lakhelyet találjon. Az időtartam további 6 hónappal való meghosszabbításának feltétele, hogy a sértett ne találjon másik megfelelő lakást, és a lakásátengedéssel az elkövető méltányolható érdekei (pl. súlyos betegség) ne álljanak szemben. Csak a 2. § (4) bekezdésben tesznek kivételt a lakásátengedés idejének meghatározása alól, méghozzá akkor, ha a közös háztartásban gyermekek is élnek. Ha a gyermekek jólétének erőszakkal szembeni biztosítása a tartós lakásban maradással érhető el, a bíróság megalapozhatja az ilyen használati jogosultságot. A méltányos kártérítés szabályozását a 2. § (5) bekezdése tartalmazza. A méltányos kártérítés szabály szerint azokban az esetekben jár, ha az elkövető bérleti szerződés vagy dologi jog alapján használati joggal bír. Tehát a lakásban maradó félnek lakbért kell fizetnie, de a lakbért is a bíróság határozza meg. Figyelemmel kell lenni az elkövető és a sértett anyagi jogi helyzetére, illetve a helyi lakáspiaci viszonyokra is. Ezt a törvény a méltányosságai klauzulával juttatja érvényre.

Azonos nemű élettársaknak a BGB 1361 b §-ával összhangban álló, az élettársakról szóló törvény nyújt megoldást (11. cikk).

Legelőször is a bíróságok illetékességét kellett meghatározni. A német bírósági szervezet eltér a magyartól, Németországban ugyanis működnek családi bíróságok is a polgári bíróság mellett. Meg kell azt is határozni, hogy a helyi vagy a szövetségi bíróságok illetékesek-e.

Legtöbbször az érintettek lakóhelye szerint illetékes (helyi) járásbíróság jár el. A helyi családi bíróságok illetékesek a lakás odaítélésére és a védőintézkedések elrendelésére, ha a felek huzamosabb ideig közös háztartást vezetnek, ill. a kereset benyújtása előtti 6 hónapban közös háztartást vezettek. Ez attól függetlenül érvényes, hogy házasok-e.

Ha nincs közös háztartás, vagy több mint 6 hónapja szűnt meg, a polgári bíróságok illetékesek. A vitatott érték nagyságától – és ezzel együtt a sérelem súlyától – függ, hogy a helyi vagy a szövetségi bíróság illetékes-e.

Ha a családi bíróság illetékes, az eljárást a peren kívüli jogszolgáltatás általános alapelvei alapján folytatják le. Ez az eljárás a Zivilprozessordnung (polgári eljárásról szóló rendelet, továbbiakban ZPO) szerinti eljáráshoz képest annyiban előnyösebb, hogy a tényeket hivatalból kell bizonyítani, és a bírósági rendelkezések nem a kérelemhez, hanem a tényleges veszélyhelyzethez igazodhatnak. A bíróságnak nagyobb a mozgásteret a téren is, hogy az érzékeny életterületek egyéni sajátosságait figyelembe vegyék. Az eljárás így egyszerűbb és rugalmasabb.

Az eljárásjog megváltoztatása az egyszerű, gyors és hatékony jogvédelem érdekében kellett történjen. Mivel az általános bírósági eljárások legtöbbször túl sokáig tartanak, családon belüli erőszak esetén a védőintézkedéseket gyorsított eljárásban mint ideiglenes intézkedést kell indítványozni. Ebben az eljárásban a helyzet átmeneti rendezése gyorsan és egyszerűen dönthető el – és így is kell eldönteni. A törvény szerinti eljárás a peren kívüli jogszolgáltatás általános alapelvei alapján kell lefolyjon. Gyakran érintenek személyes vagy különösen érzékeny területeket. Az eljárást ezért az érintettek védelmében a legmesszemenőbb titoktartással kell folytatni.

Az eddig két, egymás mellett létező eljárást, nevezetesen az általános bíróságok eljárását (belépési, megközelítési és zaklatással kapcsolatos tilalom elrendelése iránti) és a családi bíróságok eljárását (lakás odaítélése, ideiglenes intézkedés a házassági eljárás keretén belül a zaklatási és kapcsolat-felvételi tilalommal kapcsolatosan) egyetlen, a Gesetz über die freiwilligen Gerichtsbarkeit (peren kívüli jogszolgáltatásról szóló törvény, a továbbiakban: FGG) szerint, a családi bíróságok által lefolytatott eljárás váltja fel. A ZPO eljárási joga erőteljesen formális. Ezzel szemben az FGG eljárása egyszerűbb és rugalmasabb. A bíróság mozgásteret kapott a különösen érzékeny életterületek sajátosságainak felderítéséhez. Az eljárás kérelemre indul meg. A családi bíróság mérlegelésén múlik, hogy a szabad vagy a kötött bizonyítási eljárás alapelveit alkalmazza-e.

Ha a lakásátengedési eljárással gyermekek is érintettek, történjen az akár a BGB, akár az erőszakellenes törvény szerint, a családi bíróságnak értesítenie kell a gyámhivatalt. Az értesítés annak megállapításához szükséges, hogy vajon veszélyeztették-e a háztartásban élő gyermekek jólétét. A BGB és az erőszakellenes törvény is „méltánytalan méltánytalanságnak” tartja a gyermekek jólétének veszélyeztetését, és az megalapozza a lakás átengedését.

Amíg a védőintézkedések és a lakás átengedése attól függ, hogy kell-e további erőszakcselekményektől tartani, segíthet a könnyített bizonyítás. Így, ha már történt erőszakos cselekmény, megalapozottan feltehető, hogy a jövőben is történni fog. Ezután az elkövető kötelezettsége, hogy ezt a „vélelmet” megdöntse. Tehát a könnyítés tulajdonképpen a bizonyítási teher megfordításában rejlik. A bíróság egyebekben korlátozott hatáskörrel bír, csak az erőszakellenes intézkedéseket hozhatja meg. Ha tehát a vélelmet nem döntik meg, a bíróságnak védőintézkedést kell elrendelnie. A sértett védelmében szükséges intézkedések meghozatalakor azonban figyelembe kell venni az arányosság alapvető követelményét is. Ezen túl a bizonyítás megkönnyítését jelenti a bizonyítással szemben a valószínűsítés megengedése is. A sürgősségi eljárás azért van, hogy a további fenyegető erőszakot megakadályozzák, vagy elhárítsák az érintetteket fenyegető hátrányokat. A főeljárásban az erőszak megtörténtét a kereset benyújtójának bizonyítania kell, gyorsított eljárásban csupán valószínűsíteni. A valószínűsítés azt jelenti, a bíróságot meg kell győzni, hogy az erőszakos bánásmód, fenyegetés, követés nagyon magas valószínűséggel bekövetkezett. Hogy a valószínűsítés milyen szinttől elegendő, arra nincs általános előírás. Általában elegendő egy részletes, összefüggő, a lehető legpontosabb hely- és időmeghatározással ellátott leírás „esküt helyettesítő nyilatkozat” formájában. Azonban akár az orvosi lelet vagy a rendőrségi jelentés is megfelelően pótolhatja a fenti nyilatkozatot – tehát ezek is elegendőek a valószínűsítéshez.

Mivel nincsen ügyvédkényszer, a szükséges kereseteket a kereset indító személy írásban nyújthatja be, de az illetékes bíróságnál jegyzőkönyvbe is mondhatja. Olyan bonyolult esetekben azonban, amelyekben jogi kérdések is tisztázásra szorulnak (például a lakással kapcsolatos jogosultság meghatározása), ajánlatos ügyvédhez fordulni.

Végrehajtás

A német végrehajtási jogot is meg kellett reformálni. A legnagyobb akadály az volt, hogy nem lehetett közvetlen kényszert alkalmazni, illetve a bírósági végrehajtót igénybe venni. Továbbá nem volt lehetőség a védőintézkedések végrehajtására akkor sem, ha az azt elrendelő határozatot nem tudták kézbesíteni az ellenérdekeltek felé.

A gyakorlat igényének megfelelően számítani kell arra, hogy a bírósági döntéseket a hatályuk időtartama alatt többször is végre kell hajtani, tehát ismételt kiürítést kell tenni, ha a kötelezett a lakásba

visszatér. A jogcím tehát nem enyészik el az első végrehajtással. Ezt a törvény rögzíti is: a jogosultnak nem kell bírósághoz fordulnia, ha a kötelezett újra megjelenik a lakásban. Azonban az ismételt végrehajtás során is figyelembe kell venni az érvényességi időt. Mivel a kötelezettel az első végrehajtás során közölték a jogcímet, a határozatot nem kell újra kézbesíteni.

A jogosult most már igénybe veheti a bírósági végrehajtó segítségét, ha a kötelezett vét a védőintézkedések ellen. A bírósági végrehajtó a kötelezett ellenállása esetén erőszakot is alkalmazhat, és a rendőrség segítségét is igénybe veheti (utalás a ZPO 753. §-ára). A védőintézkedések szükség szerinti kényszerrel történő végrehajtásának lehetősége a hatékonyabb jogvédelmet szolgálja. A sértettnek egyébként lehetősége van a rendbíróság vagy rendvédelmi őrizet mint közvetett kényszerítő eszköz kiszabását kérni. A törvény azért tette lehetővé a közvetlen kényszer alkalmazását, mert például versenyügyi vitáknál hatásos lehet a rendbíróság elrendelése, de erőszakos cselekmények esetén az eljárás túl hosszadalmas ahhoz, hogy az állam megmutassa az elkövetőnek, hogy amit tett, az rossz, mert túl sok idő telik el a határozat végre nem hajtása és az őrizet között. Éppen ezért döntöttek úgy, hogy a (családon belüli) erőszakos cselekmények elkövetőinek azonnal meg kell mutatni, mit csináltak rosszul, és be kell tartatni velük azokat a határozatokat, amelyek a rossz konfliktuskezelési szokásaik miatt terhelik őket. Ezt pedig a leggyorsabban és a leghatásosabban a közvetlen, tehát akár fizikai kényszer alkalmazásával lehet elérni. A jogosultnak ilyenkor értesítenie kell a bírósági végrehajtót, aki felel a határozat végrehajtásáért. A bírósági végrehajtó az eljárást mindig jegyzőkönyvezi; ez a sértettek szempontjából azért is fontos, mert egy későbbi eljárásban komoly bizonyítékként mutatható be.

Továbbá, ha az elkövető vét a bíróság ítélete ellen, büntethetővé válik: ezt a magatartást pénzbírsággal, illetve egy évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetik. Ha fennáll a vétség elkövetésének veszélye vagy már vétettek is a bíróság ítélete ellen, a rendőrséget lehet hívni a cselekmény megakadályozása érdekében (4. §).

A költségekről és illetékekről szóló szabályok módosítása

A törvény 7. cikke szól a költségekről. Az ideiglenes intézkedések teljesen illetékmentesek; ennek az az indoka, hogy nem önálló eljárásban hozzák meg őket. A bíróság ezentúl mind a költségek kiszabásától, mind a behajtásától eltekinthet.

Az erőszakellenes törvény szerinti önálló eljárás is illetékmentes. Fizetésre csak az a fél kötelezhető, akit a bíróság igazságos mérlegelés után arra kötelez, de elrendelhető, hogy a költségek beszédésétől tekintsenek el (7-8. cikk).

A költség-, illetve illetékmentesség tételnek jogpolitikai és szociális okai is vannak. Családon belüli erőszak esetén különösen fontos a mentesség elrendelése. Gyakran fordulnak elő ugyanis olyan esetek,

hogy a sértetteknek menekülniük kell; vagy hogy az elkövető rendelkezik a család vagyona felett. Ilyen esetekben méltánytalan lenne az eljárást a költségek és illetékek megfizetésétől függővé tenni; mint ahogy az is, hogy a sértetté válás esetén még a sértettnek keletkezzenek kiadásai.

Gyakorlat

A SZAKEMBEREK TOVÁBBKÉPZÉSE

A német Családdal, Idősekkel, Nőkkel és Fiatalokkal Foglalkozó Szövetségi Minisztérium (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend) a törvény megalkotását követően kiadott egy tájékoztatót² azoknak a szakembereknek, akik a törvény alkalmazása során kapcsolatba kerülnek a családon belüli erőszakkal érintett személyekkel.

Felismerték ugyanis, hogy a törvényt nem lehet hatékonyan alkalmazni, ha a törvényel hivatásuk miatt kapcsolatba kerülők nem ismerik elég alaposan a családon belüli erőszak jelenségét. Ezért az ajánlás külön foglalkozik a szakemberek különböző csoportjaival, úgymint családi és polgári ügyekkel foglalkozó bírókkal, ügyvédekkel, a gyermek- és ifjúsági segítő szolgálat alkalmazottaival, rendőrökkel, ügyészekkel és büntetőbírákkal, nőket támogató intézmények alkalmazottjaival, orvosokkal és gondozókkal.

Az ajánlás először is leírja magát a jelenséget, foglalkozik a különböző sértett-csoportokkal (nők, fogyatékos nők, gyermekek), a bántalmazás természetével, az erőszak megjelenési formáival. Szól az elkövetőkről – bár kifogásolható módon csak a férfiak jelennek meg elkövetőként –, ezen belül arról is, hogyan lehet a szakembereket megtanítani a különösen veszélyes elkövetők felismerésére. Az ajánlás erre a szakemberek kisebb csoportra való felosztását javasolja; a csoportok pedig konkrét esetek elemzésével foglalkozhatnak. A Minisztérium szerint így lehet a leginkább elsajátítani a családon belüli erőszak érintettjeihez való helyes hozzáállást.

A BÍRÓSÁGOKON ALKALMAZOTT FORMANYOMTATVÁNYOK

A formanyomtatványokat a berlini családon belüli erőszak ellen irányuló intervenciók projekt keretén belül dolgozták ki³.

² Standards und Empfehlungen für die Aus- und Fortbildung zum Thema häusliche Gewalt (Minták és ajánlások a családon belüli erőszakkal kapcsolatos képzéshez és továbbképzéshez), Nr. 92/2002

³ Materiellen zur Gleichstellungspolitik: Musteranträge „Zivilrechtliche Schutzanordnungen bei häuslicher Gewalt“, (Anyagok az egyenjogúsítási politikához: Példanyomtatványok „Polgári jogi védőintézkedések családon belüli erőszak esetén”) Nr. 80/2002

A nyomtatványok különbséget tesznek a sértettek között aszerint, hogy férfiról vagy nőről van-e szó. Azonban ez a különbség csak a nyomtatványok betűjében mutatkozik meg, tartalmi különbségek nincsenek. A nyomtatványokkal kapcsolatban az az általános észrevételem, hogy alkalmazásuk igen nagymértékben megkönnyítheti mind a sértettek, mind a bíróságok dolgát. A nyomtatványok kitöltését részletes útmutató segíti; bárki, aki írni és olvasni tud, hamar ki is töltheti. Akár még az útmutató elolvasása nélkül is.

A sértettnek azért jelenthet előnyt az igények ilyenfajta leírása, mert a cselekményeket meglehetősen tárgyilagosan kell bemutatnia, szinte sehol nem kell részletesen leírnia, mi és hogyan történt. A legtöbb helyen a lehetőségeket is felsorolják, és csak meg kell jelölni, mi történt. Ez valószínűleg kisebb pszichikai terhet is ró a sértettre, mert nem kényszerül arra, hogy a cselekményekre részletesen visszaemlékezzen. A bíróságok számára azért előnyös, mert nem kell a sértettek saját szavaiból előadott keresetét „jogi nyelvre” lefordítania, nem kell a sorok között olvasni; egyértelműen kitűnik a nyomtatványból, mi történt, hogyan, és milyen bizonyítékok állnak rendelkezésre. Továbbá a nyomtatvány számából az is megtudható, milyen igényt támaszt a felperes.

Ez azért is különösen fontos, mert a német erőszakellenes törvény alapján az eljárást soron kívül folytatják le, és az egyértelmű kereset nagymértékben hozzá tud járulni az eljárás mielőbbi befejezéséhez, ami a törvény céljára tekintettel kívánatos is.

A nyomtatványokon a sértett megjelölheti a felsorolásból, mit követtek el ellene, milyen intézkedések elrendelését kéri. Beszámolhat arról, a múltban is történtek-e hasonló cselekmények – ez nagyon fontos amiatt a vélelem miatt, hogy ahol már fordultak elő erőszakos cselekmények, ott továbbiaktól is tartani kell. A sértettnek meg kell jelölnie azt is, milyen bizonyítékokkal tudja alátámasztani a leírtakat. A sértett kérheti személyes adatainak titkos kezelését is, ilyenkor azokat nem közlik az ellenérdekű féllel, és a nyomtatványon sem szerepelnek, hanem külön íven kell benyújtani.

A német Szövetségi Igazságügyi Minisztérium a törvény fogadtatásáról és a törvénnyel kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokról azt nyilatkozta, hogy jelenleg is folyik az erre vonatkozó felmérés, az adatok várhatóan 2005 tavaszán válnak megismerhetővé.

DR. GRÁD ANDRÁS: A STRASBOURGI EMBERI JOGI BÍRÁSKODÁS KÉZIKÖNYVE

A kézikönyv előző kiadása 2000-ben jelent meg, és 1999 végéig dolgozta fel az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlatát. Azóta olyan változások történtek, amelyek a szerző számára indokolttá tették egy újabb könyv megjelentetését. Melyek ezek a változások? Egyrészt a Bíróság ez alatt az öt év alatt annyi új ítéletet hozott, mint a megelőző negyven év alatt összesen, másrészt pedig Magyarország vonatkozásában is fontos döntések láttak napvilágot. Ennek hatására született meg a 2005-ös, újabb, Strasbourg Bt. általi kiadás az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központjának támogatásával, valamint neves lektorok közreműködésével: Dr. Teplán Attila – az Emberi Jogok Európai Bírósága Hivatalának munkatársa és Dr. Weller Mónika – az Igazságügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese.

A könyv, műfaját tekintve kézikönyv, ami egyértelműen jelzi, hogy gyakorlat-orientált: a konkrét ügyek ismertetése mellett az Emberi Jogok Európai Bíróságának teljes joggyakorlatát áttekinti 2005. január 1-ig. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye néhány keretszabályt tartalmaz a legalapvetőbb jogelvek deklarálásával, amelyet a Bíróság esetjoga tölt meg tartalommal.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét 1950-ben hozták létre az emberi jogok hatékonyabb védelme érdekében. Tulajdonképpen ez egy nemzetközi szerződés, amelyet kizárólag az Európa Tanács tagállamai jogosultak aláírni. Az Egyezmény egyrészt tartalmazza azokat a jogokat és biztosítékokat, amelyeknek tiszteletben tartását az államok vállalták, másrészt létrehozta a Bíróságot, és meghatározza működését. Magyarország az Egyezményt 1992. november 5-i hatállyal ratifikálta. A szerző az előszóban hangsúlyozza, hogy Magyarország uniós tagsága nem az európai tanácsi tagság helyett, hanem mellett

valósult meg, azaz az uniós tagságtól függetlenül továbbra sem hanyagolható el a strasbourgi emberi jogok tiszteletben tartása.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága olyan nemzetközi bíróság, amely annyi bíróból áll, amennyi az Európa Tanács azon tagállamainak száma (jelenleg 45), amelyek megerősítették a fenti egyezményt. A bírák nem képviselnek egyetlen államot sem. A testület feladata annak biztosítása, hogy az államok tiszteletben tartsák az Egyezményben foglalt jogokat és biztosítékokat. Bármely szerződő állam vagy egyén, aki sérelmet szenved e téren, kérelmet nyújthat be a Bírósághoz, azt állítva, hogy a szerződő államok egyike megsértette az Egyezményben foglalt valamely jogot. Csak olyan ügyekkel kapcsolatban lehetséges hozzá fordulni, amelyekért az Egyezményt ratifikáló államok bármelyikének valamely közhatalmi szerve (törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás stb.) a felelős. Amennyiben megállapítja, hogy valamelyik tagállam megsértette a jogokat és biztosítékokat, ítéletet hoz, melyet az érintett államok kötelesek végrehajtani.

A könyv, szerkezetét tekintve, huszonegy fejezetből áll.

A bevezető fejezetekben (1-3.) a szerző a kérelmek benyújtásával kapcsolatos technikai ismeretekről, ezek elfogadhatóvá nyilvánításának akadályairól, valamint a Bíróság eljárásjogáról nyújt tájékoztatást. A kérelem benyújtásához a következő feltételeknek kell eleget tenni: Nem szükséges, hogy a kérelmező az Európa Tanács egyik tagállamának állampolgára legyen, hanem elegendő az, hogy a sérelmezett jogsértést olyan államok területén követték el, amelyekre nézve az Egyezmény kötelező. A kérelmező lehet magánszemély és jogi személy is. Az a lényeg, hogy személyesen és közvetlenül lett a jogsértés áldozata. A kérelmezőnek minden olyan jogorvoslatot igénybe kell vennie az adott államban, amely alkalmas lehet arra, hogy orvosolja a sérelmezett helyzetet. Miután megszületett a végző határozat – ez általában a legmagasabb szintű bíróság ítélete – hat hónap áll rendelkezésre a kérelem benyújtásáig. Aki egyezményesértés áldozatának érzi magát, panaszát világosan részletező levéllel, illetve a kérelmezői formanyomtatvány kitöltésével fordulhat a Bírósághoz, melyet a kézikönyvben szereplő címre kell elküldeni. Akár magyar nyelven is megfogalmazható a kérelem, tekintettel arra, hogy Magyarország is megerősítette az Egyezményt.

Melyek az eljárás főbb jellemzői?

Az eljárás illetékmentes. A kérelmezőnek csak a saját költségeit kell viselnie. A kérelem benyújtása után jogsegély iránti kérelem terjeszthető elő, ez azonban nem jár alanyi jogon, csak az eljárás későbbi szakaszában döntenek róla.

A Bíróság nem tart tárgyalást, az eljárás írásban zajlik, így a kérelmezőt ily módon értesítik a határozatokról. Elsőként azt vizsgálják, hogy a kérelem elfogadható-e, tehát megfelel-e a szükséges feltételeknek. Jelenleg az erre vonatkozó vizsgálatig kb. egy évet kell várni. A kérelmező több panaszt is előterjeszthet. Ha a kérelmet vagy a kérelmező egyes panaszait elfogadhatatlannak nyilvánítják,

a határozat ellen nincs helye jogorvoslatnak. Ha elfogadhatónak minősítik, a Bíróság arra ösztönzi a feleket, hogy jussanak békés megegyezésre. Amennyiben ez nem sikerül, a testület azt vizsgálja, hogy megsértették-e az Egyezményt, tehát inntól kezdve „érdemben” vizsgálja az ügyet.

Ha a Bíróság megállapítja a jogsértés tényét, „igazságos elégtételt” nyújthat a kérelmezőnek, nevezetesen bizonyos károk megtérítéseként pénzüsszeget ítélt meg, és arra kötelezheti az alperesi államot, hogy a kérelmező költségeit térítse meg. Ha azt állapítja meg, hogy nem történt jogsértés, a kérelmezőnek nem kell a sajátján felüli perköltséget, tehát az alperesi állam költségeit megfizetnie.

A Bíróság nem felel ítéleteinek végrehajtásáért, ezt a feladatot az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága látja el. A következő fejezetek az Egyezményben és annak kiegészítő jegyzőkönyveiben található jogokat és tilalmakat, illetőleg ezek problémáit mutatják be bőszes esetismertetésen keresztül, illetőleg minden fejezet a hazai viszonyok – nevezetesen az Egyezmény tekintetében jelenleg is fennálló főbb konfliktusforrások – értékelésével zárul.

A negyedik fejezet az élethez való jog és a halálbüntetés tilalmának fogalmi bemutatásán kívül az emberi élet védelmét, a terhesség-megszakítás kérdéskörét járja körbe.

Az ötödik fejezet a kínzás tilalmát (Egyezmény 3. cikke) tárgyalja. Ezen belül helyet kapnak itt a kiskorúak testi fenytéséből fakadó, a szabadságmegvonással és annak körülményeivel, illetőleg az idegenrendészeti jellegű esetekkel összefüggő problémák. A kérelmezők több ügyben hivatkoztak a szabadságmegvonás során alkalmazott, 3. cikkbe ütköző hatósági gyakorlatra. Ezek általában a nyomozás során használt technikákkal, a fogvatartás körülményeivel, valamint a börtönök állapotával voltak kapcsolatosak.

A hatodik fejezet a rabszolgaság és kényszermunka tilalmáról szól. A II. világháborús tapasztalatok ösztönözték ennek megalkotására a szerződő államokat. Ezt tükrözi a megszővegezés is. A mai napig nem marasztalt el a Bíróság egyetlen tagállamot sem önmagában ennek megsértése miatt, így egyike lett az Egyezmény legkritikáiban alkalmazott cikkeinek.

A szabadsághoz és biztonsághoz való jog (az Egyezmény legbonyolultabb és legtöbb vitát kiváltó pontjai közé tartozik), az adósságokért való szabadságelvonás tilalma, a kártalanításhoz való jog bírói hiba esetén képezik a következő fejezet vázát. Itt tájékozódhatunk többek között a fogvatartással kapcsolatosan felmerülő kérdésekről, a szabaddábra helyezés feltételeiről, a kártalanítás problémaköréről. Az adósságokért való szabadságelvonás tilalmának érdekessége, hogy a mai napig nem alakult ki esetjoga. Ez a szerző szerint arra utal, hogy „Európában mostanában már nem fordul elő, hogy valakit pusztán szerződéses kötelezettségeivel összefüggésben fosszanak meg a szabadságától.”

A tisztességes tárgyaláshoz való jogon belül külön kerül sor az általános követelmények (pl. a bíróság törvényesen létrehozottsága, függetlensége, pártatlansága) a polgári (pl. a polgári jogok és kötelezettségek fogalmi köre, a tisztességesség fogalma) és a büntető (pl. a büntetőjogi vád fogalma, a védekezés

előkészítése, az ártatlanság vételeme) ügyek, illetve eljárások ismertetésére. Érdemes kiemelni, hogy a Bíróság elé került esetek kb. harmada ezzel a cikkel áll kapcsolatban. Bizony vannak olyan tagállamok, amelyek gyakrabban sértik meg az Egyezmény egyik vagy másik cikkét, miközben a többiekéről ez nem mondható el, viszont alig akad olyan tagállam, amelyik a tisztességes tárgyaláshoz való jogot valamilyen módon ne sértette volna meg. A szerző ezt a tényt azzal indokolja, hogy a „6. cikk eljárásjogi garanciái felelelik ugyanis a teljes polgári és büntetőeljárást, így értelemszerűen igen nagy a valószínűsége annak, hogy egy-egy tagállamban ilyesfajta jogsérelem előforduljon.”

A 9. fejezet a büntetés kiszabásának tilalmával (7. cikk), illetőleg a kétszeres elítélés tilalmával foglalkozik (hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke). Az egyezmény 7. cikke valójában nem más, mint *anullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* ősi jogelveinek modern változata.

A következő fejezetben a magán- és családi élet tiszteletben tartásához, a házasságkötéshez való jog és a házastársak egyenjogúsága a téma. Szó esik ezen belül a házasság felbontásáról, a gyermekelhelyezésről, az örökbefogadásról, a szexualitással, a börtönviszonyokkal, valamint a környezetvédelemmel kapcsolatos problémákról. Ez utóbbiak kapcsán a testület kimondta, hogy a súlyos környezeti ártalmak beavatkozást jelenthetnek valakinek a magánéletébe, és ehhez már elegendő a környezeti ártalmak bizonyítottsága. Fontos, hogy az állam megtalálja a kellő egyensúlyt az egyéni és közösségi érdekek között. Ez nem olyan egyszerű, mert sokszor a környezeti ártalmak jelentős részére a közösség jogos – éppen környezetvédelmi – érdeke miatt kerül sor. Így például a közösség érdeke a szennyvíztisztítás, ami ugyanakkor a telep környékén lakók szempontjából környezeti ártalom lehet.

A 11. fejezet tartalmazza a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsággal és az oktatáshoz való joghoz kapcsolódó esetjogot.

A véleménynyilvánítás szabadságán belül a Bíróság jelentős joggyakorlatot alakított ki a politikai jellegű kijelentésekkel kapcsolatos szólásszabadság terén. Közös jellemzője az idetartozó ügyeknek, hogy politikusokat éles hangnemben bíráltak. Tekintettel arra, hogy ezek az emberek a politikai élet ismert szereplői, nem sérelmezhetnek olyan keményebb bírálatokat, amelyek egy átlagember esetében már esetleg büntetőeljárás megindítását indokolná. A szólásszabadságon belül kerülnek bemutatásra a művészettel, illetőleg az üzleti élettel és reklámtevékenységgel kapcsolatos esetek. A sajtószabadság vonatkozásában a bírósági gyakorlat csekély mértékben engedékeny az érintett államokkal szemben, ugyanis az az általános megközelítés, hogy „a sajtó a társadalom éber őre, és e tevékenységében a közhatalom által csak rendkívül indokolt esetben korlátozható”. Az információszabadság a vélemény- szabadságon túlmenően az információk megszerzéséhez és átadásához fűződő jogot is garantálja.

A 13. fejezet témája a gyülekezés és egyesülés szabadsága.

A hatékony jogorvoslathoz való jog (Egyezmény 13.cikke) általánosságban biztosítja a jogorvoslati jogot az Egyezménnyel kapcsolatos jogséremlmek tekintetében, a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv

2. cikke (a fellebbezéshez való jog büntető ügyekben) a büntetőjogi ítéletek tekintetében ilyen sérelem hiányában is garantálja ugyanezt. Az ezzel kapcsolatos eseteket olvashatjuk a 14. fejezetben. A megkülönböztetés általános tilalmát tárgyalja a következő rész. Olyan joggyakorlat alakult ki, hogy alkalmazására mindig valamilyen másik egyezménybeli cikkel együtt kerül sor. Ezt a rendszert alapul véve történik az esetek sorra vétele.

A tulajdon védelme címet viseli a 16. fejezet. Többek között az államosítás, kisajátítás és a birtoklási, használati, rendelkezési jog témái képviselik az útjelző szerepét a az Első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke vonatkozásában.

A szabad választásokhoz való jog az egyik legalapvetőbb demokratikus jogi politikai alapelvnek minősül. Éppen ebből az alapjellegből kifolyólag a tagállamok ezt a követelményt általában tiszteletben tartják. A mozgásszabadsággal, saját állampolgárok kiutasításának tilalmával, illetve külföldiek kollektív kiutasításának tilalmával és a külföldiek kiutasításának eljárási garanciáival kapcsolatos esetjogot öleli fel a 18. fejezet.

A joggal való visszaélés tilalma és a jogkorlátozás alkalmazásának megszorítása, az Egyezmény 17. és 18. cikkei. A 18. cikkel összefüggésben pl. elmarasztalásra került sor, amikor a volt orosz médiacsászár által működtetett sajtót kívánták a hatóságok elhallgattatni minden olyan alkalommal, amikor a hatalmon lévő kormány úgy ítélte meg, hogy rájuk nézve sérelmes megjegyzések jelentek meg. „A Bíróság kiemelte, hogy ilyen körülmények között, jóllehet a kérelmező fogvatartása formailag a bíróság elé állítása érdekében történt, arra valójában nem csak annak érdekében került sor.”

Az Egyezmény 34. cikkének célja az, hogy az egyéni panaszjog tényleges igénybevételét a tagállamok ne próbálják megakadályozni. Tipikusan néhány balkáni ország ellen indult ügy sorolható ide, és a legtöbb esetben egyezményesértés megállapítására is sor került.

Az utolsó fejezet az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága ítélkezési gyakorlatának összefüggéseit ecseteli. A szerző azért érinti és elemzi ezt a kapcsolatot, mert az Unió Bíróságának az évek folyamán egyre aktívabbá vált a működése az emberi jogok terén. Megállapítható, hogy az Unió Bírósága sokban hasonló, szinte párhuzamos gyakorlatot folytat az Emberi Jogok Európai Bíróságával. Az időnkénti eltéréseket az okozza, hogy az Unió Bíróságának a célja elsősorban a közösségi jog védelme.

Rendkívül jó, hogy megjelent egy olyan magyar nyelvű könyv, amely a Strasbourg-i Bíróság eljárásjogán kívül az elmúlt fél évszázad esetjogát foglalja össze. A szakmai igényességgel és közérthető stílusban megírt kézikönyvvel a szerző megvalósította azt a nem titkolt célját, hogy segítségével mindazok képessé válnak emberi jogi ügyekben a Bírósághoz fordulni, akik eddig még nem foglalkoztak ilyesmivel.

SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

Büntetőjog

KERESZTY BÉLA *A magyar közlekedési büntetőjog kézikönyve.*
Lezárva: 2005. január 15., KJK-KERSZÖV
Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

LÉVAY MIKLÓS (SZERK.) *Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005.

Gazdasági jog

GÁL JUDIT – KISS GÁBOR – ZARA LÁSZLÓ *A végelszámolási eljárás.* Második, hatályosított kiadás.
Lezárva: 2005. január 31. HVG-ORAC Lap-
és Könyvkiadó Kft., Bp., 2005.

Közigazgatási jog

FICZERE LAJOS – FORGÁCS IMRE (SZERK.) *Magyar Közigazgatási Jog – Különös Rész,*
európai uniós kitekintéssel. Harmadik, átdolgozott kiadás,
Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

KILÉNYI GÉZA (SZERK.) *A közigazgatási eljárási törvény kommentárja.*

KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

KISS LENKE – VARGA ÉVA (SZERK.) *TB törvények 2005.* Lezárva: 2005. január 1.

KOMPKONZULT Kft., Budapest, 2005.

SZABÓ LAJOS – GYERGYÁK FERENC

DARÁK PÉTER *A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános*

szabályai. Lezárva: 2005. január 1., UNIÓ Lap- és

Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., Budapest, 2005.

SZAKÁCS IMRE *Az adózás nagy kézikönyve.* Lezárva: 2005. január,

KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004.

Munkajog

KERTÉSZ ISTVÁN – PÁL LAJOS – RADNAY JÓZSEF *Munkajogi kézikönyv.* Harmadik, átdolgozott kiadás.

Lezárva: 2005. április 1. HVG-ORAC Lap-

és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

MOLNÁR ISTVÁN *Munkajog.* Szókratész Külgazdasági Akadémia,

Budapest, 2004.

Polgári jog

MENYHÁRD ATTILA *A jó erkölcsbe ütköző szerződések.*

Doktori Mestermunkák sorozat, Gondolat, Budapest, 2004.

SÓTH LÁSZLÓNÉ *Öröklés a családban. (A törvényes öröklés és a köteles rész)*

Lezárva: 2005. január 31., HVG-ORAC Lap-

és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

Általános téma

ÁDÁM ANTAL (SZERK.) *PHD-tanulmányok 2.* Pécs, 2004.

BENISNÉ GYÓRFFY ILONA *Huszonegyedik Jogász Vándorgyűlés.* Magyar Jogász

Egylet, Budapest, 2004.

BENISNÉ GYÓRFFY ILONA (SZERK.) *Jogásznapló 2005.* Magyar Jogász Egylet, HVG-ORAC

Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

BUDAI BALÁZS BENJÁMIN

SÜKÖSD MIKLÓS *M-kormányzat – M-demokrácia. Mobilkommunikáció a közigazgatásban, a politikában és a nonprofit szektorban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

CHRONOWSKI NÓRA (SZERK.) *„Adamante Notare”. Tanulmányok Ádám Antal 75. születésnapja alkalmából (angol-francia nyelven).* Studia Iuridica 135., Pécs, 2005.

GYARMATI ILDIKÓ *Rendezvényszervezési kalauz.* Athenaeum 2000. Kiadó, Budapest, 2005.

HORVÁTH ZOLTÁN – ÓDOR BÁLINT *Az Európai Unió Alkotmánya.* Lezárva: 2005. március 20., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

JÁVOR ISTVÁN – ROZGONYI TAMÁS *Hatalom, Konfliktus, Kultúra.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

KINCSES LÁSZLÓ *Diplomáciatörténet.* Acta Wenzeliana 2. ELTE ÁJK Egyetemes Állam- és Jогtörténeti Tanszéke – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

VÁRNAY ENIKÓ – PAPP MÓNICA *Az Európai Unió joga. 2., átdolgozott kiadás.* Lezárva: 2004. november, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005.

AZ EB ZÖLD KÖNYVE A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK A VÉDELMEÉRŐL, VALAMINT AZ EURÓPAI ÜGYÉSZ INTÉZMÉNYÉNEK A FELÁLLÍTÁSÁRÓL¹

IX. rész

Az Európai Ügyész és a nemzeti nyomozóhatóságok kapcsolata

Az elrendelt intézkedéseket valakinek fogatosítania kell. A Zöld Könyv ezért szól az Európai Ügyész és a nemzeti nyomozóhatóságok kapcsolatának kialakításáról is. Három változatot közöl.

- a) Az Európai Ügyész közvetlen utasítási jogot kap a tagállamok nyomozóhatóságaival szemben, vagy
- b) A szabályozás a nyomozóhatóságok köteleességévé tenné az Európai Ügyész támogatását, vagy
- c) Az Európai Ügyész és a nyomozóhatóságok kapcsolatára nézve követik a nemzeti bűnüldözési és nyomozóhatóságok viszonyának kialakítását.

A Bizottság leginkább ezt az utolsó verziót támogatja.

A következő kérdés, vajon milyen megoldás útján lehetne biztosítani az Európai Ügyész által elrendelt nyomozási cselekmények végrehajtását. (A nyomozás befejezése, az eljárás megszüntetése)

A nyomozóeljárás végén két lehetőség adott az Európai Ügyész számára: vagy megszünteti az eljárást, vagy vádat emel.

Az Európai Ügyész a büntetőeljárás folyamán megszüntetheti az eljárást. Az eljárást megszüntető ok azonban bekövetkezhet az Európai Ügyész akaratától függetlenül is. Kötelező az eljárás megszüntetése, ha a bűncselekmény elévül, a tettes eltűnik vagy meghal, ha kegyelemben vagy amnesztiában részesült.

¹ A fordítást készítette: Dr. Fodor Bea – Dr. Ükös Gabriella – Dr. Kiss Anna

A következő, taxatív felsorolt esetekben pedig lehetséges az eljárás megszüntetése: ha a cselekmény nem bűncselekmény, a bizonyítottság hiánya esetében, vagy ha a tettes személye nem állapítható meg. Az Európai Ügyészt kötelezni lehetne döntése indokolására.

Vádemelés

Az eljárás körütekintő és pártatlan lefolytatása után, ha az összegyűjtött bizonyítékok fényében a terhelt elítélése a felmentésénél valószínűbbnek mutatkozik, az Európai Ügyész vádat emel. A vádemelés formáját illetően a tagállami Európai Ügyésznek a nemzeti büntetőeljárás szabályokhoz kell tartania magát.

A bírósági eljárás

A vádemelés államának megválasztása (Melyik tagállam bírósága legyen illetékes?)

Mivel a Zöld Könyvben tárgyalt tényállások esetén komplex, több tagállamot érintő cselekményekről van szó, különös fontossággal bír a vádemelés helyének megválasztása: az illetékességgel bíró bíróság nemzeti joga szerint alakul mind az eljárás menete, mind az eljárás nyelve.

A tagállamok által a harmadik pillér keretében elfogadott kritériumok² csupán a negatív hatásköri összeütközés kizárására szolgálnak: azaz, hogy legalább egy tagállam illetékessége megállapítható legyen. Konkurráló illetékesség esetében az Európai Ügyész választása dönti el a hatásköri vitát. Dönthet akár úgy is, hogy több állam bírósága előtt is vádat emel, ha az eset annyira összetett, hogy független elemekre bontható.

Az illetékesség megállapításánál különösen az alábbi kritériumok szerepelnek:

az elkövetés helye, a terhelt állampolgársága, természetes személy esetén a lakhelye, jogi személynél a székhelye, az az állam, ahol a bizonyítékok vannak, vagy ahol a terhelt felelősséggel tartozik [Haftung?]. A nyomozási bíró megválasztásából nem következik szükségszerűen, hogy az Európai Ügyész a bíró nemzetisége szerinti bíróság előtt emel vádat. A kritériumok nem hierarchizáltak, mindegyiket mérlegelni kell.

Kérdés, hogy szükséges-e az Európai Ügyésznek az illetékes bíróság megválasztására vonatkozó döntését felügyelet alá vonni.

Az egyik lehetséges válasz szerint nem, hiszen a kölcsönös elismerés elve éppen a Közösség valamennyi nemzeti jogrendjébe vetett bizalmon alapszik. Ezeknek közös alapját képezik a „ne bis in idem”, a retroaktív hatály tilalma, a tetterányosság és a legalitás alapelvei. Minden tagállam elismeri

² 1995. július 25-i Megállapodás

továbbá a kontradiktórius eljárást, a független, pártatlan, törvény által felállított bíróság szükségességét, a jogorvoslati jogot, az ártatlanság véelmét, az „in dubio pro reo” elvét stb..

Úgyszintén elismeri minden tagállam a terhelt, a tanú és a sértett jogait.

Ezen „ellenőrizetlen” koncepció hátulütője lehet, ha az Európai Ügyész mérlegelési jogkörével visszaél, és rendszeresen kerül a vádemelést azokban a tagállamokban, amelyek jogrendje számára kevésbé használhatónak tűnik. Eszerint szükség van a bíróság megválasztására vonatkozó döntés felügyeletére. Ezt a jogot csak egy bíróság gyakorolhatná.

A második koncepció egy nemzeti bíróságra bízna a döntés ellenőrzésének jogát: méghozzá arra a bíróra, aki a vádiratot is ellenőrzi. Ez azonban azt is eredményezheti, hogy bizonyos tagállamok rendszeresen visszautasítják az eljárást, amelynek során a negatív hatásköri összeütközés nehézsége is felmerülhet. A probléma megoldása tehát csak az Európai bíróságtól várható.

Egy harmadik koncepció szerint az ellenőrzés jogát egy külön e célra létrehozott bíróság kezébe kell letenni.